

COMMENTA- RIORVM DE ARTE DIS- SERENDI LIBRI QVATVOR.

IOANNE RETORFORTI
Iedburgae Scoto authore.

Et nunc demum ab eodem diligenter reco-
gniti & emendati.

Edinburgi,
Apud Henricum Charteris.

1577.

Cum Privilégio Regali.

De

CANDIDO LECTORI
IOANNES RETORFORTIS
S. P. D.

SÆPE amici & familiares qui mecum in Gallijs & alibi Philosophati sunt, a me contenderunt ut aliquando me, cōmentariōsque de arte differendi à me conscriptos, ab iniuria typographi qui me inscio & inconsulto eos innumeris erratis foedissimè conspurcatos, & turpissimè depravatos typis excusserit: liberarem. Sed quoniam id perquam laboriosum videbam: & alia grauiora vrgentioraque negotia me totum occupabant: Amicorum postulationi parere antehac nec licuit nec placuit. Verum cum hisce diebus superioribus me, mea quædam negotia Edinburgum pertraxissent: vir intigerimus, iurisque consultissimus, & bonarum omnium artium & literarum genere ornatisimus *Eduardus Hennrisonus*, mecum grauiter expostulando (pro suo erga nos amore & studiorum coniunctione) eandem causam egit: hortatusque est, ut & mei nominis, & studiorum commodi rationem ut decet haberem: ipsosque commentarios diligenter repurgarem & restituerem: Ego verò cum eruditissimi viri & nostri studiosissimi opinionem a sententia & iudicio amicorum non dissentire animaduerterem: decreui pro viribus vtrisque satisfacere. Itaque (candide Lector) multo limatiores & maiori diligentia, & perspicuitate illustratos accipies.

A ij

Et si quid fructus ad te, posterosue ex illis peruererit: id
omne, bonarum literarum literatorumq; hominum stu-
diosissimo *Eduardo Henrisono* acceptum feres. Nam il-
lius filius suauus & confilio calamum ad eos perpurgan-
dos conuerti: quos si censero a doctis approbari, alias
ad Aristotelem in rebus Physicis intelligendum, non
minus utiles & accommodatos (Deo fauente) mox pa-
rabo. Vale, ex Seruatoriano nostro gymnasio 5. Ka-
lendas Maias. 1576.

SIMONIS LANAFRANQVANI CARMEN AD LECTOREM.

*P*allados hirsutis radiantem crinibus arcum,
Et sophiae viuo percipe fonte decus.
*N*on hic Chrysogonus modulatur carmina buxo,
Nec tener Hydimeles pollicē tangit ebur.
*H*is genus Aeneadum, nec clara fabula Thisbes
Narratur musis, nec Cytherea Venus.
*S*ed qui brunali latuerunt tempore flores,
Exortos viridi gramine lector habes.
*L*umen Aristotelis, diu noménque Platonis
Inter sydereos fulget utrumque polos.
*S*cilicet ut rapido pollutos gurgite Rhenus
Opprimit & ripis pignora pura iacit:
*S*ic etiam vanas longo certamine lites
Contemnens auctor dogmata pura refert,
*E*rgo suos ultrix contemnat Gracia fastus,
Cum modo Romano cuncta decore micent.
*N*am sophiae si sunt usquam præconia laudum
Hic tibi Pindarica concinit arte sophos.
*C*ui si fatales producant stamina parca
Inter semideos vir memorandus erit.

A.

A. ROLLOCVS.

QVeſta diu quondam ſua ſceptra labaſcere Paſſas,
Oraque iam ſophie penē ſepulta ſue:
Questa diu obſtrufis lucem ſubſidere dumis,
Et late umbriferum regna tenere chaos:
Inuenit tandem cūm venit fauſtior etas,
Parte aliqua ſtudio queis ſuus eſſet honos.
Qui cepere deaſ ſqualentes ſordibus aras,
Paulatim ſparſos & reparare focos.
Hinc alios idem ardor habet: templisq; ferebant
Parua quidem ſpretiſ munera, grata tamen.
Poſt alij cineres tentant ſufflare ſopitos,
Languentemq; nouo thure ciere pyram.
Inde alij ſophiam clauſum penetrare tenentem,
Obdicitamq; ſitu tollere cura fuit.
Eſt labor in priuatum ſophiam proferre nitorem:
Eſt labor obſtructa & frangere clauſtra domus.
Gratum opus hoc diue; doluit ſed abeſſe labori
Vim. Dare nemo potest integra dona deaſ:
Parti etenim veteris ſubſunt uestigia noctis:
Deuia ſynceris pars male miſta tenet.
Nemo potest aris genuinum imponere honorem,
Et nulli ad ſophiam fas penetrare fuit.
Tum dea que longos fruſtra eſt intuta labores,
Viribus humanis ceſſat habere fidem.
Et dum fixa ſedet iam quidam ſerior aſſat
Longo operi, parſter contuleratque manus.
Foftior hic reliquis ſophie ſua lumina donat,
Et deſperatum perficit illud opus.
Cui dea maſte eſto plenis virtutibus: eſto
Maſte Retorſis numine: Numen habes.

Iam tandem incipio veros agnoscere cultus:
 Spirat & ex aris iam mihi notus odor.
 Graia mihi per te subiit solertia mentem:
 Quin & Aristotelis vinit imago mihi.
 Fausta quidem per te tua secla, infesta priorum
 Te sine secla quidem, secla futura beas.

PEGASUS elicuit scabro de pumice lymphas
 Lymphas intenso munera grata Deo.
 Hic noster media procula lumina nube
 Lumina lectori munera grata bono.

MUSA oratores lucem nasci miratur ab altis,
 Miratur Scotos (que gens male barbara paſſim
 Cunctorum sonat ore, nigra fuscataque nube)
 Ingenio tantum tenebroſo effundere lumen.
 Scotia sit tenebræ, modo sit quoque luminis author:
 Sit modo que tantos producat Scotia natos,
 Quos orbis, caelo quos & mirantur ab ipſo
 Diſſolos penetrasse adyta, & clausa abdita rerum:
 Dum sophia veterem de puro limite pestem
 (Fonte velut liquido streperas quis tollere ranas
 Velle, & innatum lymphis donare nitorem)
 Impuram exigerent pestem. Tu testis adeſto
 Magne Retorfortis nebulis quoque natus in iſtis:
 Cui dabit ingenium, monumentaq; viuere tanta
 Æternum fama radis ceu tegmine tinctum.

HERCULI quondam data regna diuum,
 Malis quod orbem liberat
 Eſt tibi ſedes eadem, quod orbem
 Diris sophiſtis liberas.

COM-

COMMENTARIORVM DE ARTE DISSERENDI LIBRI IIII.

Ioanne Retorforti Iedburgæo Scoto authore.

De Philosophia.

CAP. I.

MNIS mentis actio & occupatio (quam Græci *σκοτία* vocant) in rebus agendis, contemplandis, aut efficiendis posita est. R E R V M autem agendarū omnis ratio ad vitam bene beatęque instituendam pertinet. Contemplandarum vero, in causarum, & naturę cuiusq; rei cognitione versatur, efficiendarum denique, ut opus exædificatum, & absolutum relinquatur, quod vnum aliquem, & adiumentum ad vitam commode degendam adserat, ratio est inuenta. Cum igitur plures pauciorē scientia aut artes esse nequeant, quam quo nostræ mentis actionum occupationumque sunt genera, omnes ternario numero hac ratione contineri clarum est. Omnis enim aut in agendo, aut contemplando, aut efficiendo, sive ars sive scientia sit, necessario statuetur. Et quamquam ampla sit, & late patens philosophia: tamen ex his tribus duabus tantum est contenta. Ob idque a Peripateticis in duas solum partes diuiditur: quarum una actuosa, altera contemplatrix philosophia dicitur. Et rursus singulis his tres aliae subiectæ sunt partes. Nam actuosa philosophiæ prima pars est quæ rationem vnius hominis bene instituendi, & motibus bonis ornandi præscribit, & *πολιτικὴ*, id est, moralis, vel de moribus scientia appellatur. Altera, quæ regendæ reis familiaris curam tractat, & *οἰκονομία* vocatur. Tertia, quæ gubernandæ, & administrandæ civitatis rationem tradit, & *πολιτικὴ*, id est, civilis scientia dicitur. Contemplatrix vero partes tres, ex Rebus, circa quas versatur, distinctionem habent: aut enim res contemplatur, quæ cum motu materiaque sensibus subiecta, semper sunt coniunctæ, & *φυσικὴ*, id est, naturalis scientia est. Aut res quidem contemplatur, quæ re vera nihil aliud sunt, quam rerum naturalium, quæ sensibus percipiuntur affectiones & accidentia, sed tamen, quæ sibi animo sunt concepta, ac retenta, ac si in rebus naturalibus non cohaerent, sed separata, & suo proprio nixu existerent, & mathematica scientia vocatur, quod in ascendis & descendis, alijs artibus veluti formæ & exempla sunt earumque subtilitatem & accurationem quantum rei de qua agitur fert natura, inveniatur.

Aut postremo formarum omnis materiei, contagionis, & labis expertium, Primarumque causarum, diuinarum, & immote permanentium, contemplatio est, & prima philosophia, vel theologica ducitur a recentioribus, & interpretibus Aristoteliis ^{τέττα τε ποτικά}. Quo sit ut reliquæ omnes disciplinæ, & artes, quæ in ijs sex philosophiæ partibus comprehendendi non possint, ad tertium mentis nostræ actionum genüs, quod in efficiendo possumus, referantur: In quo genere vniuersitatem illæ sint, quarum per se, & vi sua cognitio non ducitur expertæ, sed ut ad alia referantur, comparatae sunt & institutæ: quarum etiam dignitatem ex earum ad quas referuntur, excellentia metimur. Nam quæ ad vitæ necessaria inquirenda & comparanda, ita ut sine illarum auxilio & opera vitam tueri non possumus, sine accigitatæ, quod potius corporis, quam animi viribus utantur, mechanicæ, seruiles, & mercenariæ a Græcis ^{παναγιαί, διάκριται, ή διτταί} vocari solent: quæ vero conquisiti iam necessarijs, ut libere, splendide, & cum voluptate vitam traducamus, atque ab urgente nulla necessitate inueniæ, quod potius animi vim quam corporis robur requirant, liberales, ac ingenuæ artes, & disciplinæ dicuntur: cuius generis, sunt Grammatica, Rethorica, Dialectica, & Analytica, vel demonstrandi scientia, & si quæ sunt eiusdem generis, quæ pari ratione (etsi nullum corporatum, ac tractabile opus relinquunt) in efficiendo sunt politæ, atque superiores & ^{διανοεις} vocantur, atque ^{τετταίς & ποτικοῖς} habent. Nam ut cæteras præterream, ars differendi instrumēta nobis omnia parat, quibus abditæ rerū capax, & obscura philosophorum placita intelliguntur. Vix enim nobis, & rationem monstrat finiendi, diuidendi & concludendi ea omnia, quibus tota constat philosophia: cum ipsa ars differendi nihil definiat, diuidat, aut concludat (nisi, quemadmodum cum sua tradit præcepta, ijsdem vtitur grammatica, ita & differendi artifex sua placita, definiat, diuidat & probet.) Commodo tamen nos in rebus omnibus, quæ vel arte vel scientia tractantur, id recte & apposite ut præstemus, ipsa docet: ob id suo iure hæc aliafum artium & scientiarum dux, & quasi officia communia, summeque necessarium. Instrumentum est censenda: cuius periti omnes ad præclaras quasque & ingenuas artes liberū habent, & facile accessum: Imperiti vero homine libero dignas vel primis (ut aiunt) labris vix attingere possunt: quare, qui in alijs artibus excellere cupit, hanc primum ediscendam sibi putet. Verum ex his (ut arbitrator) aperte tollitur longa satis, & verbosa interpretum Aristotelis quorūdam disputatio, qui multum in eo laborauerunt ut philosophia partem differendi artem facerent, cum eius instrumentum solum esse ignorarent. Neque nos mouere debet Ciceronis authoritas, qui plerumque Platonem, & nonnunquam Stoicos sequucus, ex eorum sententia philosophiæ distributionem sumplisse se profiteatur. (Nam in Tusculanis, Academicis questionibus, primo & secundo de finibus, primo de legibus, libris de fato, de oratore, & natura deorum, alijsque locis tertiam philosophiæ partem reliquis duabus quasi munimentum & vallum artem differendi facit.) Etenim quæ ab Aristotele prima Philosophia & Theologia vocatur, ea à Platone Dialectica perpetuo appellatur, cuius fere verba hæc sunt septimo de republica. Dialectica est via & ratio, quæ vnumquodque quid sit inquiritur. Item eodem libro: legem ergo feres, quæ iubentur, ut eam potissimum scientiam ediscant, quæ prompti & apti

apti sint ad interrogandum & respondendum, ut docum, & credimus de-
bet: secum ista iubebo. An non igitur videtur tibi omnibus disciplinis &
artibus veluti apex & fastigium polita Dialectica, nec ullam præstantiorem
reperi possit cum haec aliarum omnium sit ultima & finis? Et in Philebo. dis-
serendi facultas, est eius, quod proprie & re vera est, quodque semper sibi si-
mile, eodemque statu permanet. Et in Phedro. ego diuisiones, & collectio-
nes amo, ut intelligendi & loquendi sim compos, & si quis sit, qui vnum &
multa recte discernere possit, cum ego ut Deum sequar, & quorunque hoc
præstare possint, (reclamare an secus nouit deus) interim voco Dialecticos.
In quibus omnibus locis, & alijs permultis, omnia Dialecticæ concedit Pla-
to, quæ prima Philosophia, & Theologia tribuere solet Aristoteles. Itaque in Cicerone nihil reprehensione dignum reperio, cum eius quem in philo-
sophando ex professo sit securus, partitione Philosophia sit vius. Accusan-
dos tamen interpres plerisque Aristotelis censeo, qui iniqua, & præter
eius mentem philosophia distributione sumpta, magnas tenebras, multas
obscuras & inanis, quæ plurimum philosophiæ studijs impediunt, quæ-
stiones excitarunt. Quas ego breuitatis causa solius Plutarchi auctoritate con-
tentus ad nostræ sententiaz confirmationem sciens prætero. Verba autem
Plutarchi quibus nostram sententiam confirmat primo de placitis philo-
sophorū, ita se habent. Αριστοτέλες οὐ καὶ θεόφραστος καὶ σχεδον πάντες οἱ πε-
γιτατεπίκοι διειλού τὴν φιλοσοφίαν δύνανται ἀναγκάσαι τὸν τέλεον ἀν-
δρον, καὶ θεωρητικόν εἰναι τοῦ ὄντος, καὶ πρακτικὸν τῶν πλέοντων, τοῦτο
δε εἶναι καὶ ἐκ τούτων συμπλεῦν ὄντος ζητεῖται, εἰ ζῶν οὐ μὴ ζῶν οὐ
ἔλιος, εἰκέτερον διατάξοντος δὲ ζεπον θεωρητικός εἴην, οὐδὲ γαρ τὸ πλέον
θεωρεῖται οὐ τὸ οὐ ζητεῖται. ὅμοιος οὐ πάντες οὐ κόσμος δέι, καὶ οὐ εἶναι
τι τὸ κόσμου δέι. Ταῦτα γαρ πάντα θεωρητικά: ζητεῖται πᾶς πάλιν
βιοτεύειν, καὶ τὰς πρόσασθαι τέκναν προσήκει, καὶ πᾶς ἀρχεῖν καὶ πᾶς
γομφεῖται, παῦτα γαρ πάντα ἔνεργα τῷ πρᾶξαι ζητεῖται, καὶ εἰσὶν οὐ ποιοῦ-
τος πρακτικός λόγος. Quia Budeus ita verit. Aristoteles autem & The-
o-
phratus & sive peripatetici omnes hoc modo philosophiam partiti suntene-
cesserunt (iniquum) consummatum virum & eorum quæ sunt contemplato-
rem esse, & eorum quæ decent auctorem. Hoc autem sic intelligere licet si veri-
bi gratia, queratur, animans necne sit sol? esse enim videtur, qui hoc igitur
querit in contemplatione est, quippe nihil aliud, quam id quod est, querit. Si
item queratur, Mundus ne infinitus sit, & si quid est præter mundum? hec
namque omnia in contemplatione sunt. Rursum queritur quomodo ruenda
vita, aut liberi gubernandi, aut gerendus magistratus, aut fangienda leges?
Hæc igitur omnia agendi gratia querantur, Huiusque modi vir actusus est:
vbi diuersa subiecta diuersis nominibus notata obseruanda sunt. Nempe τὰ
ὄντα τοῦ θεωρητικοῦ, τὰ δέοντα τῷ πρακτικῷ. Quæ autem sint τὰ δέοντα
post dicemus. Hunc Plutarchi locum fuisus expressi quod typographus qui
commentarios hos a discipulo quodam meo me inscio & incosulto acceperat
excusit, in contrarium sensum cum contorserat. Præteriundam quoque cen-

si prolixam illam magisque contentiosam quam vitem de artis differendi appellatione disputationem, ac sit ne eadem Dialectica & Logica? Nam Logica apud Aristotelem pro arte nunquam accipitur: licet saepius Logica problemata, quæ multis & varijs argumentis tractari possunt, quæstiones vocet, & Logicos ~~αντειγνοσθαι~~ pro communibus & consentaneis rationibus quibus propria & maxime cum re coniuncta causa non continetur aliquid concludere accipiatur, quemadmodum lib. 2. de generatione animalium cap. 6. vbi ita scribit *Ιωάννης οἰκουμενικὸς ἀπόστολος* εἶναι τοῦ ἐπιφέρεντος λογικῆς. λογικὴν δὲ λέγεται τοῦτο, ὅτι ὅστις καθάλει μᾶλλον πορεύεται τῷν οἰκείων εἰς τὸν ἀρχῶν. Id est ut veritatem Gaza. Logica demonstratio fortassis illis verisimilior videtur. Logicam autem appello, quæ quo universalior, eo a primis initijs est remotior. Cui est regione respondet ~~αναλυτικῆς~~ ~~αποδιεγνοσθαί~~ passim apud Aristot. Verum hanc quæstionem meus præceptor Nicolaus Grouchius docte & diligenter tractauit, unde petant ampliorem explicationem qui plura de hac re scire cupiunt. Nos quidem nomen Dialecticæ ut apud Aristotelem inuenimus acceptum usurpavimus. Tandem igitur, ut rem aggrediamur, primum quidnam sit ipsa ars differendi, quoque in partes dividatur, & quæ partibus illis communia sint explicabimus, illas deinde singulatum ac seorsim tractabimus.

De arte differendi & eius partibus.

C A P. I I.

ARISTOTELIS sententia ars tota differendi (quæ nihil aliud est, quam via, & ratio communique instrumentum ad alias omnes tum artes tum scientias, & docendas & discendas accommodatum) in duas dividitur partes, quarum unam Dialecticam, alteram Analyticam vocat. Ac Dialecticam *τοπικοῖς* ita definit: ut sit via & ratio disputandi & concludendi ex probabilibus, atque ita respondendi de re quavis proposita ut nunquam nobis repugnemus contrarium dicamus. Analyticam ex eius etiam sententia definire possumus viam & rationem docendi rem per causas necessarias, perspicuas, & proprias, effectuque proximas & consequentissimas aliam ex alia ita continuata serie persequendo, daret ad ultimum rei causam quæ nec alia doceri potest nec opus habet sit peruentum: unde discrimen utriusque & differentia quod ad rem subiectam & materiam attinet facile perspici potest. Nam Dialectica in communibus & probabilibus tota est posita, Analytica vero in proprijs & necessarijs solum cernitur. Atque ad hanc duo capita ea omnia, quæ in Aristotelis organo continentur tanquam ad suos fines propriisque scopos perspicue referri possunt. Sunt enim hæc duæ definitioes, omnium, quæ in eo traduntur, veluti fontes, primaque initia ex quibus illa manant, & æquissimum quo probantur examen. Nec ego alter apud Aristotelem Dialecticam aut Analyticam accipi competeri. Obiter tamen aduentendum est plurimum differere *αναλυτικῆς* ab illa prima & principe Platonis Dialecticæ parte, quam *ταῖς μέρεσιν* vocat (latine *divisionem*) cum hæc

hæc ~~divisio~~ tantum sit particula quædam ad definitiones, quibus in demōstrando virutur Analyticus inuestigandas subseruiens, siquæ totius in partes vniuersas distributio ~~dispositio~~: ad causas autem effecti reductio, & in eas resolutio ~~analyticis~~. Quare cauendum ne decipiatur forma vocabuli, quemadmodum nonnullos qui Aristotelem probe se interpretari putarunt cum se de tantum contaminarent, deceptos animaduerti. Quanuis autem duæ hæc differendi artis formæ plurimæ inter se differant, communia tamen permulta habent: primum enim utriusque munus, & officium argumentatione configit, argumentatio autem ex sumptionibus constituitur: Sumptiones tandem ex verbis simplicibus oriuntur, quæ duplice habent distinctionem, quærum prior ex mutua verborum affectione & naturæ societate oritur, quænus vnum continet, alterum continetur. Posterior autem distinctione ex modo & ratione significandæ rei sumitur, hoc est quatenus vnumquodque verbum significat ens aliquod. Cum igitur verique artis differēdi parti hæc omnia sunt communia, ut quæque necessaria sunt suo ordine primum sunt tractanda. Quare cum omnis argumentationis materia, fundamentum & quasi radices sint verba simplicia, quæ sit eorum secundum utramque distinctionem natura primum docendum est, deinde, quo pacto ex illis sumptiones & pronuntiata fiant: postremo quomodo ex pronunciationum & sumptionum connexione nascatur ratiocinatio, & sic communium absoluetur explicatio.

De vocibus simplicibus quatenus continent & continentur.

C. A. P. III.

VOCES simplices ex subiecti & attributi affectione (attributum voco quod Græcis ~~τετραγενεῖα~~ a barbaris prædicabile dicitur) in quinariū numerum redigi hoc pacto possunt: omnis enim vox simplex quæ de altera dicitur, aut in eius natura & definitione cernitur cui attribuitur, aut illi aduentum & extraneum quid significat. Quod si in definitione & natura subiecti sit attributum: tum illud aut questioni quæ queritur quod sit subiectum, apte respondet attributum, & tum aut genus aut forma est attributum. Aut questioni quæ queritur qualiter est respondet, & tum attributum differēta est subiecti. Sed si vox simplex vniuersalis sit de qua enuntiatur attributum in quid tum attributum genus erit, sive res singularis sit & individua de qua attributum proxime dicitur forma & species infima appellabitur vniuersum seu vniuersale appello quod de multis enuntiari potest: ut homo, color, arbor. Singulare autem & individuum voco, quod rem certam, definitam, & numero vnam, quodque vel dígito demonstrati potest significat, vel pronomine demonstrati notatur: verbi causa, ut Aristoteles, Cicero, hic color, hæc arbor, hoc candidum. Nam quodvis vniuersale adiunctio demonstrandi articulo sit singulare, & individuum, ut substantia vniuersale est hæc substantia singulare, & individuum. Item qualitas vniuersale est hæc qualitas singulare, & individuum. Cuor igitur ita pronuntio, Plato est homo, aut hic equus est equus, attributio est formæ de singulati vel in-

dividuo: vel attributum singularis & individui. Nam enuntiati subiecta & attributa nihil habent interiectum, & attributa satisfaciunt questioni quid est, cum queritur quid sit Plato aut quid sit hic equus. At cum ita pronuntio, candor est color; fraxinus est arbor: quoniam color & arbor apte respondent questioni quid est candor & fraxinus: cum haec vniuersalia sint, multaque singula comprehendant, genera appellantur, at vero cum queritur, quid est equus, si respondeatur sensus particeps aut rationis experts, quāquam definitionis equi pars sit quod questioni redditur, non tamen recte respondet, quia quod respondeatur est differenta quae qualitatis questioni tantum satisfacit. Quare tria tantum erunt attributa, quae in subiecta definitione contineri possunt, nempe genus, & forma, quae ad questionem quid est respondent, & differentia quae ad questionem quale est. Si vero aduenticum & extraneum quid significet attributum, & quod non sit in definitione, tum illud attributum aut reciprocatur cum subiecto aut non reciprocatur. Si vero reciprocatur, tum attributum dicitur proprium subiecti. Si ipsum attributum latius angustiusque ipso subiecto pateat, communis nomine, & absolute accidentis vocatur, verbi causa, omnis homo est sermonis particeps aut visus particeps, (nam si aliter enierat præter naturam censendum est, & inter imperiæ materiæ aut defectiæ tribuendum) haec attributa alteri non conueniunt, & reciprocantur cum homine & propterea hominis propria vocantur. Sed cum hominem coloratum, iustum aut fortem dicimus quia coloratum latius pateat homine, & iustus aut fortis non tam late nec omni homini vere attribuuntur licet soli (si proprie accipiuntur) dicuntur accidentia hominis. Sunt igitur duo tantum attributa simplicia quæ extra definitionem rei subiectæ sunt, quæ de ea dici possunt. Quare quinario numero attributa omnia simplicia haec ratione comprehendendi possunt, simplicia dixi, ut verba ambiguis, & multipliciæ, quæ non vnam modo rem, sed multas inter se plene distinctas significant, tum etiam definitiones quæ vox simplices non sunt sed compoñantur ex genere & differentia orationes ad vnam aliquam rem evolutæ significandam constituta ab hoc numero arecentur. Atque ut notio & firma comprehensionis vocisque cuiusque cōformatiæ altius animo hercat, eamque distinctionem, atque distinctionem magis appareat: propriæ definitionibus singularibus haec vox simplices circumscribemus. Ordiamus igitur a genere, quod vox simplicest, quæ multis formis differentiis vere attribui potest: Et questioni qua queritur quid vnaquæque harum sit apte satisfacit: ut homini & boui, animal, fraxino, & fago, arbor, attri, & candori color, genera sunt: forma vel species vox dicitur quæ proxime generi subiectitur. Sed quoniam species multis modis dicitur, & diversa habet nomina, rursus distinguenda est. Quando enim eiusmodi est ut de alia specie dici possit, tum eius speciei subiectæ comparacione genus dicitur, cum vero de se singulari, & individui proxime enuntiatur, tum species istimæ vel forma ultima vocatur. Quæ causa est ut tam genera quam species in duos ordines distribuantur, ut subiecto hoc exemplo patet. Substantia genus est, quod de corporatis, & incorporatis dicitur, quoniam autem nullum est quod de substantia dicatur aliud genus, solum unum genus substantia appellatur. Sed cum corpus de animali & inanimato corpore dicitur, quoniam corpus subiectum est, eius species & forma dicitur, sed

sed respectu animalis & inanimati corporis de quibus dicitur, genus est, non tamen summum sed medium. Eodemque modo corpus animatum genus est plantæ & animalis, & animal hominis & bruti, non summum sed medium & genus & species sed diversa ratione dicuntur. Sed quoniam homo non potest in alias formas diuidi, nec de alijs dici, sed de individuis tantum proximi dicitur, species ultima & insima vocatur. Quare interiecta omnia inter insimam speciem & genus summum species media respectu superiorum quibus subiiciuntur, & genera media respectu inferiorum recte dici possunt. Itaque genera alia sunt summa alia sunt media, & species alia sunt mediae alia sunt insimae & genera dicuntur summa per ascensionem, collectionem & circuitionem, species autem insimae per discensum, divisionem, & distinctionem: differentia vox simplex est, que cuni in definitione eius sit cui attribuitur, questioni qua queritur qualis res sit, accommodatè redditur. Et quoniam hæc duo habet diversa munera, duo etiam diversa nomina sortitur. Nam ea ratione qua unum aliquid genus acceptum cum opposita distingueret, & dividere intelligimus, diuidens nuncupatur: Ea autem ratione, qua una sola accepta & cum eodem genere coniuncta rei definitionem perficit & constituit, vocatur constituens, & forma effectrix: ut animal (exempli causa) unum quoddam genus est, instar communis materie ex qua differentiarum adiunctione homo & bellua, quasi exadificantur. Differentiae autem sunt rationis particeps & expers, aut si maius sensus & cupiditatis tantum particeps (simplex enim ac nuda priuatio nullam formam constitutere potest sed quia differentiarum nominatarum inopia laboramus pro imperfectioribus differentijs priuantibus ut se cogimur.) quarum prior scilicet rationis particeps hominem, posterior scilicet rationis expers vel sensus, & cupiditatis tantum particeps, bestiam constituit, veraque simili accepta animal diuidit. Proprium est vox simplex, quæ vere, & vniuersæ, semperque, ac de re sola enuntiatur, & ob id cum re subiecta reciprocatur. Accidens est vox simplex quæ cum extra rei definitionem sit, cum ea non reciprocatur, de qua dicitur: ita enim definitio porph. est interpretanda (sine subiecti interiectu adesse vel abesse posse.) Nam eti abesse accidente aliquo res ipsa cohærente nequeat, tamen quia integræ rei definitio animo concipi, & comprehendendi potest, absque huius accidentis animaduersione: separari ab accidentibus res, & accidentia a rebus dicuntur: ut homo absque magnitudine, aut colore, vel nix sine candore nunquam extant, cum tamen eorum definitiones nihil horum continant, propterea accidentia vocantur magnitudo, color, & candor. Et propterea sit, ut nisi addatur postrema illa particula (non reciprocatur) Porphyrius definitioni, ex aequo conueniet proprio & accidenti, definitio accidentis ab illo tradita. Quæ ratio etiam est cur propria, cum primis suis subiectis non attribuuntur, sed illorum alicui tantum speciei vel individuo, non propria sed accidentia vocentur: ut hominis (verbi gratia) proprium Platoni attributum, animalis homini, non propria sed accidentia dicuntur. Accidens tamen apud Aristotelem propriæ semper sumitur pro eo quod re ipsa & actu, nonnunquam adesse vel abesse rei subiectæ potest, ut moueri, disputare, ambulare, & similia hominis accidentia dicuntur, quia nullam certam & a natura definitam causam habent, sed fortuito & casu hoc est inconstans & -abilis.

non necessaria causa eveniunt. Ex his breuiter quenam sit cuiusque vocis anticipata notio, & inter se distinctio quatenus attributa & subiecta sunt satis est perspicuum.

De decem categorijs seu de generibus summis.

C A P. I I I I.

EX modo, & ratione significandi, voces omnes simplices in decem classes, sive ordines distribuuntur: quas Aristoteles κατηγοριας & κατηγοριαν vel σχηματα κατηγοριαν appellavit, nos attribuendi significandi vel appellandi formas aut appellationum genera nominare possumus. (Est enim κατηγορια attribui dici vel appellari.) Id quod Aristoteles iusta ratione fecit. Nam cum vocum inuentio & excogitatio ad res significandas primum sit instituta, & rerum decem genera, & anticipatae notiones primae simplices, maximaeque communes & vniuersales sint: effectum est necessario ut dictio omnis vel appellatio aliquid quod in horum aliquo genere extet, significet: totque vocum quot & rerum, earumque notiom sint ordines. Si enim animo percurramus ea omnia, quae in hac rerum vniuersitate continentur, nihil inueniemus quod non aut suapte natura & propria vi absolutum, integrumque coherere intelligatur: aut alterius quod sit aliqua affectio, & eo veluti fundamento nitatur, siveque eius quasi ornamentum & accessoriū quiddam. Prius autem illud genus a Græcis ουσια a nostris natura, essentia & popularius, substantia dicitur. Posteriori vero συμβαντος, id est, accidens appellari solet. Et quoniam substantijs omnibus commune est ut non alterius adminiculo, sed vi propria & natura absolute coherere intelligentur, causæque sunt cur reliqua omnia extent, primum ordinem, primumque genus efficiunt. Accidentia vero, quoniam aliud commune nihil habent, quam quod substantijs semper adhærent, earumque sint varia varijs de causis veluti ornamenta, in nouem capita & lunum genera sunt distributa. Omnis enim substantia affectio aut quantitas, aut qualitas, aut substantiarum, affectionumque mutua quædam comparatio, quæ τα τρια a nostris relata, & quæ cum alio conferuntur, vocantur: aut actio, aut passio, aut partium quædam ordo & situs, aut loci aut temporis circumscripacio, aut habitus & possessio quædam est. Quare necesse fuit ut de his rebus sermones inter homines conferantur: tot vocum discrimina & varietates excogitari, quot rerum differentias & distinctas notiones animus concipere queat. Et cum animus decem rerum notiones maxime vniuersales, & communes concipiat, decem vocum classes his respondere necessum est.

De Homonymis.

C A P. V.

CVM autem res singulæ in maiore sunt numero quam voces, quas nos pro arbitrio singimus, rebusque notandis imponimus: selenus merito evenit ut una voce res plures quæ nihil affinitatis habent, signifi-

scentur: quod cum acciderit, vox homonyma, r̄isque homonyma appellari solent, quarum triplex est discriminē. Si enim rerum quæ dictione significantur vna nulla omnino sit affinitas, & naturæ coniunctio, tum vere homonyma, ambigua, & multiplicia verba sunt, vocantur; homonyma a casu. Sin vero quædam sit societas & similitudo inter res ipsas, ex qua vnius nomen ad aliam transfertur significandam, homonyma quoque appellatur, sed a consilio facta. Sin denique quædam inter res sit proportio, & muneris aut finis paritas, & similitudo, tum Analogia vocantur. Primi generis exemplum est cum dicimus vitandum & expertendum esse malum: incertum enim est nomine malii, improbitatem, lignum nauticum, aut fructum arboris significes, nisi forte primæ syllabæ quantitatem species. Secundi generis est, icit impetu magno aries. Incertum enim est an de animali an de instrumento bellico loquaris. Tertii generis est, quod est in pīcibus spina id in animalibus sanguineis est os, & quod vtrique incumbit caro: Os & caro Analogia sunt, & habēt similem affectionem in pīcibus, & in sanguineis animantibus. Item vīna, purgatio, medicamentum, alimentum, & tempus, sana dicuntur, diuersa tamen ratione, sed tamen quatenus ad sanitatem hæc omnia referuntur, & ob id sanum dicitur analogicum ad vnum, quia omnia quæcūque sana dicuntur respectu sanitatis dicuntur sana, quod eam vel indicent, vel efficiant, conseruent, aut adiuuent. Regula igitur est homonyma siue primi ordinis, secundi, vel tertij, nullius certi generis sunt indistincta, distincta autem & prævna significatione accepta secundum illam significationem ad vnum certum genus sunt referenda.

De Paronymis.

C. A. P. VI.

QUONIAM autem alia est attribuendi forma, cum eiusdem classis vocabula attribuuntur, & subiiciuntur, quam cum diuersæ: hac etiā ratione alia vocum necessario facienda est distinctio. Nam aliae (ut inquit Varro) vt fontes & origines sunt, quæ primum rebus significandi sunt impositæ: Aliae vt propagines ab illis ortæ, & inflectione quædam deniuate, quæ Paronyma a Græcis, latinis vt vult idē Varo declinata & cognominata vocantur. Ut enim in hominibus sic (inquit) & in verbis cognationes & gentilitates quædam sunt. Quandocunque igitur vnum eorum quæ in eodem genere sunt alteri eiusdem generis attribuitur: tunc quia attributæ definitio in subiecti definitione continetur: primum nomen, non declinatum, siue cognominatum dici debet. Eodem quoque modo ea omnia quæ in definitione attributi cernuntur, in subiecti etiam, & eorum omnium, quæ sub subiecto continentur, definitionibus cernantur necessaria est, & de subiecto & eius partibus essentialiter (vt loquuntur) dicantur, quæ attributio synonyma proprie appellari solet: vt (exempli causa) cum homini animal attribuitur, quia vtrunque in genere substantiæ est, primaque sunt verba, non cognominata nec declinata, in definitione hominis comprehenditur animal, & etiam ea omnia quæ in animalis definitione ponuntur & superiora sunt:

etiusmodi sunt corpus sentiens, corpus animatum, corpus, & substantia. Et ita accipit Aristoteles dici de subiecto in categoriis. Sed si candorem homini attribuere velis, cum candor non sit in codem generi in quo est homo, primum verbum & originem de homine non vere pronunciabis: In eius enim definitione locum nullum habet. Ob id verum non erit, homo est candor, sed descriptum est a primo nomine accipiendumque cognominatum, atque ita dicendum homo, est candidus. Et quanquam hoc cognominatum, candidus, nullam plane rem aliam, quam primum nomen candor significet, tamen adhesionem cum re subiecta, eiusque subiecti praesentiam semper adsignificat: quod primum nomen non facit. Quare hoc interest inter cognominata & suas origines, quod prater significationem primi nominis cognominata semper adsignificent subiectum, & ob id concreta, & conuocatua dici solent in scholis. Itaque cum diuersorum generum voces mutuo subiecte & attribuere volumus, tum attributa cognominata esse debent. Et si primi nominis nulla cognominata sit, quae in communis loquendi usu sunt recepera: tum originibus ipsis & primis verbis sed in obliquo casu vtendum est: ut *virtus cognominata* non habet, quae *latinus* sermo adiunxit: propterea eam in obliquis attribuimus, dicimusque *virtute praeditum*, *destitutum*, *praetantem*, *summae*, *maioraque virtutis*, & *huiusmodi*. Cum ergo non re ipsa sed tantum ratione a primis verbis cognominata differant, in eadem classi, codemque genere sunt statuenda: ut *candidus*, & *candor*, in colore, fortis, & fortitudo in virtute. Verum si nomine tantum cognominata sint, nec significatio nominibus respondeat, quemadmodum studiosus & studium, ad diuersa genera referri debent: Nam studiosus in codem generi est cum virtute, quia re ipsa significationem eandem habet: est enim studiosus virtute praeditus, & studium in actione collocatur: siquidem operam, industriam, & curam significat. Deinde omnium cognominatorum attributio dicitur *paronyma*, & non *synonyma* (ut iam *synonymam* acceperimus) nisi cum differentia formis attribuitur, aut cognominata pro ipsis primis & originibus sumantur verbi causa, cum dicimus hominem esse *rationalem*, quia *rationale* est differentia quae includit alteram definitionis partem scilicet animal: idem valet, atque tota definitio. Nam ut inquit Aristoteles in Topicis, omnis differentia infert suum genus: quare differentia cum attribuitur, quia rationem formae habet, etiam non sit ipsa forma, dicitur *synonyma* attributio. Si autem candidum pro candore sumatur, ut si dicamus candidum esse qualitatem patibilem, aut qualitatem visum disgregantem, tunc candidum non est *paronymum*, nec quod de eo dicitur *paronymus* dicitur. Verum ut omnem ambiguitatem discussiamus huius verbi (*paronymus*) duobus modis accipi potest: primo cum aliquid quod in alterius definitione est, ei attribuitur. Secundo cum verbum aliquid vere, & secundum unam aliquam significationem de altero enuntiatur: cui è regione opponitur homonymum: & in hac posteriori significatione, propria, & aequaliter omnia, & cognominata *synonyma* dici possunt. Atque haec tenus de modis attribuendi.

De substantia primo genere summo.

C. A. P. VII.

PRIMVM genus est substantia, quæ alia, quam ea paulo ante a nobis tradita est, doceri definitione non potest, liquidem nullum aliud genus habet superioris. Nam ens genus esse nequit, est enim analogum nullam communem notionem habens. Propterea diuisionibus quibusdam proprijsque affectionibus est explicanda. Prima igitur, & quæ reliquas omnes complectitur diuisiones bipartita est, nempe in primam & secundam: prima autem est, quæ & princeps & maxime proprie substantia dicitur, res singulares & numero indiuidua continens, quæ omnibus cæteris, quæ in substantia herent, aut quæ ei attribuuntur, firmamentum, & causæ sunt. Nam si animo singulis è rerum natura sublatos singulos homines, nihil plane erit quod homo species, notio & anticipata informatio vniuersa, ac communis sit. Itemque si singula corpora & indiuidua plane aulsa, & penitus interempta singulis, nihil erit, quod sit corpus vniuersum & genus, immo nullum erit accidentium subiectum singulis omnibus corporibus sublatis. In quo enim subiecto herebit album, nigrum, longum, latum, profundum, & cius generis alia, sublato omni corpore singulari? Itaque sublati primis substantijs, reliquum re vera nihil erit, nisi velis manere inanem notionem, vanumque animi perceptum ac quasi visum cui res singula nulla subiectiatur aut respondear, qualis est minotauri, pegasi, centauri, & huiusmodi. Ob id iusta ratione singulares substantiae, & indiuidua primæ appellantur. In altera diuisionis parte continentur, quæ secundæ substantiæ appellantur, quæ genera & species sunt, quæ de ipsis singulis & primis dicuntur. Nam propterea hanc fortitez sunt appellationem, & secundæ dicuntur, quod re ipsa nihil aliud sunt quam in animo nostro quædam anticipatae notiones, & quasi simulachra quædam, & species ex ijs quæ in rebus singulis sensibus percipimus communiter coherentia, vel si maius rationes rebus singulis & indiuiduis communes ex ipsis collectæ & cogitatione abstractæ, in animoq[ue] retentæ: vnde sit ut quo magis ad res singulas accedant minusque vniuersæ sint, eo magis substantiæ vocentur: licet cōmuni nomine omnes secundæ substantiæ appellantur. Huius autem rei causa est, quod certum aliiquid ac definitum numero & (vt ait Aristoteles τὸ δι τι) non significant: sed late patens, indefinitum, & τοῖος τι significant, id est, communi qualitate affectum. In illis enim aut una aut plures latent qualitates communes. Nam in specie, qualitas quæ differentia est, & formæ effectrix continetur: in generibus autem, quatenus genera sunt, differentiæ diuidentes latent, quæ sunt communes. Et hæc quoque causa est cur genera & species si conferantur cum primis & indiuiduis de quibus dicuntur, singulatim & deinceps acceptis: latius patent & priora sunt. Platone enim aut quisquis alio singulari & indiuiduo prior est homo. Nam si quis describat aut definit Platонem id faciat per hominem: & Platone interempro vniuersalis homo, quæ species est non tollitur. Verum si cum omnibus si-

gulis (vt iam dixi) simul & confertim sumptis comparentur (siquidem re vera nihil aliud sunt quam omnia sua singularia simul sumpta) nec priora nec posteriora aut latiora , sed plane simul sunt , & aequalia , eademque dicenda. Par quoq; ratio est si secundæ substantiæ superiores & inferiores inter se conferantur , vt homine (verbi gratia) prius est animal , & latius patet , homine autem & bruto coniunctum , nec prius nec posterius est animal. Hæc est igitur comparatio , & affinitas primarum cum secundis , & secundarum inter se , vt quæ magis accedant ad primas magis substantiæ esse dicantur : posteriores tamen natura , quod minus vniuersæ sint . At si vniuersales & secundas substantias consideres ea ex parte tantum , qua effecta sunt ipsius animi , & aliquid præter singularia & individua intelliguntur , tunc tempore posteriores ipsis primis necessario erunt. Nam tempore prius sensus percipit res singulæres , deinde mens sive intellectus ex singularibus efficit & colligit res vniuersales. Propterea recte ab Aristotele dicitur lib. i. de animo res vniuersales aut nihil esse aut posteriores singulis , quod vel hoc exemplo planum erit: Etenim mens nostra , ex ijs quæ sensu in homine & bellua communia prospiciebat , efformauit & finxit communem notionem atque rationem vtrique: Nempè corpus animatum sentiens , eamque retinuit , & ab utroque separauit atque disiunxit , & vni scilicet animali accommodauit. Nam cum concipitur hæc notio corpus animatum sentiens nec ad hominis aut belluæ naturam priuatam , & propriam animus intenditur , sed ad id quod illis est commune scilicet animal. Atque hac eadem via , eodemque modo mens nostra omnia vniuersalia conficit : & eius effecta , atque accidentia dici possunt , & mens eorum subiectum esse proprium. Hactenus igitur de prima substantiæ diuisione , quæ non tam ex rebus , quam ex vocibus res significantibus sumitur , dictum fit. Sequitur & altera , quæ ex natura rei desumitur. Substantia enim alia est diuina , & penitus incorporata , alia corporata , & caduca. Et quoniam (vt Aristoteles cap. vltimum primi de partibus animalium scribit :) Venerandaque illæ , & penitus diuina substantia sub contemplationem cognitionem nostram minus cadunt , quod ea ex quibus cognitio oritur , & quæ cognoscere nos cupimus , per pauca in illis sunt , quæ sensibus percipi possunt , propterea eam partem illustrare omittemus , & alteram partem persequemur. Est itaque substantia corporata ,

Alia	Simplex.	Cælum.	In quibus aliquod vnum elementum ita reliqua exuperat , vt in illis reliqua vix appearant , vt in nube , aqua , in vento aer , in cometa ignis , in lapide terra.
		Quatuor elementa.	
	Inchoata.	Inanima.	{ Metalla diuersi generis.
	Concreta.	Perfecta.	Planta.
	Animata.	Animal.	{ Herbae.
			{ Arbor.
			{ Bellua.
			{ Homo.

Cum autem peruentum est ad formam ultimam , sicutur diuisio , nisi penes accidentia eam distribuas : vt si quis homines alios albos , alios nigros , alios bar-

barbaros, alios græcos, alios altos, alios humiles, & in alia eiusdem generis, quorum immensa est multitudo, diuisionem facit. Neque vero in formas est diuisionis, cum in Mares & foeminae diuiditur homo. Siquidem ex via & natura materiæ huiusmodi oritur distinctio, quia nihil aliud est foemina, quam mas imperfectus ratione defectus materiæ: Nam vna & eadem virtusq; est forma, formæque differentia, quemadmodum testatur Aristoteles lib. 10. primæ Philosophiæ cap. duodecimo. Haec tenus diuisionibus his duabus substantiam adumbrauisse satis sit: Nunc proprietatibus, & affectionibus suis proprijs circumscrribatur, quibus veluti cote, quæ in hoc genere locum habere possunt, probentur. Ac primum quidem vniuersales substantiaz ουσιουσας propriæ, id est nomine & ratione attribuunt illis de quibus dicuntur, & superiores semper sunt in definitione inferiorum. Deinde nulla substantia alteri proprie aduersatur, licet qualitates quarundam inter se pugnant. Tertio nulla substantia intenditur, aut remittitur, hoc est (vt loquuntur Grammatici) comparationem admittit, quatenus substantia est. Non enim magis animal est, corpus, aut substantia, homo quam formica, aut uno homine alius homo: licet per comparationem, superiora ad individua collata, propterea quod unum magis accedit ad individua quam aliud eiusdem serice, aptius aperiens; explicat ipsum individuum: & dicitur altero remotiore magis substantia. Sed quæ è regione inter diuidendum mutuo sibi respondent, eorum nullum dicitur altero magis substantia, & quæcunque ex æquo accedunt ad singulæria ex æquo dicuntur substantiaz. Quarto (vi iam diximus) omnes substantiaz secundæ quale quid significant & indefinitæ sunt, omnes autem primæ substantiaz certum quid, τι δι' τι, significant. Postremo solis substantijs eis non omnibus conuenit, vt mutatione, & motu sui contraria admittant: in corporatis tamen substantijs plurimis id accommodare difficile est. Et corporatae quidem primæ singulæria, deinde vniuersales, quæ de singulis illis dicuntur hanc proprietatem admittunt. Motus enim, mutatio ac vicissitudo omnis primum in re singulari semper cernitur, vt singulare & individuum est, quod nascitur, interit, sentit, perturbatur, &c. Deinde vniuersale quod de singulari & individuo dicitur hæc accipit. Haec tenus de substantia.

De quantitate.

CAP. VIII.

IN rebus naturalibus procreandis, primum materiam quandam substractam, præfinitaque & constituta mensura dimensam, deinde qualitatibus, & affectionibus, cæterisq; accidentibus munitam & septam intelligimus. Propterea earum substantiarum, quæ sub nostram cognitionem, omnium accidentium, quantitas & dimensio quædam primum occurrit: quæ aut externa est, aut interna & in re ipsa herens. Si vero interna, aut longitudo sola est, & linea: aut latitudo, & superficies: aut hæc utraque cum altitudine coniuncta: & corpus vocatur (corpus enim cum substantiam notat, rem dimensionibus subiectam, non ipsam trinam dimensionem significat.) Externæ autem dimensiones sunt, locus, tempus, oratio, & numerus, quæ alterius

rei quam eius in qua herent, sunt mensuræ. Locus enim a superficie differt, quod aliud corpus ambiat, quam id in quo heret: superficies autem id ipsum in quo heret, metitur. Numerus vero oratio & tempus in animo herent, sed tempus motuum, & mutationum, numerus rerum, oratio dictionum prolatarum, & soni mensura & dimensiones sunt. Rursus alia quoque est quantitatis diuisione, quæ in continuam & discretam fit. Continuæ autem quantitates sunt, linea, superficies, corpus, locus, & tempus. Dicuntur autem continuæ, quod communi aliquo termino continuantur, & in eo diuidi possunt ubi verbum (continuum) tam late accipi debet, ut etiam contiguum significet. Nam locus sæpen numero non est vna vnius corporis definita superficies, sed multorum complures iunctæ superficies, ut terræ, aquæ, aeris, & ignis. Proprie autem & per se continuæ tres priores tantum sunt, nempe linea, superficies, & corpus: Reliquæ vero harum tantum ratione: quamobrem Aristoteles 5. lib. primæ Philosophiæ inter quantitates alias non enumerat, vocatque quantitates per accidens. Nam illic rationem tantum habet diuisionis non autem mensuræ & dimensionis, quemadmodum in categorijs habet, & propterea orationis mentionem nullam in 5. primæ Philosophiæ facit, quod ratione tantum numeri & vnitatum quibus singula syllabæ respondent, diuidi posse intelligitur oratio. Duæ igitur discretæ quantitates dicuntur numerus & oratio, quia nullo communi termino eatum partes copulantur. Postremo aliæ dicuntur positionem habere, partesque permanentes, aliæ positione carere, & situ, positionem autem & situm habent, linea, superficies, corpus & locus, quia partes omnes semel in toto sunt, simulque coherent. Temporis vero, & orationis partes perpetue fluunt, nec sunt semel in toto simulque coherent, & numeri partes planè distinctæ, & disiunctæ sunt. His ergo tribus diuisionibus septem quantitatis species, quæ incertæ & indefinite mensuræ sunt, & ad quas referri debent definitæ, & terminatæ mensuræ, & dimensiones, satis intelligi possunt. Proprietates autem quantitatis sunt, ut res æquales, vel inæquales, pares vel impares ab ea dicantur. Præterea commune habet cum substantiæ, ut nullum habeat contrarium, neque intendatur, vel remittatur. Nam licet magna sit distantia, non tamen est aduersorum pugna, quæ penes est discrimen qualitatum, non distantiam loci: Neque vna linea est magis linea altera licet maior. Postremo in nullam rem cadit propria affectio quantitatis, in quam non cadit ipsa quantitas, quæ multæ & variæ sunt, & diversimodi inter se comparatæ, de quibus tractat tota Mathematica philosophia.

De his que cum alio conferuntur.

CAP. IX.

IN omnibus generibus insunt quædam comparationes, & mutui quidam respectus, quæ velut plantæ in istæ ex alienis radicibus sibi alimentum familiare attrahunt: sic in illis generibus tanquam fundamentum existentiam (ut ita loquar) habent, quarum magna pars in quantitate sita est eiusdem sunt affectiones, & quædam proprietates. Nam excellus & defectus perpetuò comit-

comitantur quantitatem. Nihil enim sunt quam *æ*qualitas & in*æ*qualitas, paritas, & imparitas, & mensura etiam semper quantitas est: Et licet efficiens & effectum in alijs generibus potius compariantur, tamen nunquam absque quantitate sunt, & cum tempore & motu sunt coniuncta. Atque ad hæc tria tanquam ad summa capita, quæ Aristoteles s. primæ Philosophiæ *τὰ τρεῖς τοι*, id est quæ cum aliquo conferuntur, omnia revocat. Quorum omnium communis ratio & natura est ut vel in gignendi vel auferendi casu id ipsum quod sunt (ut loquitur Aristoteles) cum alio conferantur. Et in gignendi casu omnia fere, quæ exuperantiam vel defectum notant, comparari solent: ut duplum simili dicitur, medium extremitum, extrema medijs: Sic etiam efficiens & effecta comparantur, ut pater filij, patris filius, præceptor discipuli, discipulus præceptoris. Sed mensura cum dimensis in reciprocando casum mutant, ut sensus rei sensibilis in gignendi casu, cognitio rei cognobilis, aspectus rei aspectabilis, sensus enim, cognitio, & aspectus, sunt veluti mensuræ, & dimensions rerum, quæ eis obiciuntur. In auferendi quidem casu reciprocatio fit, ut sensibile sensu, cognibile, cognitione, aspectabile aspectu, totum in partibus vel ex partibus dicitur, licet pars totius dicatur. Omnium autem relatorum ea est, natura & vis, ut hoc ipso quod relata sunt semper vel in eodem vel in diuerso casu cum suo (ut loquar) correlatiuo reciprocantur. Correlatiuum autem voco, quod è regione alteri responderet, & ad quod alterum comparatur. Et quandocunque vni relatorum nomen inditum sit, & alterum nomine careat, tum ne fallamur in comparando, onomatopeia vtrendum est, ut membrum semper alicuius est cui nullum nomen impositum est, quod è regione membro respondeat: propterea in comparando membrati membrum sicut alati ala dicendum est. Sed si visitate, & latine loqui velis circumloquitione saepissime opus est. Nam discibile a disco, scibile a scio, audibile, & huius forma infinita latinus sermo respuit. Omnium autem relatorum tam affinis & coniunctæ est inter se natura, si legitime, & accommodate comparantur, ut quicunque nouerit unum necessario & alterum noscar, simusque mutuo se ponant, & tollant. Verum si non recte comparantur, accipiunturque pro rebus in quibus hærent comparationes, aut unum actu, & re ipsa, alterum potentia & facultate, tum separatim intelligi possunt, & cognosci, priusque unum, posterius alterum dici potest: verbi causa natura & substantia quæ pater est, sine ea, quæ est filius, & res quæ est dupla, sine ea quæ est simila, & esse, & cognosci potest. Item sensibile potentia, & facultate, hoc est, quod cadere posthac sub sensum potest sine præsenti & actu sensu intelligi potest: quemadmodum res quæ potest cadere sub scientiam sine scientia præsenti, ut quadrationis circuli, & eorum, quæ in visceribus terra latent nondum est scientia nec sensus, & tamen illa sciri & sentiri possunt. Itaque sunt comparandæ relationes & non res, & relationes ita sunt comparandæ ut simil omnia actu sint, vel omnia potentia sint accepta, si minus, vocantur, ut loquuntur interpres Aristotelis, relata secundum dici, id est, impropriæ & forma appellationis tantum.

De qualitate.

CAP. X.

A nimus statim ubi aliquam quantitatem percepit mox qualitatem cum ea coniunctam querit. Qualitas autem est à qua res quales nūcupantur cuius multæ sunt formæ, quarum princeps & prima est quæ substantiarum differentias continet, quemadmodum scribit Aristoteles lib. 5. primæ Philosophie cap. 15. & a qua cæteræ omnes qualitates similitudine & proportione dicuntur: qualitates enim omnes in hoc conueniunt, quod res subiectæ ab illis quales nominentur, & ab ipsis qualitatibus inter se discrimen quoddam habeant, verum differentiæ internæ qualitates, & in natura insita sunt, quæ ante ab Aristotele in categorijs enumerantur, externæ & aduentitiæ potissimum sunt. Nam differentiarum nomina, quod propriæ differentiæ sint parum cognitæ, per pauca sunt vñitata. Externarum autem qualitatum prima species continet eas, qua leues & momentaneæ appellantur affectiones, vt calor & frigus: & confirmati & constantes habitus, ex illis affectionibus comparati, vt scientia, virtus, ars. Prioræ enim communis nomine affectiones vel dispositiones, posteriores vero habitus dici solent. Altera qualitatis forma facultates, & imbecillitatem naturales complectitur, vt celer, tardus, acer, mollis, solers, stupidus: & hæc innatam quandam habilitatem, & propensionem: aut defectum, & imperfectionem naturalem significant. Tertia patibiles comprehendit qualitates, id est, quæ sensum afficiunt & excitant, vt dulcedo, amaror, calor, frigus. Aut quæ ab insigne aliquo perturbatione oriuntur, etiam si sensum hoc est sentiendi instrumentum pulsare possunt, & mouere: vt pallor a morbo, & cæteri colores hoc modo contracti patibiles qualitates vocari possunt. Quarta species qualitatis est, figura, & forma, sed figura est inanimatorum, forma animantium, vt capitosum, plumosum, pedesstre, reptile, insectum animatorum sunt: Rotundum, angulosum, lacunosum, curuum, rectum, densum, ratum inanimatarum rerum sunt. Proprietates qualitatis sunt primum vt cæteræ res omnes per solam qualitatem similes vel dissimiles dicantur. Deinde vna alteri aduersari potest, licet id non sit vniuersum. Tertio intendi & remitti quædam possunt. Sed diligenter in hoc genere obseruandum est, quod vna vox diuersis rationibus ad multas & diuerfas qualitatis formas pertinere possit, vt calor, & frigus (verbi gratia) qua ratione externa sunt aliundèque eueniunt nulla actionis aut permissionis habita ratione affectiones sunt, & in prima specie: Ea autem ratione qua sensum mouent, & excitant, patibiles, & tractabiles qualitates dicuntur. At qua ratione ingenitæ, & innatæ, perpetuosque permanentes sunt: facultates naturales aut differentiæ vocantur: vt in igne & aqua accidit, cum calor igni, frigus aquæ attribuitur: Par quoque ratio est in cæteris similibus.

De

De reliquis generibus.

CAP. XI.

REQUIA genera exemplis, & proprijs quæstionibus propositis facile intelligi possunt: ut actionis sunt, vtere, verberare, impellere: permissionis, vri, verberari, impelli: & quæcunque quæstionibus quid agit, quid perpetitur aut tollerat, apte respondent. Situs species sunt, prounum, erectum, extensis, compressissime manibus, & similia quæ apte respondent, quando, quæritur quis sit rei situs, aut quomodo locantur partes. Ad genus, quando pertinent, vespere, mane, anno superiore, venturo, nocte, die, & similia quæcunque apte subiiciuntur quæstioni quando. Nam quando, ut genus est, est circumscrip̄tio temporis non ipsum tempus, sicut & vbi, est circumscrip̄tio loci non ipse locus: longe enim aliud est tempus, & esse in tempore, & locus & esse in loco. Ad genus igitur, vbi, pertinent, quæcunque apte & accommodate respondent quæstioni vbi, ut in foro, in schola, in vrbe, rure, domi, superius, inferius, &c. Postremo in genere habere, proprie illa, sunt, quæ circumpositionem aliquius rei, & quasi possessionem aliquius rei significant, ut indutum esse, armatum, calceatum, vestitum & similia. Et tam late patet hoc vocabulum, habere, ut cum ceteris omnibus, quæ in alijs generibus continentur coniungi queat: sed sola ad hoc genus sunt referenda quæ apte respondent & non ~~καταχρησις~~ ad quæstionem quid habet. Cum enim ita quæritur & respondetur, quid habes? dolet mihi caput, ~~καταχρησις~~ est & abusua responsio. Sed quoniam communis forma loquendi id admittit, sedendum est. Ex decem his generibus, siue definias, siue dividas, aut concludas aliquid, recte, an secus feceris, facile cernes, modo summum genus, eiusque notionem diligenter animo consideres, eiusque proprietates, & formas, rei de qua agitur recte accommodes. Nam si generis notio, proprietates, aut aliqua species, cum re consentiant, recte efficisse, si minus errassis te certum est. Itaque ad proprias sedes, ac classes, decem genera summa, verba omnia simplicia, quæ ad unam rem aliquam, quæ extra metem nostram cohereat significandam, sunt instituta, referri debent, & rursus tanquam ex promptuario, ex illis desumi cum de re aliqua suscipitur disputatio. Dixi, quæ extra metem nostram existent, quia nonnulla sunt verba, quibus in actibus tradendis vtimur, quæ mentis nostræ quædam nudæ comparationes sunt, quibus nulla res singula, quæ extra animum nostrum cohereat, respondet. Ob idque multis generibus communia sunt & nullius certi ac definiti generis formæ: (nisi dividendi formula ad ea, quæ cum alio comparantur, quod relationem quandam semper notent, referri velimus: & commune omnium fundamentum ens vniuersale, & ad nullum certum genus contractum facere, quemadmodum videtur velle Aristoteles lib. 3. primæ Philosophiæ, cum proprietates, & affectiones entis, ut ens est ea vocat, cui sententia assentire videtur Porph. cap. de specie, vbi genus, & formam relata esse afferit) huiusmodi autem verba recentiores vocant secundæ intentionis vocabula, quod non solum rei significandæ, sed docendi gratia sint excogitata, quo in genere sunt omnes voces, quibus artium præcepta vniuersalia, & communia explicantur: ut genus, for-

ma, accidens, subiectum, vniuersum, singulum, causa, effectus, prius, posterius, simul, & alia huius generis infinita, quæ pari ratione & analogice, rebus diversis attribuuntur: Quarum etiam vorum cognitionem, propriæ ad pri-
 mun Philosophum pertinere asserit Aristoteles. Significant enim propriætes, entis, quantum decem generibus commune est, & primæ Philosophiæ subiectum: id quod confirmant earundem definitiones, in quibus nullum certum genus ponitur, sed quædam relatio ens repetens. Ut cum definitur genus: quod dicitur de pluribus forma differentibus &c. Et forma: quod dicitur de pluribus numero differentibus, & causa quod effectum producit &c, quia relatio illa, quod semper ens repetit, si quis rectè expenderit huiusmodi semper sunt relationes censendæ, quantumvis videantur composita significare: Nam ut loquuntur, princeps notio & significatio formalis, semper notat relationem, & id ipsum quod sunt (ut loquitur Aristoteles) semper aliorum sunt: Ob id ad genus relatorum propriæ referri possunt, nec opus est nominalium & realium sophistarum nugis lectorum hic perturbare innumeris que de his rebus vexare questionibus vanis. Quoniam autem quinque attributa explicata sunt quorum cognitionem ad summorum generum explicationem per necessariam esse asseruit Porph. & nonnulla præterea, quæ crebro in hac tractatione usurpatur, & non sine causa frequens facta est eorum mentio in ipsis explicandis generibus: Non alienum fortassis fuerit ab hoc instituto, breuiter, & lucide illa attingere. Ac primum in omnibus generibus summis quædam series, quidamque ordo intelligendus est, quo alia superiora & continentia, alia inferiora & contenta intelliguntur: quæ vero superiora sunt & continent, præterea quod vniuersi enuntiari de contentis possunt, & illis singulatim sumptis latius patent, priora natura appellantur: ut substantia continet corpus, & vniuersi de eo dicitur, latiusque patet: Item, corpus animal, animal, hominem. Eadem quoq; ratio est in cæteris generibus, & superioribus omnibus. Neque hoc locum solum habet in ijs quæ sunt eiusdem generis, sed etiam in eis quæ sunt diversi: ut color latius patet animali, & vniuersi enuntiatur præterea prius natura dicitur animali. Omne enim animal coloratum est, non tamen omne coloratum est animal, itaque prima significatio prioris erit, a quo nō consequitur mutua & vniuersa attribuendi cœquatio & eiusmodi dicitur prius natura & primo modo. Altera significatio prioris est, quando vnum est alterius causa cur sit aut cognoscatur, etiam si inter se reciprocetur: ut cur sit facultas sedis homo est causa, sicut cætera subiecta quævis proprietatum suarum causæ sunt cur existant, & ipsis priora natura dicuntur. Item re definita, eius integra definitio natura prior dicitur, quod causa sit, cur clare intelligatur res definita. Eodem etiam modo & differentia, si quæ sit quæ retrocomeat cum specie ipsa dicitur prior natura hoc secundo modo. Acciencia autem etiæ aliquando nos ad cognitionem rei ducant, tamen non dicenda sunt priora natura, sed nobis tantum priora: quia id non faciunt, nisi quod in nobis sit cognitionis imbecillitas, & difficultas: quæ non ex rebus, sed ex nobis nascitur. Nam si rei natura & definitio ita nobis cognita esset, ut etiæ suæ naturæ perspicua & clara: non eam ex accidentium cognitione inuestigaremus: sed potius ut docendi accurata ratio postulat, ex cognita rei natura & definitione accidentium naturam inquiereremus. Ex definitione enim

enim rei subiecta, cætera que in subiecto sunt, & esse, & perspicuitatem habent. Itaque cum progredimur ab ijs in cognitione aliqua inuestiganda, que nobis priora vocantur, id est, que ad sensum nostrum magis accedunt (nam sensus accidentia tantum percipit) dicuntur progreedi a posterioribus natura, sed prioribus nobis. Quare natura priora, & nobis priora, inter se sunt opposita: sed de his accuratus postea tractabimus. Quæ autem tempore vel dignitate priora sunt vel dicuntur, per se adeo sunt perspicua, ut explicacione non egeant. Cum disputatione de priori, coniuncta est & ea de his que simul dicuntur, disputatio. In unoquoque igitur genere duæ quasi derivatae scaturientes continuata serie sunt intelligendæ, que formas è regione mutuo sibi respondentem continent: que omnes simul natura dicuntur, sicut & differentiae que illas constituant. Verum tum generis communis spectanda est ratio, non propria cuiusque formæ natura & definitio, ut linea & superficies, quantitatis ex æquo formæ sunt, & simul natura. Item magnitudo, & multitudo, ex æquo mensuræ sunt, ac diuidæ & simul natura: hæ tamen inter se, & non ad communem generis rationem collatæ, priores, & posteriores dici possunt: Nam linea prior est superficie, & multitudo magnitudine: Simpliciora enim sunt. Eadem quoque ratio est in ceteris omnibus formis. Nam semper in omni divisione species aliqua est que deteriori, & imperfectiori differentia constituitur, & secundum illam imperfectionem non respiciendo ad communem definitionem, sed conferendo cum perfectiori differentia constituta, perfectiori constituta differentia, imperfectior posterior dici potest. In summa natura ea sunt omnia simul que mutuo se ponunt & tollunt (modo unum non sit alterius causa) tum etiam que æque nota sunt. Dixi modo unum non sit alterius causa, propter secundum modum prioris natura, quia subiecta accidentum, & proprietatum, que reciprocantur, causæ sunt: & definitiones causæ sunt cognitionis definitiorum, que tamen mutuo se ponunt, & tollunt.

De repugnantibus.

CAP. XII.

AD extremum, quoniam sepe facta est mentio contrariorum, & eiusdem generis species oppositis differentijs decernuntur: quot modis unum alteri opponi potest, videndum est. Quadrifariam autem inter se res opponi possunt: aut enim quemadmodum album & nigrum, bonum & malum, dulce & amarum, pugnant: & aduersa, sive contraria appellantur (licet aliquando, contraria, tam late pateat, atque oppositum) & rursus aduersa sive contraria mediana vocantur, quando medium inter extrema interierat: ut inter album & nigrum, medijs colores, dulce, & amarum, medijs sapore: aliquando vero medio carent, ut inter parem & imparem numerum medium nullum est interiectum. Aduersa quidem omnia tam mediana, quam immediata semper circa eandem rem subiectam versantur, & in ea aut unum extremonrum, aut medium, si quod habent, semper præsens est, mutuòque se sepellere possunt, nisi alterum a natura inicit. Quod si al-

terram a natura insit, res subiecta alterius capax non est, vt calor, in igne aut siccitas, a natura inest, & humor in aqua: ignis enim capax frigoris non est, nec humiditatis: neque aqua capax est siccitatis. Secundo quædam pugnant, & opponuntur vt viuis, & cæcitas, & appellantur habitus & priuatio, circaque eandem rem subiectam, hæc quoque versantur, & in subiecto ad ea recipienda habili, & accommodato, eo quo aptum est tempore, necessario alterum cernitur: & semper priuationem antecedit habitus, nec contra. Nam Catulus si primo, quod natus est die, non videat, aut quando dormit, non tamen dicitur cæcus: & lapis quia natura ineptrus est ad videndum, hæc non videns, cæcus tamen non dicitur, quia vt cæcus aliquid dicatur antecessisse facultatem videndi necesse est. Eademque ratio est similium. Tertio quædam pugnant, & opponuntur, quæ ita è regione mutuo sibi respondent, & perpetuo quasi nexus copulantur, nec vñquam vnum alterum eadem ratione dici potest, eti semper vnum cum altero comparetur, & hæc relata sive quæ cum alio conferuntur, appellantur: verbi gratia, pater, è regione filio respondens, dicitur filii, non filius eadem ratione qua pater est. Sic dupium simpli, & maius minore, & sic in cæteris. Postremo disparata & contradicentia dicuntur, quæ ita pugnant, vt simul adesse vel abesse ambo non possint, sed alterum de re quouis semper verè affirmari potest, vt bonū, non bonum, homo, nō homo, & cætera huius generis. Hactenus de ijs quæ ad simplicium vocū cognitionē pertinent, tum quæ ex parte subiecta & attributa sunt, tum etiam quatenus rerum notæ & signa intelliguntur. Sequitur nunc vt quomodo ex earum coniunctione orationes, enuntiationes, & sumptiones nascantur, dicamus.

FINIS LIB. I.

LIBER SECUNDVS.

De nomine, verbo, & oratione.

CAP. I.

M N I S orationis, enuntiationis, & quæstionis simplicis, duæ sunt partes: subiectum scilicet & attributum, quæ a Varrone vocabula & verba appellantur. Ac subiectum, semper aut nomen est, aut nominis vim habet: attributum vero semper aut verbum est aut verbi vim habet, vt his exemplis patet. Cicerο est Orator, Aristoteles Philosophatur, stultitiae est rem alienam suo periculo curare, vir doctus, vir iustus. Cicerο, Aristoteles, subiecta sunt, & nomina, est orator, philosophatur, attributa, & verba. Item totum hoc, alienam rem suo periculo curare est subiectum, est stultitiae attributum, quæ vim nominis &

& verbi obtinent (nihil enim interest, vnumne tantum vocabulum, quod subiectum, aut attributum sic accipiatur, nam pro vno verbo auctem nunc posuntur.) Item vir subiectum est, doctus, & iustus attributa: nam epitheta, quae grammatici adiectua vocant, quoniam proprie, & natura attributiva & non subiecti, potius pro verbis quam nominibus ea habet Aristoteles. Nomen ab Aristotele definitur vox ex instituto significans sine temporis adsignificatione cuius nulla pars separata seorsumque significat, finita & recta, verbum autem a nomine tantum differt quod tempus adsignificet. Nam vna & eadem res princeps est, quae nomine & verbo significatur: sed cum rem vnam alteri attribuere volumus, quoniam tum mutatio, & motus semper intelligitur, cum quibus semper est coniunctum tempus, tum verbi vclus est. Cum vero ipsi rei alteram subiecti, tum nomine non verbo vtimur: vt si cursum alteri, vt eque aliquis attribuat, nomen in verbum vertat necesse est, pronuncianteque hoc modo equus currit, & non in equo est cursus, aut equus est cursus sed si cursu sanitatem, utilitatem, offensionem, aliudque tale nomen attribuere vels: dieendum est hoc modo: cursus est sanus, sanat, confert, nocet &c. Cur autem nominis & verbi partes separatae non significant, causa est, quoniam vnam simplicem anticipatam in animo notionem quae divisionis expers est, iam coniuncta quam simplicia nomina, & verba significant: vt res publica, quando est vnum nomen iunctum simplicem, & vnum animi conceptum significat, at quando epithetum rei subiecte attributum significat: tum duas notiones, duosque conceptus indicat, estq; non nomen sed oratio. Itaq; hoc discrimen est quo nomina & verba ab oratione discernuntur: quod omnis orationis semper aliqua pars disiuncta & separata simplicem aliquem animi conceptum significet, sive ex solis nominibus aut nomine & verbo constet, vt homo albus, homo perigrinatur, distincta hæc singula homo, albus, perigrinatur separatim aliquid significant, nec incommodum est coniunctas orationis partes affirmaciones, vel negationes esse: nam quod Aristoteles scribit *τὰς ἀποφάσεις καὶ απορίας*, cum definit orationem, factum est propter ambiguitatem verbi huius *φασίς*, quod aliquando dictiōnem, aliquando affirmationem vt lib. 3. de animo cap. 6. significat. Ob id frustra latini interpretantur hæc verba cum, dictio, latinis affirmationem non significet. Quare tam coniunctæ, quam simplicis orationis, hæc quæ sequitur integra & perfecta definitio erit: vox ex instituto significans, cuius saltem semper pars aliqua disiuncta & separata significat. Nominis autem aut verbi nulla pars se iuncta significare potest: & quanquam pars aliqua nominis iuncti aut verbi, significare videatur separatim, nunquam, tamen significat, quia totum ipsum nomen, individuam & vnam notionem notat. Præterea quoniam omnibus rebus propria non sunt imposta nomina, nec semper de re certa & definita disputatione suscipitur, nec semper conueniant necne res inter se sed etiam an dissentiant quæsumus, aliquando enim negatio, probanda est: propriæa nomina & verba infinita & incerta, quæ a Græcis *ἀρτίστας* dicuntur, sunt inveniuntur: quæ ex finitis nominibus & verbis negandi nota illis præposita efformantur, vt homo, non homo, scribit, non scribit, & huius generis similia: hæc quæ ita affirmantur per notam negandi ob id *ἀρτίστας* vocantur, id est, incerta & indefinita, quod quidvis sub illis intelligi possit, præter finitum illud a quo

efformantur: ut non homo, quiduis præter hominem pro arbitrio eius qui pronuntiat, significare potest: & nos scribit omnem actionem præter eam, quæ in scribendo cernitur, notare potest: huiusmodi autem a negationibus differunt, quod puram & nudam rei absentiam negationes: indefinita vero alterius etiam rei præsentiam pro arbitrio pronuntiantur significant. Nec tamen huiusmodi, quæ infinita vocamus, homonyma sunt, quia homonyma vocabula res ex communis instituto, & ratione usitati idiomatici alicuius vnius generis significant: infinita autem incertas & omnium generum res promiscue per accidens, & ex arbitrio pronuntiantur, (præter ipsum finitum a quo formatur) significant. Denique, verborum & nominum casus, a nominibus & verbis, tantum discrepant, quod non primo rebus significandis, aut attribuendis sed discriminibus notandis casus vtriusque sunt inueniti: personarum enim in factu & temporum distinctio obliquis nominum respondent, & propterea casus verbis vocantur. Haec igitur omnis orationis siue de certa re siue de incerta statuatur oratio, pro partibus sunt habenda, satisque sit dictum de nomine, verbo, & oratione, nomine infinito, verboque infinito. Sequitur ut ipsam orationem quatenus ad nostrum institutum pertinet, tractemus. Et quanquam variae sint & discrepantes orationis formæ, quia tamen una est sola, qua animi sensa interpretamur, & verum & falsum declaramus, quæ enuntiatio dicitur, reliquis orationis formis reliqua enuntiatio, eiusque vis, natura, & proprietates sunt nobis explicande.

De enuntiatione, & eius formis.

CAP. II.

ENUNCIATIO est oratio, qua verum aut falsum exprimimus, hec primum ex enunciandi formula in simplicem & copulatam diuiditur. Simplex autem est, quæ absolute, & sine vila conditione verum aut falsum pronuntiat: ut virtus est laudabilis, felicitas est cum virtute coniuncta, qui scientiam tollunt, ignari sunt. Enuntiationis vero copulatae tres sunt formæ quarum prima connexiones continet, ut si virtus est laudabilis, beatitas non est, si beatitas otiosa esse nequit non est virtus. In huiusmodi semper cum priori pars posterior, quasi vi sua ne citur & ex ea sequitur. Altera complectitur, quæ connexiones dicuntur, ut & virtus laudabilis est, & cum felicitate coniuncta. Item, & felicitas cum virtute coniuncta est, & virtus non est: huiusmodi connexiones vocantur, quia multa crebis conjunctionibus coaceruantur quæ separata inde sensum imperfectum habent: ut in hoc ultimo, & felicitas cum virtute coniuncta est dum pronuntiamus separatum aliquid expectatur dicendum: eodem modo si alteram partem solam accipies, nempe & virtus non est, imperfectus est sensus. Tertia species copulatae orationis disunctiones continet, quæ hanc formam habent: aut virtus non est laudabilis, aut cum felicitate coniuncta est. Item aut felicitas est virtus, aut virtutis actio. Disunctiones vocantur, quod multa disiuncta dubie pronunciet eiusmodi enuntiatio. Communi nomine haec tres formæ copulatae enuntiationis hypotheticæ appellantur, quod ex conditione aliqua

qua semper enuncient. Altera diuisio est tam simplicis, quam copulatae. Omnis enim enuntiatio aut affirmat, aut negat, negatioque omnis ex affirmatione nascitur, & ex simplici affirmatione, addita negandi tantum nota, enuntiationis attributo integro: ut virtus est laudabilis, eius negatio, virtus non est laudabilis, aut laudabilis non est virtus. Verborum enim situs in simplicibus, sententiam non mutat, modo ad verbum pertineat nota negatio. Nam si non ad verbum, sed ad subiectum aut aliquid aliud quod cum verbo coniungitur, tum negatio non erit: ut non virtus est laudabilis, aut virtus est non laudabilis: sunt enim huiusmodi affirmaciones infinitæ de quibus suo loco dicemus. In copulata autem toti affirmationi negandi nota est præponenda: ut si virtus est laudabilis, felicitas est cum virtute coniuncta: negatio est non si virtus est laudabilis, cum felicitate est coniuncta. Item, si omnis calumniator est puniendus, & qui optimos authores calumniatur, acerrime est puniendus: Negatio est, non si omnis calumniator est puniendus, & qui optimos authores calumniatur, acerrime est puniendus. Si vero postponatur alicui orationis pars, nota negandi, negatio non erit, ut superiorum negationes non sunt, hæc, si non virtus est laudabilis, aut si virtus non est laudabilis cum felicitate est coniuncta: Si non omnis calumniator, aut si omnis calumniator non est puniendus &c. Sed affirmaciones, quæ tum negationes sunt, cum præponitur toti orationi negandi nota. Eadem quoque ratio est in coniunctionibus & disiunctionibus: ut huius coniunctionis, & virtus est laudabilis, & cum felicitate coniuncta, & non ipsa felicitas negatio est: Non & virtus est laudabilis, & cum felicitate coniuncta, & non est ipsa felicitas: Item huius disiunctionis bonorum authorum calumniator omnis, aut sophista, aut impius, aut mentis expers, negatio est: Non bonorum authorum calumniator omnis, aut sophista, aut impius, aut mentis expers est. Par etiam ratio est, in illis enuntiationibus, quæ eis hypotheticae non sunt, tamen certo quodam modo adiecto pronuntiantur, cuiusmodi sunt, quæ modales vocantur, aut certo signo generis vniuersi subiectum determinatum habent. Modi autem sunt: fieri potest, necesse est, euenit, accidit, contingit, possibile, impossibile, & huiusmodi alia: ut fieri potest, ut vir bonus fallatur: cuius negatio est, non fieri potest, ut vir bonus fallatur. Item, euenit ut ijdem viri boni & docti sint: negatio est: Non euenit ut ijdem docti & viri boni sint: Non autem illa euenit ut ijdem non viri boni sint & docti. Item est necesse eundem esse calumniatorem, & perniciosum: negatio est, non necesse est eundem esse calumniatorem & perniciosum. Quare diligenter animaduertendum est ut in hoc genere effatorum nota negandi semper pertineat ad modum, ut in simplicibus enuntiationibus pertinet ad verbum. Nam in simplicibus enuntiationibus ut veritas & falsitas ex verbo pendent, sic in enuntiationibus quæ modum habent adiunctum, ex modo veritatis & falsitatis vis ducitur. Tertia diuisio enuntiationis est, quæ ex eius quantitate sumitur, hæcque quadripartita est. Aut enim vniuersi generis nota subiecto adjicitur, & tum vniuersalis vel de toto genere appellatur: aut partis tantum nota, & tum de parte, vel in parte, vel particularis enuntiatio dicitur, aut cum res vniuersalis sit, nullam tamen vniuersi generis aut partis notam habet, & tum indefinita vocatur enuntiatio, aut denique rem singulam notat subiectum enun-

tiationis, & tum de re singula vel singulatis enuntiatione appellatur: vniuersales enuntiationes vel de toto genere huius formæ sunt. Omnis virtus est laudabilis. Omnis sophista est ambitiosus. Nullus perniciosior reipublicæ hostis quam sophista, quoniam solum philosophi aut boni viri speciem vt fallat præfert: & huius generis similia quæcunque signum vniuersale affirmans aut negans coniunctum habent. Affirmantia autem signa sunt vniuersalia omnis, quicunque, cunctus & vniuersus, & cætera huiusmodi. Negantia vero signa sunt. Nemo, nullus, nusquam, nunquam & reliqua huiusmodi, quæ subiectum quasi limitibus circumscrubunt, & seorsum & separatum nihil significant, sed aliorum sunt quasi demensiones, & subiectorum mensuræ, ob id vocantur sncategoræmata vulgo, quod semper subiectis adhærent & attributis non soleant addi. Imo vero semper falsa est enuntiatio affirmans cuius attributo vniuersi generis nota affirmans additur: vt verum non est omnis sophista est omnis ambitiosus, aut omnis homo est omnis rationis particeps: Nam vniuersi generis nota distributionem non collectionem significare debent: partis nota sunt, aliquis, quidam, nonnullus, multus, paucus, plures, plerumque, sæpe, &c. huiusmodi: vt quidam error tollerabilis, aliqua virtus belluarum est, sophista plerumque oratione locuples, re ipsa iejunus est, multi boni sunt sponte, perpauci vi. Indefinitæ enuntiationes sunt, quibus nulla est adiecta nota vniuersi aut partis in subiecto, & incertum est, an in vniuerso genere an in parte tantum subiectum accipiatur: vt literarum professores boni sunt. Incertum est velissime omnes professores bonos esse an aliquos tantum. Singulares sunt, quando subiectum singulare est & individuum: vt latinorum poetarum optimus est Virgilius: Aristoteles est philosophorum summus: hoc animal egrotat: hæc herba insalubris est, hoc lignum est putridum & huiusmodi: Postrema enuntiationis diuisio est, quæ ex materia, & rebus, quæ ea continentur, sumpta est. Nam res quæ quavis enuntiatione significantur, aut actu extant, nec tamen necessario, aut ab efficiente causa perpetua, & enuntiatio absoluta vel de inesse vocatur: quod simpliciter & sine alicuius modi adiunctione pronunciat, vt homo iustus est, sudat, alget. Aut res quæ enuntiatione continentur, est, quæ nondum extat: potest tamen extare, & non extare: & contingentis vel accidentis enuntiatio dicitur. Rursus quoque triplex est contingentis enuntiationis differentia: Nam vel raro, vel plerumq;, vel æquabiliter, res accidit: quicunque autem modo accidat res, semper modus exprimi debet vt contingit, vel possibile est, vt inter fodendum reperiatur thesaurus, id quod raro fit: fieri potest, vt liberi parentibus sint similes, & hoc plerumque fit. Item evenit, vt qui litigat, causa cadat: & qui recte intelligit male iudicet: hæc æquabiliter accident. Tria autem ista genera dicuntur proprie contingentia quæ Græci τὰ δυτικά τὰ οὐτεχόμενα vocant, latini possibilia & contingentia, aut si maius quæ fieri possunt & contingunt. Dixi proprie contingentia quod contingens, & fieri potest, improprie & homonymos, ad absolutas & necessarias enunciations referri etiam possint. Nam quæ iam sunt, aut quæ necessario futura sunt fieri posse, & contingere dicimus, verum non proprie. Postremo aut ea conditio rei est, vt actu semper atque re ipsa, necessariam habeat causam, cur ita, aut secus se habeat, nec vñquam mutari potest: vt homo est lapis, semper & necessario falsum est, propter ne-cessa-

cessariam & immutabilem causam: homo est rationis particeps, semper & necessario verum est, propter certam, & necessariam causam. Ob id eiusmodi admittunt modum (necessario vel, necessario) & cum modo vere enuntiant, cum absolutæ, & contingentes enuntiationes hunc modum non ad-mittant. Verum enim est, necesse est hominem esse animal: aut rationis par-ticipem: at verum non est. Necesse est sophistam esse ambitiosum, aut follo-rem thesaurum reperire, aut fratrem cras apud te prandere, aut liberos simi-les fore parentibus. Ob id si modus proprie materia non adiiciatur facit enú-tiationē semper falsam. Ad necessaria quoque refero rā ad uirā, id est, quæ fieri nō possunt, siue impossibilia. Illa enim necessario nō sunt, ut in superiori exemplo homo est lapis, etenim necesse est hominem non esse lapidem.

De repugnantia enuntiationum & earum consecutione.

C A P. III.

SEQUITVR enuntiationum repugnantia & consecutio. Repugnan-tium, quidem tria sunt genera, aduersa, aduersis subiecta, quæ sub-contraria dici solent, & disparata siue contradictentia: aduersa sunt quæ de eadem re simul affirmant & negant vniuersae: quorum talis est re-pugnantia, ut in veritate nunquam consentiant, falsa tamen sepe compariantur: ut omnis homo iustus est, nullus homo iustus est: Omnis voluptas bona, nulla voluptas bona: aduersis subiecta dicuntur, quæ sunt veluti superiorum partes, & ita inter se pugnant, ut nunquam simul falsa esse possint, cum vera simul plerumque reperiatur: ut quidam homo iustus est, quidam homo iu-stus non est: Non omnis voluptas bona est, quædam voluptas est bona. Dis-paratorum tria sunt genera. Aut enim vniuersae ē regione altera de parte ge-neris diuersi enuntiatio opponitur: ut omnis voluptas bona, non omnis vo-luptas bona: Aut idem de re singula affirmatur, & negatur: ut marius iugur-tham cœpit, marius iugurtham non cœpit. Cicero erat vir bonus, Cicero non erat vir bonus. In his duobus disparatorum generibus ea est repugnantia, ut semper definite vnum verum sit, alterum falso, nisi de re singula fortuito futurum aliquid enuntietur. Nam (ut dici solet) de contingentibus futuris non est certa & definita veritas. Tertia disparatorū forma est, cum indefinite affir-matio & negatio de vna & eadē re instituuntur: ut homo iustus est, homo iustus non est: quæ nunquam simul falsa esse possunt, & in re absoluta, atque con-tingenti idem saltem valent, quod de parte enuntiationes. In re autem necessaria, id est atq; vniuersae: ut idem hæc homo viuit, atq; omnis homo viuit. Eadē quoq; est oppositionis ratio in infinitis, siue subiectum infinitum, aut attribu-tum tantum sit, siue vtrumque, ut ex subiecta figura perspici potest.

Disparata.

Aduersa.

Omnis non lapis est homo.

Nullus non lapis est homo.

Omnis non lapis est non homo.

Nullus non lapis est non homo.

Non omnis non lapis est homo.

Quidam non lapis est homo.

Non omnis non lapis est non homo.

Quidam non lapis est non homo.

Aduersis subiecta.

Partatio est in priuantibus, quæ ita cum simplicibus conspirant, ut ex affirmatione simplici semper sequatur negatio infinita, & priuans: vt, si homo est iustus, statim sequitur non est non iustus: cum tamen id non retrocomeat, si tota oratio ad aliam rem transferatur: vt verum sit lapis non est homo non iustus: falsum tamen est, lapis est homo iustus: codem modo lapis non est homo iniustus, verum est: at verum non est lapis est homo iustus. Contra vero affirmantem infinitam, & priuantem consequitur negatio simplex, & latius patet: vt si verum sit homo est non iustus, aut homo est iniustus, statim vera erit & hæc, non est homo iustus, non tamen retrocomeat. Si enim in aliam rem transferas, posterior alicui conueniet, cui non possunt euenire priores: vt verum est, lapis non est homo iustus: falsum tamen, lapis est homo non iustus, aut iniustus: cuius rei causa est quod negatio nudam absentiam, priuantes & infinitæ alicuius præsentiam significent.

De enuntiationum reciprocatione.

CAP. IIII.

Affatorum consecutionem pertinet, etiam enuntiationum conuersio, est autem conuersio attributi in subiectum, & contra manente eadem veritate & forma commutatio: vt si affirmans aut negans ante sunt vera, commutatio subiecto & attributo, relinquatur eadem vera: quod facile fieri, si enuntiatio convertenda in sua extrema dissoluitur: vt si hanc enuntiationem conuertendam proponas, omnis homo est, iustus: dividenda primum est in subiectum & attributum, scilicet homo, & est iustus, aut homo & iustus: Nam nihil interest an cum verbo, est, an sine verbo, est, iustus ponatur: quemadmodum Aristotle in definitione termini sic scribit εἰς διαλεκτικὴν προτάσιον τὸ κατηγορέαν καὶ κατηγορητὸν προσθέμενον διατυπώμενον τὴν εἶναι τὸ μὴ εἶναι, id est, in quem dissoluitur propositione veluti attributum, & id de quo ipsum dicitur, adiectio vel reiectio esse vel non esse, hoc est ponas expresse ad subiectum & attributum verbum, est, siue nuda nomina siue verbo est ex parte attributi & subiecti parum interest. Rationem huius rei Aristotle reddit alibi significans omnia vocabula simplicia, quæ vnam aliquam rem notant in se vi sua & facultate includere verbum est, quod aliquando necessario est exprimendum. Nec est quod quisquam mouetur quod Philopomis, & Alexander his Aristotelis verbis multum torqueantur: cum Alexander adiectio, esse, ad affirmationem, reiectio, vel separato, esse, ad negationem, & Philopomis adiectio, esse, ad enuntiationes de modo: separato esse ad absolutos referat: Quia neuter ex Aristotle iustum rationem reddere possit, verum diligenter obseruata haec nostra interpretatione, facile erit omnes cuiusvis generis sumptiones conuertere. Est autem duplex conuersio, vna simplex, altera per accidens. Simplex quidem est, quando remanet eadem forma, quantitas, & veritas commutato subiecto & attributo: quæ conuenit omnibus vniuersi negantibus & affirmantibus de parte: vt nulla virtus est inutilis, in hanc eiusdem formæ nullum

nullum inutile est virtus conuertitur. Item nullus senex erit puer in hanc nullus qui puer erit, senex est; hoc totum puer erit, prius attributum erat, nunc vero est subiectum, & senex prius subiectum in se verbum, est, inclusum habens, nunc in reciprocando id habet expressum: hoc eodem modo omnes vniuersæ negationes conuerti debent, affirmatio vero de parte in affirmacione de parte reciprocatur, ut quædam virtus est laudabilis, quoddam laudabile est virtus: quædam mater fuit virgo in hanc, quædam quæ virgo fuit mater est conuertitur. In hac quoque verbum est quod ante latebat in reciprocando est expressum. Conuersio per accidens est, quando eadem remanet veritas sed non quantitas, id est, non tam ampla est conuersa quam erat conuertenda enuntiatio, ut omnis virtus est laudabilis in hanc de parte aliquid laudabile est virtus, solum conuertitur. Item omnis pisces in aquis nascitur, aliquid quod nascitur in aquis pisces est. Negantes de parte non semper reciprocantur, & quia regula non est generalis, prætereamus eorum conuersionem. In conuertendis enuntiationibus, quæ vniuersi generis aut partis notam habent & modum, cum subiecto semper nota iungi debet: ut necesse est omnem niuem est albam. Necesse est aliquod album esse niuem: fieri potest, ut omnis homo sit grammaticus, fieri potest ut aliquid grammaticū sit homo. In enuntiationibus vere contingentibus vniuersalis negatio ut loquuntur de dicto hoc est cum postponitur negandū signum modo non reciprocantur. Nisi (ut loquuntur) in oppositam qualitatem. Cuius rei causa est, quod negatio & affirmatio vniuersa de vero contingentī idem valent: ut, si hæc vera est, fieri potest ut omnis homo sit iustus, vera erit & ista, fieri potest, ut nullus homo sit iustus: & in similibus eadem est ratio. Atque haec tenus de enuntiatione & eius partibus, formis, repugnantia, & conspiratione laus dictum sit.

De ratione.

CAP. V.

QUAMADMODVM ex vocium simplicium connexione nascitor enuntiatio, ita quoque, ex apta & accommodata enuntiationū connexione argumentatio omnis oritur. Dicitur autem argumentatio ab argumento. Est autem argumentum, verbum illud, quod sumptum est ad ostendendum subiectum & attributum aliquid questionis inter se vel consentire vel dissentire, ut in hac quæstione, estne voluptas bona an non? vnum extremum est voluptas, quod subiectum est, & minus extremum appellatur. Alterum est bona, quod attributum est, & maius extremum dicitur: ut (inquam) hæc duo extrema consentire doceam, inueniendum est verbum medium, quod cum vtroque cohereat, arguāque ea inter se conuincere. Et quoniam hoc verbum naturale cum vtroque extremo hanc affinitatem habere videtur hoc eodem, ea ita copulo.

Omne naturale bonum est.

Voluptas autem naturalis est.

Voluptas igitur bona est.

Vt autem eadem extrema, inter se dissentire monstrem, aliud inuestigan-

dum est medium quod cum uno conueniat & ab altero discrepet. Sumatur igitur pro medio, viiiorum esca, hoc modo.

Nulla viiiorum esca bona est.

At voluptas est viiiorum esca.

Voluptas igitur non est bona.

Quapropter omnis argumentationis minimæ partes, & simplicissimæ tres tantum constitui debent. Scilicet maius extreum, minus extreum, (quæ sunt attributum & subiectum propositæ questionis) & verbum medium sive argumentum: verum argumentatio maiores partes habet, quandoq; duas tantum, quandoque tres. Quæ autem duabus tantum partibus majoribus. constat, aut enthymema, aut induc̄tio, aut exemplum est, ejusque prima pars antecedens, altera consecutio vel conclusio & complexio dicitur. Quæ vero tres habet partes maiores, sola ratiocinatio est: cuius prima pars propositio, secunda assumptio, tertia conclusio & complexio vocatur: duæ tamen priores ratiocinationis partes communis nomine sumptiones vocantur. Quoniam autem reliqua argumentationum genera vim suam a ratiocinatione accipiunt, & quodammodo inchoatæ sunt ratiocinationes: primum quam vim habeat ipsa ratiocinatio, & quot sint eius genera, deinde reliqua argumentationis genera explicabimus. Est igitur ratiocinatio oratio in qua sumptionibus quibusdam prius constitutis & collocatis, ex eis aliquid diuersum necessario sequitur, propterea quod illæ ita sunt constitutæ, & collocatæ. Postrema autem hac parte huius definitionis, a cæteris argumentationibus distinguitur ratiocinatio: Nam in illis semper desideratur aliqua sumptio: & ob id non vi carum, quæ prius collocatæ & constitutæ sunt, quod in questione est efficiunt. Ratiocinationis autem, tres diuersæ concludendi formæ, ex diuersa verbi medij collocatione oriuntur: quæ a Mathematicis sumpto vocabulo *figurae*, id est, figuræ vocantur. Nam cum medium bis, in duabus sumptionibus repeatatur, aut propositionis subiectum est, & assumptionis attributum, & medium reuera & ordine locum habet: primamque formam vel figuram constituit: aut virtusque sumptionis medium est attributum & supremum locum occupat, facitque secundam figuram: Aut virtusque sumptionis medium est subiectum, insimumque locum obtinet & tertiam figuram efficit: verum in his singulis figuris, seu concludendi formis, rursum multi continentur modi, quos memoriaz inuandæ causa, barbaris quibusdam vocabulis singulatim notarunt recentiores: in quibus tres tantum sunt syllabæ, quæ tribus enuntiationibus ex quibus constat ratiocinatio respondent. Et in quibus quatuor reperiuntur voces. A. E. I. O. quarum prima vniuersam affirmationem, secunda vniuersam negationem, tercia affirmationem de patte, quarta negationem de parte notat. Ac primæ formæ seu figuræ vocabula 4. sunt, 4. modos significantia, barbara, celarent, darij, ferio. Primus itaque modus ex *tibis* vniuersi affirmantibus cōstat, quod, a, ter repetitum in primo vocabulo indicat, vñiūt hæc probanda quæstio, etne omnis iustitia utilis an non? Pro argumento uno virtutem ut vniuersi partem affirmantem efficiam, hoc modo:

Bar *Omnis virtus est virtus.*

ba *Omnis iustitia est virtus.*

ta. *Omnis igitur iustitia est virtus.*

Secun-

Secundus modus ex propositione vniuersi negante, & assumptione de toto genere affirmante vniuersum negans concludit, quod, e, in prima & postrema syllaba secundi vocabuli notat, vt sit eadem quæstio vniuersi improbanda, sumpto pro argumento (quod naturæ repugnat) hoc modo.

Ce *Nihil quod naturæ repugnat utile est.*

la *Omnis iustitia naturæ repugnat.*

rent. *Nulla igitur iustitia utilis.*

Tertius modus est veluti primi modi pars, quæ ex vniuersa affirmante propositione, & assumptione de parte affirmante affirmantem de parte complectionem efficit: vt, i, in duabus ultimis tertij vocabuli syllabis indicat: vt, sit eadem quæstio in parte confirmanda, idem medium sumam, hoc modo:

Da *Omnis virtus est utilis.*

ri *Aliqua iustitia est virtus.*

i. *Aliqua igitur iustitia est utilis.*

Postremus modus est veluti secundi pars, qui ex propositione vniuersi negante & assumptione de parte affirmante concludit complectionem de parte negantem, quemadmodum, o, in tercia syllaba ultimi vocabuli monstrat: vt sit eadem refutanda quæstio in parte, accipiaturque pro medio (& si idem accipi potest) quod communionem tollit, hoc modo:

Fe *Nihil quod communionem tollit utile est.*

ri *Atque iustitia aliqua communionem tollit.*

o. *Aliqua igitur iustitia non est utilis.*

In hac concludendi forma, nihil nisi bis quatuor modis sumptionibus cōnexus efficitur: ex ambabus enim negantibus, aut de parte affirmantibus, aut propositione de parte, aut assumptione negante nulla sequitur consecutio: Omnisque perfecta ratiocinatio his 4. continetur modis: quia medium sive argumentum non solum munere & officio sed etiam situ & positione medium est. Nam sub maiore extremitate medium comprehenditur, & minus extremitate sub se continet: vnde duo illa principia nascuntur quibus perfectio ratiocinationis dignoscitur, quæ dici de omni & dici de nullo vocantur. Dici quidem de omni non tantum est de toto genere affirmare, sed ita affirmare, vt in propositione maius extremitum de medio, & in assumptione aliquid accipiatur sub propositionis subiecto quod medium est. De quo etiam affirmari potest ipsum maius extremitum quod est quæstionis attributum. Exempli causa vt in superioribus postquam affirmavi vniuersi omnem virtutem esse utilem, sub virtute in assumptione iustitiam accepi, de qua vniuersi in complectione utile pronuntiaui. Dici de nullo est in propositione ita maius extremitum de medio negari, vt quicquid sub eo accipiatur in assumptione de eodem in complectione negetur maius extremitum: vt postquam dixi, nullum naturæ repugnans est utile, sub eo accepi iustitiam de qua in complectione vniuersi nego utile. In aliis autem concludendi formis, hæc duo theorematæ non reperiuntur. Nihil enim in assumptione sumitur sub subiecto propositionis quod in prima figura medium est: quæcausa est quod nunquam assumptione in prima figura negetur, aut propositione de partibus, quare soli superiores 4. modi perfec-

Etas ratiocinationes concludunt, hoc est perspicuas & planè eudentes. Nihil enim aliud perfectionem ratiocinationum quam in concludendo perspicuitatem & eudentiam appellat Aristoteles. Nam non minus necessario in secunda & tertia concludendi forma, quam in prima sequitur conclusio. Nulla enim sumptio nullumque extensum decet, aut quidpiam extreum assumitur, quemadmodum in inductione enthymemate & exemplo in quibus semper aliqua enuntiatio desideratur, ut necessario quod in quaestione est efficacetur; quare imperfecte ratiocinationes non sunt dicenda, ut que in secunda & tertia figura construuntur, sed mancae & mutilatae ratiocinationes quod semper aliquo membro careant.

De secunda figura.

CAP. VI.

Quae secundæ figuræ modos indicant vocabula sunt, cesare, camæstræ, festino, baroco. In quibus præter vocales spectandæ etiam sunt consonantes, quæ viam & rationem monstrant, qua ad pri-
mam concludendis formam reuocentur, hoc est aut idem in prima figura aut id quod idem valet efficaciter. Nam vocabula quæ a B incipiunt ad prium modum primæ figuræ reuocationem notant: quæ a, C, ad secundum, quæ ab, F, ad quartum. In qua autem syllaba reperitur, S, sumptionem cui respondeat in se conuertendam significat. M, vero litera in vocabulo sumptionum mutationem indicat. C. autem, non in prima syllaba, deductionem ad incommodum, hoc est, ut cogatur aduersarius vel disparata, vel aduersa fateri simul vera esse, demonstrat. Primus ergo modus huius figuræ, ex propositione vniuersa negante, assumptione vniuersa affirmante, & complectione vniuersa negante constat: ut eadem quaestio infirmanda sit vniuersa quæ in secundo modo superioris formæ posita est idemque sumatur argumentum.

Ces. *Nullum vtile naturæ repugnat.*

a. *Omnis iustitia naturæ repugnat.*

re. *Nulla igitur iustitia est vtilis.*

C. In initio vocabuli ostendit ad secundum modum superioris figuræ reuocandum esse. S, in fine primæ syllabæ propositione conuersa in se: ut nullum vtile naturæ repugnat, nihil naturæ repugnans: ut vtile, & deinde omnis iustitia est naturæ repugnans: Nulla igitur iustitia est vtilis, quæ erat conclusio in prima figura.

Secundus modus ex vniuersa propositione affirmante, & assumptione vniuersa negante vniuersum negans concludit, ut sit eadem quaestio, idemque argumentum.

Ces. *Omnis iustitia naturæ repugnat.*

meſ. *Nullum vtile naturæ repugnat.*

tres. *Nullum igitur vtile est iustitia.*

In secundo modo primæ figuræ sit commutatis sumptionibus, ut, M, litera indicat,

indicat, & assumptione, & conclusione in se conuersis ut, S, in fine secundæ & tertiaræ syllabæ denotant:

Ce *Nihil naturæ repugnans utile est.*
la *Omnis iustitia est naturæ repugnans.*
rent. *Nulla igitur iustitia est utilis.*

Tertius modus ex vniuersa negante propositione, & assumptione de parte affirmante concludit de parte negantem: ut eadem sit quæstio idemque argumentum.

Fef *Nihil utile naturæ repugnat.*
ti *Quædam iustitia naturæ repugnat.*
no. *Quædam igitur iustitia non est utilis.*

Ad ultimum modum primæ figuræ, conuersa tantum propositione in se, ut, in initio, & si, in fine primæ syllabæ indicant, reuocandus est.

Quartus modus ex affirmante vniuersa propositione, & assumptione de parte negante complexionem de parte negantem efficit, ut ex eisdem extremis & eodem medio.

Ba *Omnis iustitia naturæ repugnat.*
ro *Aliquod utile naturæ non repugnat.*
co. *Aliquod igitur utile non est iustitia.*

Hunc modum ad primum primæ figuræ modum reuocandum, b, in prima syllaba indicat, C, in ultima, per incommodum id oportere significat. Relicta enim eadem propositione, & loco assumptionis sumpto complexionis disparato, prioris assumptionis disparatum concludetur: ut si neges, admissis sumptionibus, sequi hanc complexionem (aliquod igitur utile non est iustitia) sequetur eius contradicens sive disparatum. (Nam de re quavis semper disparatorum alterum verum est, & ad omnem rem sequitur.) Omne igitur utile est iustitia, quod cum priori propositione ita coniungitur.

Bar *Omnis iustitia naturæ repugnat.*
ba *Omne autem utile (ut tu concedis) est iustitia.*
ra. *Omne igitur utile naturæ repugnat.*

Quæ contradic̄tio est superioris assumptionis admissæ scilicet aliquod utile naturæ non repugnat. Atqui hæc simul vera esse non possunt: quare vera erat prius deducta conclusio. Eadem quoque hac via, omnes secundæ formæ ratiocinationes, ad primam formam per incommodum reuocari possunt, Relicta eadem propositione, & disparato conclusionis pro assumptione sumpto, efficitur disparatum prioris assumptionis. Et ceteræ, concluditur in, serio, cælestes, in dario, & festino, in, celarent per incommodum.

De tertia forma.

C A P. VII.

TERTIAE concludendi formæ vocabula sunt, darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, serfson: in quibus consonantes eandem vim habent, quam in superioribus. Sed præter superiores, D, &, P, in his

comperiuntur: D, ad tertium primæ figuræ modum reductionem significat P, sumptionis cui respondet syllaba, in parte conversionem notat. Primus itaque modus, ex duabus vniuersitate affirmantibus, affirmantem de parte concludit: vt sit quæstio, an aliquod utile sit virtus. Pro argumento sumatur iustitia hoc modo.

Da *Omnis iustitia est virtus.*

ra *Omnis iustitia est utilis.*

pti. *Quoddam igitur utile est virtus.*

D, litera in principio dictioris reductionem ad darij notat: P, in secunda syllaba conuersa tantum assumptione in partem, monstrat.

Secundus modus ex propositione vniuersite negante, & assumptione vniuersite affirmante, concludit de parte negantem: vt ad probandum aliquam virtutem non esse inutilem idem sumo argumentum.

Fe *Nulla iustitia est inutilis.*

lap *Omnis iustitia est virtus.*

ton. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

Ad vltimum primæ figuræ modum assumptione in partem tantum conuersa reuocatur, vt indicat P, in secunda syllaba.

Tertius modus, ex affirmante propositione de parte, & assumptione affirmante vniuersite conclusionem de parte affirmantem efficit, vt sumpto eodem argumento ad probandum virtutem esse utilem ita concluditur.

Dis *Quoddam iustitia est utilis.*

am *Omnis iustitia est virtus.*

is. *Quoddam igitur virtus est utilis.*

In tertio figuræ primæ modo sit, vt, D, litera indicat, conuersis in se propositione, & complexione, quod, S, in prima & vltima syllaba demonstrat, & cōmutatis sumptionibus, quod, M, litera in secunda syllaba indicat hoc modo.

Da *Omnis iustitia est virtus.*

ri *Aliquod utile est iustitia.*

i. *Aliquod igitur utile est virtus.*

Quartus modus ex vniuersitate propositione affirmante, & assumptione de parte affirmante, conclusionem de parte affirmantem efficit, vt:

Da *Omnis iustitia est utilis.*

til *Aliqua iustitia est virtus.*

i. *Aliqua igitur virtus est utilis.*

Hæc in tertio modo primæ formæ conuersa tantum in se assumptione sit. Quintus modus ex propositione negante de parte, & assumptione vniuersitate affirmante concludit de parte negantem hoc modo.

Bo *Quoddam iustitia non est inutilis.*

car *Omnis iustitia est virtus.*

do. *Quoddam igitur virtus non est inutilis.*

B, in prima syllaba ad primum modum primæ figuræ, & C, in secunda syllaba

syllaba per incommode reduci ostendit. Nam relicta eadem assumptione, & sumpto contradicente conclusionis, pro propositione, efficitur disparatum prioris propositionis: ut si sumptionibus admissis hanc sequi neget conclusionem, cum necesse est ut concedat eius disparatum, quod est, omnis virtus est inutilis: quod coniungam cum priori assumptione hoc modo.

Bar. *Omnis virtus est inutilis (ut tu concedis)*
 ba. *Omnis iustitia est virtus, (ut esset concessisti)*
 ra. *Omnis igitur iustitia est inutilis.*

Quod prioris propositionis disparatum est scilicet quædam iustitia non est inutilis. Quare vel contradicentes simul veræ erunt, (quod fieri non potest) vel prior recte sequebatur conclusio. Eadem quoque ratio est in omnibus modis tertiae figuræ: Nempe ut sumpto conclusionis disparato pro propositione remanente eadem assumptione in prima figura disparatum propositionis concludatur.

Sextus modus ex propositione vniuersa negante, & assumptione de parte affirmante, negantem de parte concludit hoc modo.

Fe. *Nulla virtus est inutilis.*
 ri. *Quædam virtus est iustitia.*
 on. *Quædam igitur iustitia non est inutilis.*

Conuersa tantum assumptione in se in ultimo primæ figuræ modo concluditur. His tribus concludendi formis, omnis quæstionis subiectum & attributum, vel conuenire vel repugnare docentur. Et primæ quidem figuræ usus maximus est ad docendum: Secundæ ad Dialecticæ disputandum: Tertiæ sophismatibus, & captios rationibus agendum. Sed quoniam aliquando preponere, & inuerso ordine subiectum quæstionis de attributo concludimus: Propterea Aristoteles duos modos, omnibus concludendi formis communes, & accommodatos ad hanc rem docet. Primus ergo modus ex vniuersa affirmatione, & assumptione vniuersa negante concludit negantem de parte. Vocabulum artis quo significatur sapientia vocatur.

Fap. *Omnis iustitia virtus est.*
 cfm. *Nullum inutile iustitia est.*
 o. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

Assumptione in se conuersa & propositione in partem, commutatis sumptionibus, fit quartus modus primæ formæ, ut:

Fe. *Nulla iustitia est inutilis.*
 ri. *Aliqua virtus est iustitia.*
 o. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

In secunda forma hoc modo.

Fap. *Omnis iustitia est virtus.*
 cfm. *Nihil inutile est virtus.*
 o. *Aliqua igitur iustitia non est inutilis.*

Fit quemadmodum camestres in secunda figura. In tertia: hoc modo.

Fap. *Omnis iustitia est virtus.*
 cfm. *Nulla iustitia est inutilis.*
 o. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

Conuersa tantum propositione, & sumptionibus mutatis in prima figura concludit in, ferio. Alter modus ex propositione de parte affirmante & assumptione vniuerse negante, concludit negantem de parte.

Fris *Quedam iustitia est virtus.*

elst *Nullum inutile est iustitia.*

o. *Aliqua igitur virtus non est inutilis.*

Conuersis in se sumptionibus & commutatis, in quarto primæ figuræ concludit. In secunda figura hoc modo.

Fris *Quedam iustitia est virtus.*

elst *Nullum inutile est virtus.*

o. *Aliqua igitur iustitia non est inutilis.*

In ferio quoque si: conuersa assumptione in se & sumptionibus commutatis. In tercia forma.

Fris *Quedam iustitia est virtus.*

elst *Nulla iustitia est inutilis.*

o. *Quedam igitur virtus non est inutilis.*

Conuersa propositione tantum & commutatis sumptionibus sit in ferio: Neque certo opus est quarta figura, in qua verbum medium attributum sit propositionis & assumptionis subiectum: quia commutatis sumptionibus sit prima figura: Et complexio de parte affirmans aut vniuerse conuerti potest in affirmantem de parte, vt inter has duas ratiocinationes nihil interest.

Bar *Omnis virtus est habitus.*

ba *Omnis iustitia est virtus.*

ra. *Omnis igitur iustitia est habitus, &*

Da *Omnis iustitia est virtus.*

ba *Omnis virtus est habitus.*

tis. *Aliqua igitur iustitia est habitus.*

Idem enim valet conuersione omnis iustitia est habitus, atque hæc, aliquis habitus est iustitia, & ista idem valet atque hæc, aliqua iustitia est habitus. Denique regula communes sunt diligenter obseruandæ. Ac primum omnibus figuris commune est vt ex ambabus negatibus siue vniuerse siue de parte nihil necessario concludatur. Deinde vt medium nunquam reperiatur in conclusione. Præterea tribus terminis, nec plures nec pauciores in toto syllogismo comperiantur. Postremo, vt nota generis vniuersi aut partis, semper cum subiecto sumptionum coniungantur, nec variantur in syllogismo. Hæc breuiter & perspicue de ratiocinatione præcipua argumētationis specie: Nucæteras summatim tractemus.

De Enthymemate.

C A P. VIII.

ENTHYMEMA est altera sumptionum truncata ratiocinatio: aut positis sumptionibus, complexionis suppressio, vt Plato est philosopus, ergo vir bonus.

Felicitas nunquam est otiosa.

Non est igitur virtus.

In Priori, proposicio scilicet omnis philosophus est vir bonus, in posteriore vero assumpcio: nempe aliquando omnis virtus otiosa esse potest, intelligitur. In quibus supprimitur complexio, oratorum propria sunt, ut est illud fallitij ex hymepsalis responsione ad lugurtham: Rescindenda, inquit, omnia consulta sunt, quinquennij & decreta Miciplse, quod parum animo valuerit, Recte mones, quoniam eis tribus proximis adoptione in regnum peruenisti. Supprimitur haec conclusio, ergo consilium tuæ adoptionis, Miciplse decretum rescindendum est. Huiusmodi multa sunt, quæ partim fætiuitatis, partim breuitatis causa ab oratoribus sunt concocta. Enthymema vocatur *επονηστικόν*, id est, in animo tacita ac latens percepta, eaque nota sumptio aliqua breuitatis, ut dixi, aut venustatis causa prætermissa. Et propterea quilepidis & minutis argumentis aliquid efficiunt enthymematici Rhetores solent appellari, & quasi proprium instrumentum hoc genus argumētationis Rhetori concedit Aristoteles in Rhetorici.

De Inductione.

CAP. IX.

INDUCTIONE est progressio ex multis singulis aut minus vniuersis, ad vniuersum aliquod caput, aut generale pronuntiatum: quæ est instrumentum ad vniuersales notiones, pronuntiata communia, & definitiones colligendas, & confirmandas proprie comparatum: vt si cui hoc pronuntiatum confirmandum sit: Omnis homo est mortalis: ita inducit: Mortalis erat Plato, Cicero, Nestor, Mathusalem, omnis igitur homo mortalis est. Item iustitia utilis est, temperantia, fortitudo, & prudentia: Omnis igitur virtus est utilis. In hoc genere argumentationis semper desideratur assumpcio. Nam eis permulta sint ante complexioneum enumerata illa tamen omnia pro una propositione sumi debent: *επονηστικόν* appellatur inducō, quod quasi manus ad vniuersum genus, singula interiecta peragendo, ducat. Huic finitima est *επονηστικόν*, quæ Socratica inducō vocatur: Quam alij ad exemplum refutū, quod ex multis similibus simile aliquid colligat: vt est illud Ciceronis de finibus. Si ex oliua ensicerent modulatæ canentes tibiz, in oliua quædam tibicinis esset scientia: Si ex platano fidiculæ numeroſe sonantes, & in plantanis esset Musica: Cūm igitur mundus ex se animantes procreet, in mundo animus erit, & animatus dicetur.

De Exemplo.

CAP. X.

EXEMPLUM est ex una re singula ob oculos quasi posita alterius re singulæ ostensio: vt periculosem fuit concessisse Pyistrato corporis custodiæ erit quoque & thrasybulo. Est autem discrimin inter inductiones Socraticas & exempla: quod exempla rem unam singulam ex alia re singula demonstrant: & non est, vt inquit Aristoteles, tanquam pars

ad totum: Neque tanquam totum ad partem sicut enthymema sed est ut pars ad partem. At vero induc^tio Socrati^a est, veluti totum ad partem, vel totum ad totum. In exemplis quidem atque in inductionibus Socratis vniuersa sumptio semper intelligitur, ut in superioribus. Quicunque custodiam corporis postulat, tyrrnidem affectat, quemadmodum Pystratus. Item quocunque aliquid ex se gignit, id in se ante habebat: intelligebantur in prioribus exemplis de Socrati^a inductione & exemplo.

De inuentione medi^ū Syllogismi.

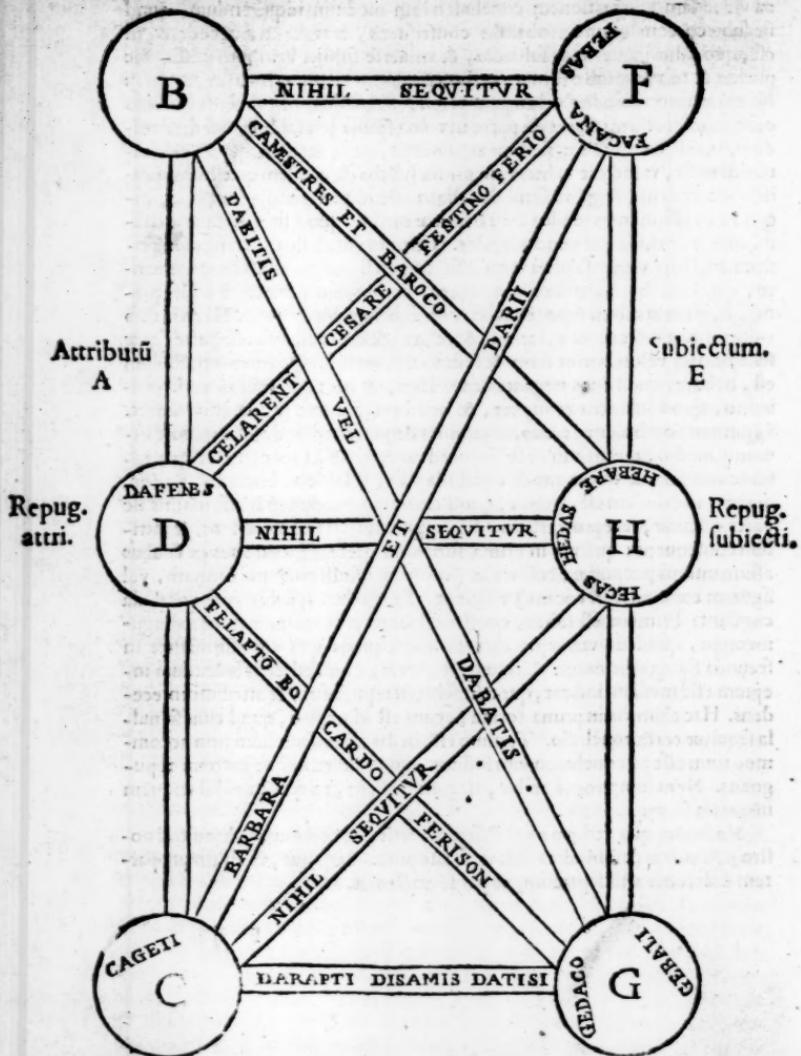
C. A. P. XI.

QVICUNQE questionem aut confirmandam aut refutandam suscipit: Primum in subiectum & attributum illam diuidere debet: Et quid illa significant, quidq; proprie ad utriusque explicationem pertinet in promptu illi est habendum. Deinde ea sunt inter se conferenda, videndumque quenam sint utriusque antecedentia, consequentia, & repugnancia. Nam his tribus tota argumenti inuentio continetur. Antecedentia ea voco, quemadmodum Aristoteles, omnia, quæ subiiciuntur in vera affirmatione sive illa de parte sive vniuersa: consequentia etiam ex eius sententia sunt, non solum quæ proprie in re herent, & illius definitionis partes sunt, aut essentialia, ut loquuntur, attributa, sed etiam quæ vere affirmari possunt, sive vniuersa sive in parte de subiecto aliquo. Repugnancia deinde ea sunt, quæ non solum aliquo contrariorum generis contrariantur, sed etiam quorum ita disiuncta & dissociata natura est, ut unum alterum esse nunquam potest. His quidem inuentis, & inter se rite comparatis, facile erit tam ex proprijs quam ex communibus omnem tractare questionem. Atque ut facilius id præstemos, exco^titata sunt a recentioribus barbara quædam vocabula, memoriaz iuuande gratia, quibus tota hæc explicatio continetur, & quæ sint veluti Normæ, & regulæ ad vnamquamque questionem concludendam: ex quibus sex ternas habent syllabas, fecana, cageti, dafenes, gedato, hebare, gebali. Tria vero binas tantum, sebas, hedas, hecas. In his quæ tres syllabas habent tertia complexioni respondet, quæ ex argumenti collocatione nascitur, in qua, a, vniuersam affirmationē, e, vniuersam negationem, i, affirmationē de parte, o, negationē de parte notat. In his, quæ duabus tantum constant syllabis nullam sequi complexionem ex tali verbi medi^ū collocatione, tertia syllabæ absen^{tia} indicat. Ad argumentum quidem dispositionem priores duæ syllabæ spectat: in quibus binæ tantum compriuntur vocales, e, quod significat subiectum conclusionis: &, a, attributum: in quibus etiam aliquot compriuntur consonantes, quæ antecedentia, consequentia, & repugnancia subiecti & attributi probandæ questionis declarant: inter quas litera, f, subiecti consequens, g, eiusdem antecedens, h, repugnans significat: C, attributi antecedens, b, vero attributi cōsequens, D, attributi repugnans notat. Primum igitur vocabulū ad vniuersam affirmantem concludendam inuestigandum est argumentum, cui duæ priores syllabæ conueniant indicat feca. Itaque certa & nunquam fallax regula erit ad

ad vniuersam affirmationem concludendam medium inquirendum, quod sit subiecti conclusionis probandæ consequens, & attributi antecedens, id est, quod dici vniuerse de subiecto, & vniuerse subiecti attributo possit. Sic primus & tertius primæ formæ modus efficiuntur: nempe barbara, & darij: Est enim tertius modus veluti pars primi. Secundum vocabulum rationes concludendi affirmations de parte in tertia forma præscribit, quemadmodum, si syllaba monstrat, sumpto argumento, quod attributi questionis antecedens sit, ut indicat e, litera, in prima syllaba, & eiusdem questionis subiecti antecedens, ut g, in secunda syllaba ostendit: verbum igitur hoc, categi, tres affirmantes modos tertiae formæ medio, quod sit viriusque extremi antecedens, indicat concludendos. Tertium vocabulum, dafenes sua potestra syllaba vniuersa negantem efficiendam significat inuenio argumento, quod attributi questionis repugnet, & ciuidem subiectum consequatur: E, enim attributi repugnans, f, consequens subiecti notat. Hac via duo vniuerse negantes modi carent, & cesare, & duo negantes de parte, quæ sunt horum veluti partes ferio & festino efficiuntur. Quartum vocabulum est, hebare, quod duos negantes camestræ, & baroco, medio verbo inuenio, quod subiecto repugnet, & attributum consequatur effici docet. Quintum vocabulum gedato, negationes de parte concludendas indicat inuenio medio, quod sit subiecti antecedens & attributi repugnans: qua ratione tres formæ tertiae modi concluduntur, felapton, bocardo, ferison. Sextum vocabulum est, gebali, quod rationem concludendi affirmantis de parte ostendit, recepto verbo medio, quod subiecti sit antecedens, & attributi consequens: qua via in prima forma de parte affirmations ex duabus affirmantibus præpostere collocatis (quam nonnulli quartam formam, vel figuram concludendi vocant) efficiunt. Ex duabus syllabis quæ vocabula constant: Primum est sebas, quod nihil sequi arguit cum adhibetur argumentum, quod sit viriusque extremi consequens qua via affirmantes in secunda figura efficiuntur. Alterum est, hecas, quod ad concludendum inepit esse medium indicat, quod sit subiecti repugnans, & attributi antecedens. Hac enim via in prima forma negans est assumptio, quod cum sit nulla sequitur certa conclusio. Tertium est, hedas, quod medium non accommodatum esse ad concludendum indicat, quod sit viriusque extremi repugnans. Nam sumptiones ambæ, negantes essent, ex quibus nihil vñquam in quavis forma sequitur.

Hactenus, quæ utriusque parti differendi artis sint communia, breuitati nostro instituto accommodata satis explicata puto. Sequitur, ut utramque partem differendi artis separatim, ac per se tractemus.

Consequens attributi.

Antecedens subiecti.

LIBER TERTIVS

De Demonstratione.

CAP. I.

ANALYTICAE naturam, vim, partes, & proprietates abunde in lib. suis analyticis tractauit Aristoteles. Sed quoniam in illis permuta sunt, quæ potius ad artem accurate, & subtiliter tradendam, quam ad demonstrandi usum & exercitationem pertinent, & quæ non tantum utilitatem quæcumque difficultatis habent: nec facile memoria retineri possunt: illis omissis, ea omnia breviter, quæ ad artes vniuersitatis discendas, & descendas maxime necessaria visa sunt, potissimumque ad Aristotelem intelligendum conducunt, & facile retineri memoria possunt, complecti nitar. Ac primum, vt, (ab eo ordinar, in quo tota fere vis, & perfectio demonstrationis sita est) initium ab ipso fine ducam. Nam omnis instrumenti vis & perfectio ex ipso fine ad quem comparatur est, dignoscitur. Quare cum ad scientiam comparandam demonstratio instrumentum sit: Nobis primum in animo notio & perceptio quædam veræ scientiæ est antecapienda, firmiterque retinenda. Deinde ex illa demonstrationis natura & vis est inquirenda, examinanda, & probanda. Itaque scientia sic definitur: ut sit rei per causam cognitio, ut quæ ita illius rei sit causa, ut alter se habere non possit: quæ scientiæ definitio sic est accipienda, ut ad absolutam & plane perfectam scientiam solum pertinet: & non ad imperfectam vel quæ abusivæ scientiæ vocatur, aut scientiam quia est (ut loquuntur) qualis est ex effectis causarum cognitionem quæ continet, aut experientia nascitur, aut sensu aliquo, vel leui & inconstanti causa comparatur, cuiusmodi est opinio vel existimatio. Nam non satis est rem nouisse quæ causa est, nisi etiam eo nomine, quo causa est, nota sit, & nisi eius causæ perpetuò hanc vim esse, & naturam ut huius generis effectum semper producat, animo sit confirmatum, quæ est assentio rei vniuersitatis, quæ nunquam euelli vllis rationibus potest: ad hanc scientiam consequendam omnis demonstrationis opera est destinata. (Nam alterum scientiæ genus alio modo, & alio demonstrationis genere suo loco decebimus.) demonstratio igitur propriæ sic definitur: Ratiocinatio, quæ propterea quod animo sit percepta, atque impressa veram partit scientiam: quæ definitio vis & forma vniuersitatis demonstrationis intelligitur. (Nam permuta alia, ratiocinationes sunt, quæ huiusmodi cognitionem non efficiunt, ciuiam animo imprimantur) & finem continent, quæ est scientiæ efficientia. Est itaque veluti caput, & principium, ad quod cætera omnia, quæ de demonstratione eiusque partibus, & proprietatibus tractabuntur, pertineat: & quo recte an secus effecta sing

vclovi lapide lydio probabantur : quæ si suo ordine & lucide explicate, pro ut
nostræ instituti breuitas postular, tractentur, & analyticæ & demonstrationis
omnis fortassis natura aperte intelligetur. Ea est enim virtus quæ affinitas, &
naturæ coniunctio, ut via efficiens sit, & altera basis. Nam demonstratio effi-
ciens causa est demonstrandi scientiæ, quam analyticam vocamus. Sed quo-
niam seruata docendi optima methodo a simplicissimis est ordiendum, a par-
tibus demonstrationis simplicissimis exordiemur.

De subiecto demonstrationis.

CAP. II.

PARTIVM demonstrationis sicuti & ratiocinationis duo sunt genera,
aliæ enim simplices, aliæ quidem coniunctæ sunt : simplices autem par-
tes tres sunt, subiectum, medium, & affectio seu proprietas. Ac subie-
ctum, est quod in conclusione subiectum, & in assumptione cum verbo
medio accipitur. Illud autem priusquam aggrediamur aliquid de eo demon-
strare, in rerum natura esse intelligendum est, & quænam sit eius natura &
definitio ante cognoscendum. (Nam de nihilo aut incognito nulla res de-
monstrari potest.) Propterea appellatur ab interpretibus ^{ad dñm}, id est, dat-
um vel concessum, id est, quod re vera extat, vel extare supponitur : & illud
semper substantia est, vel ac si substantia est, accipitur. Cum enim de acci-
dente aliquo, aut proprietate, aliquid ostenditur, tum non ea consideramus,
quatenus in subiecto herent, sed quatenus ipsa sunt subiecta: ut cum aliquid de
motu, de tempore, de loco, demonstratur, tum illa sunt subiecta demonstra-
tionis, & in rerum natura esse ponenda, corundemque definitio ante in-
telligenda : verum cum ipsa demonstrantur de re naturali, non necessario in-
telligenda sunt ante, quam demonstrantur in rerum natura esse. Itaque quod
est subiectum aliquando esse alterius demonstrationis proprietatem non est
incommodum : vt in Mathematicis plerumque evenit, & præcipue in Ari-
stotelis exemplo primo cap. Primi de demonstratione. Triangulus enim
subiectum est, cum concluditur habere tres angulos pares duobus rectis. At-
tributum autem est, cum ostenditur supra quamvis rectam lineam posse con-
stitui triangulum.

De medio demonstrationis.

CAP. III.

MEDIVM, verbum est aut definitio, qua subiectum & proprietas vin-
ciuntur, & copulantur, semperque causam propter quam subiecto
proprietas conueniat, continet. Sed ut hæc apertius intelligamus,
altius paulò repetendum est: Triaque definitio genera a nobis
sunt declaranda. Quorum primum positiones vocantur: secundum, quæ a
demonstratione siu & positione tantum differunt: Tertium notionis tantum
quæ demonstrationis conclusio attributum esse possunt. Positiones autem
sunt,

sunt, quæ pro confesso, & sine villa probatione veræ, & certæ accipiuntur, suntque suæ natura perspicua, & appellantur principia. Nam etiæ plerique expresse in demonstrationibus non collocentur: tamen ad ea usque resoluti potest ipsa demonstratio, & in ea, quæ pro medio sumitur causa, definit: cuiusmodi apud Euclidem definitiones sunt puncti, curvi, recti, acuti, obtusi, anguli. Definitiones vero, quæ a demonstratione situ & collocatione tantum differunt: semper rei causam propriam, & primam continent, quæ demonstratur: quæ quidem definitiones inter extrema collocatae perfectas efficiunt demonstrationes, & aptè respondent, cum queritur cur res sit: utrumque genus definitionum ~~oversidet~~ ~~habet~~ a Galeno & Aristotele appellatur, ~~et nostris~~ vero, & recentioribus essentialibus, vel substantiales definitiones. Sed posterius solum genus, continet definitiones, quæ proprie appellantur causales, quod propriam, & coniunctissimam rei causam continent. In tertio genere sunt, quæ a Galeno ~~habet~~ & ab Aristotele ~~et~~ ~~oversidet~~ ~~habet~~ ~~et~~ ~~oversidet~~, id est, notionis anticipata intelligentia, & nominis definitiones: cuiusmodi sunt descriptiones, & explicaciones vocum, quæ explicatum, & euolutum rei conceptum animo relinquunt inherentem: cum tamen coherere in rerum natura rem cuius sunt explicaciones non arguant, nec causa consecutionem monstrant, sed nudam, & simplicem in mente notionem, quæ necessario antecipienda est, quam proprietatem de re subiecta demonstramus, relinquunt. In hoc genere sunt definitiones proprietatum. Nam semper vocabulum, quo significatur proprietas, interpretatione, & etymologia accommodata, & propria ante demonstrationis constitutionem est intelligendum. His iam ita constitutis nascitur controversia, quenam harum trium definitionum, & cuius extremitum sit definitio, quæ medium est demonstrationis: subiecti an ne attributi? atque omnes consentiunt medium in secundo definitionum genere semper collocari. De quo sitne subiecti an attributi, ita statuunt plerique interpres: ut in affectionibus, quæ ex proprijs internis, & in generatis, & ut cum illis loquar essentialibus subiecti principijs oriuntur, demonstrandis, pro medio accipiendam rei subiectæ definitionem. In illis autem affectionibus demonstrandis, quæ minimè ex enatis rei subiectæ, principijs manent attributi definitionem sumendam volunt. Ego autem in omni affectione demonstranda, medium ipsius affectionis esse definitionem, voluisse Aristotelem censeo. Nam 9. cap. lib. 2. de demonstratione, scribit idem esse nouisse affectionem quid sit, & propter quid. Atqui propter quid, causam continent, ob quam in re subiecta heret affectio, illa autem medium est. Erit igitur affectionis definitio medium. Quod etiam eodem cap. his verbis confirmat: querere, inquit, proprietatem quid sit est eius definitionem querere, quæ inuenta statim cognoscimus, & quid sit, & cur sit ipsa proprietas, idque exemplis illustrat: inter quæ definitionem eclipses, quod attributum est, & affectio lunæ, adducit; interpositionem terræ inter solem & lunam. Item decimo septimo capite eiusdem lib. apertissime ita scribit. Nec dissimilis ratio de medio est, medium enim maioris extremitatis definitio est. Deinde rationes maxime perspicuae id ipsum confirmant. Nam par ratio est ut medium sit eiusdem definitio cuius est causa, est autem semper attributi causa, erit igitur semper attributi definitio. Præterea, qui satis esse, nudam rei subiectæ

definitionem pro medio adhiberi opinantur: Pro accuratis demonstrationibus petitiones principij, quæ captiosæ sunt ratiocinationes, & nugates accipiunt necesse est, quis enim non videt, si demonstrandum suscipiat, hominem esse risus participem, & pro medio sumatur animal rationis participes, non idem omnino esse subiectum & medium? Neque enim satis est verba aperiura esse, ut principij petitio vitetur hoc profecto modo, & ab etymologia, & ve:bi notatione & interpretatione argumentationes ductæ, demonstrationes erunt, & res affectionis causa non erit, sed verborum notitia & perspicuitas. Si quidem res omnino eadem est, eodemque modo in omni efficientia posita subiectum, & eius tota definitio. Nec nullum discri men habet: Nisi quod definitio euolute, & explicate, subiectum inuolute, & confuse, eandem rem significet. Postremo efficiunt, ut una tantum vniuersitatisq; rei sit propria affectio. Nam talis est natura mediij demonstrationis, ut semper cum attributo reciprocetur, & eum solum effectum habeat: Nec vñquam aliud diuersæ formæ procreet. Medium autem, ut volunt, est definitio subiecti, quæ semper una tantum vnius rei est. Quare tantum vnius rei est affectio: ut si risus participes sit propria affectio hominis, cuius causa est animal rationis participes, disciplinarum capax hominis affectio non erit, nec eius causa erit eadem definitio. Siquidem risus participes & disciplinatum capax specie differunt. Verum igitur erit semper in accuratis demonstrationibus, definitionem attributi, id est, affectionis demonstrandæ pro medio esse sumendam. Sed quoniam ea duplex est, alia enim notionis, alia causam continens: posterior accipienda est: in qua aut ipsum subiectum aut subiecti definitio, aliquæ pars principes, certo quodam modo in efficientia posita continetur. Neque enim nullum subiectum, solâe definitio, aut pars pro medio, & affectionis definitione recte adhibetur, nisi aliquid quo modus & efficientia, naturæque societas affectionis, & subiecti significetur, addatur. Ac ita Aristotelis verba primo de anima sunt intelligenda: eum omnis demonstrationis principium esse definitionem subiecti asserit: est enim omnibus affectionibus commune principium & velut fons subiecti definitio: quæ alio atque alio modo accepta, diversisque rationibus, & instrumentis ornata, diuersa producit effecta. Neque temere sit, ut subiectum, aut eius definitio, aut pars aliqua principis subiectæ aut definitionis in affectionis definitione cernatur: cum proprietas omnis, sicut aliud quodvis accidens semper subiecto innaturat aliquo, nec simplicem, absolutamque naturam, sed substantiam aliquam semper resipientem habeat. Et propterea non simpliciter entia aut res ab Aristotele, sed entis & aliquid rei appellantur, & earum definitiones non simpliciter definitiones, sed s'x r'c' n'g' d'c' r'c', id est, ex additione vel adiectione: nempe accidentium definitiones 7. primæ Philosophiaæ vocentur. Huiusmodi autem definitiones tum demum probe, & legitimè dicuntur effectæ & constitutæ, cum causam propter quam accidentia in rebus subiectis herent, & modum, quo ab ipsa causa proferuntur continent. Quare, qui existimant alia esse insita ac innata attributi sive affectionis principia, quam quæ ex subiecto nascuntur, aut per aliam causam demonstrari posse, quam quæ ex subiecto oritur, vel in eo inest, plane falluntur: quandoquidem omnis vis affectionis ab ipso subiecto manat, & derivatur. Ex his & illud quod valde anxios, & sollicitos Aristotelis

inter-

interpretes reddit, facile tollitur. Nam cum duplarem facias definitionem affectionis, dubitabat ychemester, sine formalis an materialis definitio affec-
tione, quæ demonstratione concludi potest, eiusque complexioñis esse at-
tributur. Ac volunt quidem inter pretes per formalem cōcludi materialē,
non autem contra, per materialē concludi formalem. Formalem quidem
vocant, quam nos notionis, materialē vero, quaro nos causam contine-
tem, vel causam vocamus: verumtamen cōtrario modo se habet, quam quo
illi statuunt. Nam medium causam semper continet, notionis vero definitio,
non continet causam, sed simplicem tantum rei conceptum declarat, & id fa-
cile apparet, ex Aristotelis exemplis, vt eclipsis est affectio lunæ, cuius for-
malis est definitio, priuatio luminis in luna: & hanc conclusionem demon-
strationis vocat, item tonitus affectio est, cuius formalis definitio est sonitus
in nube factus: utramque per materialē demonstrat. Nam priorem per
hac, interpositus terræ inter solem & lunam, posteriorem vero per istam, agi-
tatio calidæ exhalationis intra nubem, quæ materiales sunt, demonstrat, quippe
perspicue materia in eis ponitur: Nec dissimilis est in ceteris ratio. Nam
si quis, verbi gratia, definitiōnem requirat somni, statim redditur, cessationem
esse externorum sensuum: At si quis causam eius postulet, mox elevationem
vaporum ex stomacho, qui omnium exteriorum sensuum principium occu-
pant & impediunt, respondebit. Ecquis hic non videt materiam somni cau-
sam esse. Sed eos id fecellit, quod eandem proprietatum, atque ipsarum sub-
stantiarum rationem in causis inquirendis esse existimarent: cum in concretis
substantiis duæ sint permanentes causæ inter se distinetæ: Ex quibus concre-
tum ipsum constat, nempe forma, & materia. Proprietates autem, & acci-
dentiæ omnia id ipsum quod sunt, nihil aliud sunt quam nudæ & aduentitiae
formæ: nec aliam materiam habent quam subiectum in quo insunt, aut eius
aliquam partem, unde enascuntur. Propterea cōtrario modo in substantiarū,
quam in accidentiis causis euenit. Nam materia eiusque proprietates, per
substantiæ formam, quæ finis & perfectio est materiæ demonstratione ex sup-
positione, concluduntur: licet ipsum compositum ex materia & forma de
alia substantia accurate demonstrationis genere nunquam concludi possit.
At vero ipsa accidentia & proprietates cum formæ sint, per materiam, id est,
subiectum aut eius aliquam partem in efficientia positam demonstrantur: ver-
um hæc plana faciamus exemplis: homo verbi causa substantia quædam est:
Item clavis, quorum duæ sunt partes, materia nempe, & forma: hominis qui-
dem forma est, rationis vis sine animus humanus: Materia, corpus ad eius
vsum, & vt animo pareat aptum. Si animus humanus fuerit, necesse est, &
corpus esse huiusmodi; & clavis forma est, instrumentum aptum, ad occlu-
dendam & referandam seram: Materia autem ferrum aut durum corpus ali-
quod huius formæ capax. Ita igitur rectè concluditur: si forma clavis & per-
fectio sit, necesse est, materiam talem subiecti, ferrum scilicet aut duram ali-
quam materiam talis formæ capacem: Nec tamen aut homo aut clavis de al-
tera substantia demonstratur: verum somnus, color, calor, & reliqua eiusmodi
accidentia de rebus ipsis demonstrari possunt. Itaque in substantiis semper
forma, & finis materiæ, & proprietatum tam ipsius materiæ quam ipsius com-
positi causa sunt primæ & principes. In accidentiis autem, coram materia

causa est forma. Neque vero nos vigebunt incommode, quo premuntur, qui definitionem notionis pro medio adhibent. Nam illi aperiunt principij petitionem conscient. Recte enim putant se demonstrationem confessisse, cum ita concludant. Quicquid ridere potest est risus particeps: at homo ridere potest: est igitur risus particeps. Quid oblecto inter ridere potest, & risus particeps esse, interest? Nisi quod alijs verbis eadem res exprimitur? vtrumq; enim eadem de causa vera & principe in re subiecta inherere ostenditur. verbi gratia hoc modo: Omne animal rationis particeps iucunda re perculsum, & libero diaphragmatis, & splenis motu perculsum: ridere potest, & est risus particeps: Omnis autem homo natura est eiusmodi: omnis igitur homo ridere potest & est risus particeps. Sed quis hic non videt medium esse diuersum ab extremis, scilicet presentiam rationis in animali, iucundæ rei obiectiōnem. Splenis atque diaphragmatis motum liberum? Nam medium hic non est idem omnino quod homo, aut risus particeps, aut ridere posse, quemadmodum eadem etiam inter se ridere posse & risus particeps esse. Observandum est igitur diligenter in demonstrando, vt medium re ipsa diuersum sit quippiam ab utroque extremo, etiam si semper cum minori extremitate cohereat, sicut & ipsa affectio: vt facultas ridendi, & discendi inter se res sunt diversæ, & alius quam homo, semper tamen in homine existunt. Ita causa ab effectu semper est distincta, & a subiecto ipso diuersa, in subiecto tamen eadem semper manet. Ob id in demonstrando, subiecti de quo institutus demonstratio natura primum inspicienda & examinanda est, videndumque an ex ipsis rei sola forma, vel sola materia oriatur ipsa proprietas, & quo efficiente producitur, & ad quem finem tendat animaduertendum: & an ex quibusdam, an ex omnibus causis sumul iunctis ipsa proprietas nascatur. Si enim ex materia quemadmodum nonnullæ rerum naturalium & artefactarum proprietates affectiones nascantur, tum materia in definitione, quæ demonstrationis medium futura est, constitui debet, & ita adhiberi, vt ex eius vi & efficientia proprie affectio manere apparet. Si a forma, quemadmodum Mathematicarum demonstrationum attributa ferunt, eodem quoque modo adhibenda est, & forma. Par quoque ratio est, si a fine proprietates deriuentur, in quo genere sunt moralis Philosophiz demonstrationes. Nec aliter faciendum est si ab efficiente causa proprietas fluxerit quemadmodum in naturalibus & artefactis sepe sit. Ac postremo si omnes causæ concurrant, cum qua ex parte in efficienti conueniant, sunt connectendæ, & quatenus huiusmodi proprietatem procreent, vna ex omnibus est conficienda definitio. Neque unquam aliqua harum, nudè & separatis, pro medio est accipienda: Sed vis semper & efficientia explicanda est nec aliter conficietur ea definitio, quæ accurate demonstrationis medium esse poterit, cui si notionis definitionem adiicias, demonstrationem collocare tantum & situ carentem confessam habebis, vt tonitus definitio est, & demonstratio sonitus in nube propter exhalationis calidæ agitationem intra nubem factus. Item eclypsis, priuatio lunæ in luna propter interpositionem terram inter solem & lunam, in similibus similius est ratio. Atque ex his, quid sic medium demonstrationis, cuius extremi definitio, & qualis sit, & quomodo instituenda, vt instituti nostri breuies postular, perspici potest.

De proprietate.

C. A. P. III.

SE Q U I T U R pars tertia simplex, quæ affectio, proprietas, maius extre-
mum, & conclusionis attributum ab interpretibus autem ⁱⁿ Ceterum,
id est, quæsumum, quod demonstratio id quærat, dicitur. Cuius ea cetera
natura, ut semper accidens sit, & nominis notio, ante quam demon-
stretur, necessario intelligatur: & si in rerum natura coheret necne ignore-
tur: id enim demonstratione tantum efficitur. Quod dixi semper accidens
esse: id & rationi & Aristotelis sententiæ maxime concurrit. Nihil enim quod
est in natura, & definitione alicuius comprehensum de eodem accurata de-
monstratione concludi potest. Nam necessaria est vniuersam naturam, & defi-
nitionem, eius rei de qua aliquid demonstratur es prius certo cognitam ha-
bere, quam de illa aggrediaris id demonstrare: & ob id quod demonstratione
tum quæritur ante demonstrationem confessam inuenietur, & perfecte co-
gnoscetur: quod fieri non potest. Nihil enim quod demonstratione ostendi
potest, ante quam demonstretur perfecte cognoscitur. Nec vero satis est no-
nus definitionem notio subiecti, sed oportet, & rei definitionem prius in-
tellexisse, & omnia (ut ita loquar) superiora attributa essentialia, atque de
substantia una alia substantia enuntiari non potest, quæ non sit in eius defi-
nitione. Quare nulla substantia de altera demonstrari potest, quia sic cognos-
ceretur, priusquam cognoscatur. Ideo substantiarum cognitio ea ex parte,
qua substantiaz sunt sola definitione comparatur, quæ omnes causas conti-
nent, si composita substantia sit. Ergo omnis demonstrationis attributum: &
quæsumum ut diximus, est accidens in substantia extans, quemadmodum Ari-
stoteles 7. primæ Philosophiz & 2. de demonstratione multis & aperiis ver-
bis confirmat. Itaque recte dicimus demonstrationem esse cognitionem ac-
cidentium: definitionem vero proprie & per se substantiarum cognitionem.
Nam ut toto illo septimo lib. primæ Philosophiz docet, accidentia non pro-
prie designantur.

De partibus coniunctioni.

C. A. P. V.

FX coniunctione simplicium partium duæ orientur coniunctiones, quæ
communi nomine sumptiones vocantur: quarum prior propositione po-
terior assumptione dicitur. Quando autem istarum quæcumque summodi
est ut nulli non appareat vera, omnino; qui depravati iudicii non sunt,
eam necessario admittant: tum ^{etiam} id est, pronuntiatum, aut cum inter-
pretibus dignitatem vocabimus: quia sapientie vi fide sit digna, nec vila proba-
tione indiget: ut est illud, omne totum est maius sua parte. Quando vero
nō satis aperta, & perspicua est aliqua sumptio, sed quadam explicacione opus
habet: tum duplice ratione: duo diversa nomina habet. Aut enim veram esse
sumptionem statuimus ex eius sententia quem docemus, propterea quod ve-

ram illam esse ipse putet: & suppositio vel concessio vocatur: quia donec oportuniſ loca, vel refuſandi vel conſirmandi eius occurrat, veram esse co- cedimus, & pro vera in docendo vſurpamus. Aut veram esse ſumptionem nobis conſedi poſtulamus, donec accommodatiſ probandi vel improbandi locuſ occurrat, licet illam non intelligat veram esse, vel etiam plane falſam exſiuet, qui docetur, & petitio vel poſtulatum appellatur. Sunt igitur duæ ſumptiones, quæ principia coniuncta & copulata partes appellantur, quæq; ſemper ~~etiam~~, ſuppoſitiones aut poſtulata ſunt: Aut haec ſimul permixta ſunt, & temperata, quæ inſtar materiæ, ſunt demonstrationis. Verum non ſatis eſt instrumenti formam & materiam ſubieciſſe, ſed etiam materiæ pro- prietates, & qualitatiſ, quæ exequendis formæ functioniſ accommodatae ſunt & neceſſariæ, & intelligendæ ſunt & declarandæ: ut non ſatis eſt dixiſſe gladium instrumentum ad ſecundum comparatum ex ferro aut calybe factum: fed ex tali genere ferri & calybiſ, & ita temperati, & elaborati &c. dixiſſe oportuit. Ita quoque non ſatis eſt dixiſſe demonstrationem, ratiocinationem, quæ ſcientiam pariat, cuius tres ſunt partes ſimplices, duæ coniunctæ, quæ vel axioma, poſtulata, vel ſuppoſitiones ſunt: ſed ſumptionum eiſuſmodi qua- liatiſ, & cōdiōneſ indagandeſ ſunt, & huius instrumenti vim compertam & ad viſum aptam habeamus. De his igitur conditioniſ dicamus.

De conditioniſ ſumptionum.

C A P . VI.

IN principijs coniunctis priuim poſtulatur, ut vera eſſe intelligantur, ſunt enim ſemper veritatiſ cauſa, cuius falſum eſſe non potest. Nam demon- ſtrationis conclusioniſ, quæ perpetuo vera eſt, cauſe ſunt ſumptiones. Deinde ut prima ſint, medioque vacante, requiriſt: Nam ſi alia demon- ſtratione concludi poſſunt, vera iam eſſe non intelligantur. Nihil enim quod demonſtratione concludi poſteſt, vera eſſe perfecte intelligitur, niſi poſ- quam demonſtratione eſt coniuiſum. Verum & hoc diligenter eſt aduerten- dum quod vacare medio, prima immediataque eſſe, bifariam accipi poſſunt. Aut enim ita prima ſunt & medio vacante, quod nullum aliud medium adhi- beri poſteſt, per quod illa probentur. Aut vero quod nullum fit interiectum aliud medium inter extrema, ſed proxime cum medio maius extreum, & proxime cum minori medium fit coniunctum. Atqui hoc posteriori modo abſolutas, & perfectas demonſtrationes ex primis & medio vacantiibus aſſu- confici neceſſe eſt. Priori vero medio non actu & expreſſe medio vacantes, & primas eſſe eſt neceſſe, ſed facultate, & potentia tantum. Satis enim eſt, ut omnibus ſuis numeriſ abſoluta, & ex primis medio vacantiibus coniuita di- eatur demonſtratio, ſi recipia, nihil fit interiectum inter media, & extrema, & omnia per quæ ſumptiones probari poſſunt cognita ſunt, & ad ultima, quæ nullam amplius probationem habent, nec requirunt, reſolvi poſſunt. Nam verbi cauſa, ſi decem ſingantur ratiocinationes, quarum una deinceps alte- riſ ſit cauſa, & una complexio per reliquā nouem ſumptiones probari poſteſt: modo decimam ordine, in priuim reteſere ſciamus: decima illa, ex

primis

primis & medio vacantibus recte constare dicetur, & nos ex primis scientiam consecuti proficiemur. Si aliquam harum nouem ratiocinationum sumptio nem ignoremus: tum ne decimæ quidem scientiam adepti sumus, nec ipsa ex primis & medio carentibus confici dicetur demonstratio. Illæ autem demonstrationes (ut quædam sunt) quæ vtraque via ex primis & immediatis constant, ab Aristotele elementa vocari solent, quod in ea fiat ultima resolutio. Tertia principiorum coniunctorum conditio est, ut suæpce natura priora & notiora sint conclusione: Nam scientia est rei per causam cognitionis, causa vero suæpce natura & prior & notior est effectus: quare cum sumptiones sint causæ conclusionis, priores & notiores erunt natura ipsa conclusione. Dixi autem natura, quod quædam sunt, quæ sensibus tantum nota sunt, & illa notiora nobis non natura dicuntur, in quo genere sunt res singulæ quæ sensibus subiectiuntur. Et quædam quæ simpliciter, & absolute sunt nota, & dicuntur natura nota, ut sunt res vniuersitatis sive vniuersalia. Nam vniuersalia ut vniuersitatis sunt omnino, & absolute sub sensum cadere non possunt: licet in re singulari, quæ sensu percipitur, rei vniuersalis forma & species animo confuse percipi potest. Nam cum magno multumque distante spatio, corpus aliquod obiectum sensibus: propter interualli distanciam aliudque impedimentum, tum iusto suo acumine, sensus iudicare de obiecto non potest: quia tamen illud corpus a se & nullo impellente moueri, aut animalis lineamenta, colorem, aliudque accidentis extreum, & commune sensu percipimus: statim internam, atque insitam animalis formam, & notionem communem animo percipimus, sed confusam tamen, & indefinitam. Sed ubi proprius accesserimus, & ex alijs eiusdem corporis accidentibus minus confusis, & incertis aliam speciem cōcipimus, tum in aliam certiorem, magisque distinctam formam, commutamus priorem notiōnem, & certi cuiusdam generis animalis speciem in animo statuimus, eiusque notiōnem animo continemus. In hac sensus commotione res, quæ primum sensum excitauit, singularis erat: sed species quam mens primum percepit rei vniuersalis notio erat. Non tamen actu, & re ipsa erat notio vniuersalis, sed potentia tantum, quia tum demum actu & re ipsa vniuersale est, cum animus abstractam & seunctam formam, a rebus singularibus concipit, & retinet, quam etiam singulis quæ præsentes non sunt communem esse intelligit. Atqui ut apertius & quæ natura, & quæ nobis sunt notiora intelligamus, cognitionis nobis paulò diligenter est explicanda, & diuidenda. Ob id aliam confusam & inchoatam, aliam distinctam, & absolutam cognitionem statuimus. Confusa autem a sensibus proxime subiectis externis & confusis communibusq; maxime rerum accidentibus nascitur. Nulla enim res sensu cognoscitur, nisi per accidentia quædam, quæ quanto sunt communiora, tanto confusiorum magisque incertam cognitionem pariant. Distincta & absoluta ruris cognitionis duas habet species. Aut enim principiorum, primarumque causalium cognitionis est, & ab Aristotele *nunc*, id est, intellectus vel intelligentia, vel principiorum habitus vocatur. Aut est conclusionis & effectorum, ex principijs causisque orta cognitionis: & *171570*, id est, scientia appellatur. In vtraque cognitione inuestiganda, & assequenda magnum quoq; est discrimen. Nam si nobis principiorum, & causalium sit comparanda cognitio: tum quia priora natura, & intellectu notiora principia seipsum nihil

habeant necesse est, ut a notioribus nobis, id est, sensibus magis perspicuis, quæ confusa est cognitio, ducamus exordium: & quoniam ea principiorum natura est, ut sint quam maxime vniuersalia, fusissimeque dilatentur: ex iis colligantur, pars est, quæ fusissima sunt, latissimeque sensibus patent, hoc est, quæ sensus in rebus plurimis percipit, cuiusmodi sunt communia maxime accidētia. Si vero conclusionis & effectorum sit inuestigāda cognitio, tum principijs & causis iam cognitis est vtendum, nec altius quam ab illis in docendo exordium petendum, & propterea a prioribus natura & absolute, qui hac via vuntur, initium in docendo ducere dicuntur. Sed quoniam principia plerumque alia alijs magis vniuersa, & alia alijs minus late patent: propterea inter se comparata, magis vniuersa, natura notiora, minus vniuersa, quod magis ad singulare accedant, quæ sensibus percipiuntur, non natura & simpliciter, sed nobis tantum nota dicere solemus. Itaque ob hæc duo cognitionum genera vniuersalia, & singulare, id est, minus vniuersalia: tribus modis comparantur. Primo, qua ratione vniuersale & singulare, sive minus vniuersale ambo confusa cognitione, quæ ad principiorum cognitionem destinata est percipiuntur: ac tum vniuersalia minus vniuersalibus priora sunt, & notiora nobis. Nam prius forma rei vniuersalis, & communis notio, quam rei singulare sensibus occurrit. Nam prius corporis forma quam animalis, & animalis quam hominis, & hominis quam Platonis in re singulari à sensu percipitur. Priorum enim communia accidentia, & priora sensibus objiciuntur. Altero modo qua ratione vniuersalia & minus vniuersalia ambo sub perfectam, & absolutam cognitionem cadunt, comparantur, & tum quoque priora sunt vniuersalia, singulis, id est, minus vniuersis, & vniuersalia dicuntur notiora natura, & minus vniuersalia notiora nobis. Illa enim semper hæc continent, & in eorum definitionibus adhibentur. Postremo, vniuersalia, & singulare comparari possunt, qua ex parte singulare sub sensum, & vniuersalia sub intelligentiam cadunt, ita ut vniuersalia ad distinctam, singulare ad confusam cognitionem referantur: tum res singula nobis tantum nota, res autem vniuersa simpliciter & naturæ nota dicitur. Et quoniam per demonstrationem, distinctam cognitionem inquirimus, quam scientiam appellavimus: in ea inquirenda non est nobis ordiendum a singulis, quæ nullum in demonstratione locum habent, sed ab vniuersalibus principijs animo conceptis & confirmatis, quæ absolute priora sunt ipsa complexione & notiora. Itaque demonstrationis sumptiones priores & notiores, & causæ conclusionis erunt. Quæ cum ita sint, consequens est, ut necessariæ perpetuae, & de toto genere demonstrationis accurate sumptiones sint, eamque attributa per se & propter se, & hoc ipso quod res sit, subiectu conuenire oportet. Necessariæ quidem sunt, quia quæ sub scientiam cadunt, non possunt aliter se habere quam quo modo scientia comprehenduntur. Si enim certa, & definita causa aliquius rei cognita sit, vniuersa tamen rei ascensio desit, per quam res dubia omnino non esse existimetur, quin eadem causa, eundem semper procreet effectum. Sed ambiguum & anceps indicem, possitne eadem causa idem semper efficere: tum hac causæ cognitione, rei scientiam natam non esse certam est: etenim sensu, experientia, aut opinione, hoc modo cognoscere possumus, aut saltem cognoscere nobis persuadere: Sed si alio modo, quam quo scientia,

scientia, causæ comprehenduntur, & sine effectibus spectentur, aut effectus ipsi sine causis, non necessaria plerumque videbuntur. Ut evem in magna parte affectionum naturalium. Nam si causa rei efficientiam & naturæ vim, finemque a natura propositum, non species: sed singulorum effectuum, qui ex leæ natura, & impedita causa oriuntur, respicias euentus: Nulla necessaria causa, & effectus societas, & coniunctio erit: ut necessaria causa est exempli gratia, cur disciplinarum, aut risus capax, sit homo, tamen tanta potest esse intemperies corporis, tamque incommoda & incepia eius constitutio, ut natura a vero suo instituto detorqueatur finemque proposito priuetur, & rursumque expiri homo reperiatur: quare semper necessitas collocanda est in causa, & in ea respicienda, & non in singulare euentu. Perpetuas vero & universas esse oportet sumptiones hoc ipso quod sunt necessariae. Caduca enim & singula qua ex parte singula sunt, quia successione sunt infinita & momentanea nulla scientia comprehenduntur. Est quoque & hoc necessarium, ut sumptiones sint de toto genere: quia nullo tempore circumscribuntur, & absolute dicuntur a tempore, quod semper de toto subiecto attributum dicatur. Neque satis est omni & semper subiecto attributum conuenire, sed etiam per se id fieri oportet. Per se quidem, duobus modis dicitur. Primo, quando attributum est subiectu definitio aut definitionis pars aliqua expressa vel inclusa: cuiusmodi sunt genera proxima proximæque differentiaz, & superiora genera, remotæque differentiaz. Secundo modo per se dicuntur, quæcunque subiectum aut eius partem aliquam principem in sua definitione habent: & hoc modo propositio accuratæ demonstrationis per se dicitur. Nam affectio sine proprietatis in propositione medio attribuitur, quod quidem medium ut supra diximus subiectu definitionem, aut aliquam eius partem in efficiendo positam continet. Et hæc eadem ratio est cuius assumptio demonstrationis accuratæ primo modo per se dicatur: quia medium est minoris extremi attributum, & eius definitio, vel pars aliqua in efficiendo posita: quoniam quæ per se attributa subiecto conueniunt, & unum alterius semper causa est mutuoque se consequuntur: Necesse etiam est, ut omnia quæ per se conueniunt, propter se etiam conueniant. Ob id inter ^{ad} auct & ^{ad} auct intercessus, quod ^{ad} auct attribuendi necessitatem ^{ad} auct cause connexionem significet. Quæcunque autem per se & propter se conueniunt, vel ipsa sola li contraria vident, vel coniunctis contrarijs si quæ habent necessario efficiuntur, ut in hac enuntiatione. Omne corpus animatum sensus particeps, propriea quod naturæ persequi commoda, & fugere incommoda potest, a se moueri potest. Hoc attributum a se moueri potest, per se, propter se, & necessario subiecto conuenit, & per se autem secundo modo, quia habet subiectum in efficiendo positum in definitione. Item huius omne animal est corpus animatum sentiens, ut naturæ fugiat incommoda, & persequatur commoda: attributum primo modo per se subiecto conuenit. Est enim animalis definitio ad finem aliquem proposita. Per se quoque secundo modo ad necessario sunt: Omnis numerus par est aut impar: omnis linea aut est recta aut curva: Omnis quantitas est aut continua aut discontinua: Ceteraque similia, in quibus nulla discriminum pars omittitur, quæ in eodem genere subiecto cernuntur. Attributa sumptionum etiam subiectus, hoc ipso, quod sunt huiusmodi, & quatenus hoc

nomen formamque habent, congruere oportet: quod vocat ^{5. aucti} Aristoteles, necessaria, & per se, & propter se, est hæc sumptio: Omnis homo a i^o se queri potest, nam attributum est, a se moueri potest, quod principi pars definitionis hominis, animalis scilicet, per se & propter se inest, non tamen homini ex nomine quo homo est, sed quatenus animalis veluti quædam pars est, ac species. Denique quanquam sumptiones, & per se, & propter se, & quatenus sunt huiusmodi attributa subiectis accommodata habeant: ut tamē vniuersalem efficiant demonstrationem & omnibus suis numeris absolutam, necesse est affectionem de primo suo subiecto concludi. Ita, ut nec prius, nec simul, alteri accommodari possit: verbi gratia, quanquam fraxino, arbor, propter se, & per se, & quatenus huiusmodi est conueniat: non tamen primo fraxino attributum, quia simul querui, lauro, & ceteris arboribus conuenit. Item a se moueri possit homini conuenit per se, & propter se, sed non primo, quia animali primo conuenit: nam alteri nulli nisi sub animali comprehensio conuenire potest. Quandocunque igitur huiusmodi affectio, de subiecto concluditur, cui per se, propter se, quatenus ipsum & primo conuenit: vniuersalis demonstratio appellatur, & talis affectio vniuersale primum dicitur: sed si de parte vel specie subiecti tantum concludatur talis affectio, etiam in ambæ sumptiones & ipsa conclusio de toto genere enuant: demonstratio de parte vel particularis dicitur. Ut cum hoc modo concluditur, omni corpus sensus particeps ad suæ salutis conseruatione habet, ut a se moueri possit, atq; omnes lopades, omniaque ostrea sunt eiusmodi: omnes igitur lopades omniaque ostrea a se moueri possunt. In parte tantum hæc dicitur demonstratio, quod attributum non concluditur de eius primo subiecto. Quare demonstratio vniuersalis erit, quando subiectum sumitur, quo primum posito ponitur affectio, & eo sublatu primum tollitur. Sed sièpè cur minus huiusmodi affectiones, de primo suo subiecto non demonstrantur, triplex est causa, prima est subiecti solitudo, quod unum numero est, quemadmodum est sol, luna, mundus, & huius generis alia, cum quibus vniuersi generis nota reæ coniungi non potest: quandoquidem in alia distribui nequeunt. De huiusmodi enim, etiam si per causam propriam, & proximam concludatur affectio, non tamen vniuersalis & de toto genere erit demonstratio. Altera causa, quando primum subiectum affectionis, nullum commune nomen habet impositum, tum enim necesse est, ut per unam & eandem causam de multis rebus forma distinctis eadem affectio sepius concludatur, quod cum sit tales demonstrationes de parte sive particulares ab Aristotele dicuntur, ut si quis cornigeri, ruminare posse, diffinientia statim, habere folia, aut similiam, quæ vero affectiones sunt, prima subiecta querat, deque eo demonstrare hæc posst: qui nullum comperit nomen subiecto impositum, & visitatum, eorum communis causa subiecta est, & per eam de rebus omnibus, in quibus ipsa causa cernitur affectiones sunt singulatim concludendæ: ut exempli causa, quæ animalia in superiori mandibula aduersis dentibus carent quos ^{sepius} vocat Aristoteles, quia in alium a natura finem materia dentium, est conuersa nempe in cornua, propterea illa omnia cornigera sunt: & hæc causa eadem est communis, cur boves, cervi, oves, hirci cornua habeant & cornigera animalia vocantur, quia nullum commune nomen habent. Item

omnia animalia, quæ omnia habent ruminare natura possunt. Omnia enim ad ruminandum comparavit natura, sed quia cunctis animalibus, quæ omnia habent unum commune nomen non est impositum: propterea de singulis formis tantum hæc affectio concludi potest. Item arborum & herbarum communis causa est vna cui folia statim diffundantur, quod ampli sunt pori per quos alimentum citius calore per omnes partes diffunditur: qui ambiente aere frigido hieme, opplicantur, vnde insitus calor ad radices fugatur, adeo ut humorem natum, ut in estu calore arbores aut herbas exerceant non possunt, & diffundere: quæ causa, viti, querui, fraxino, & innumeris alijs, quæ nullum commune nomen habent, est communis, & per eam fluxa facile, & folia caduca habere, singulatim demonstratus de singulis eiusmodi herbis vel arboribus: Sed eiusmodi ratiocinationes demonstrationes primæ non sunt, & vniuersales, sed particulares tantum: Postrema est causa, quod cum ipsum subiectum nomen habeat, ramen quia vel nobis eius nomen est ignotum, vel speciem aliquam ipsius subiecti pro toto ipso subiecto & genere sumimus: affectionem de specie subiecti concludimus: & confecta demonstratione de parte vniuersalem confessissimam existimamus, ut si quis concludat de isto scilicet proprietatem trianguli. Demonstrationis igitur perfectæ, & absoluæ quæ & quot sunt coniunctæ partes diximus, easque veras, primas, mediocriæ carentes, priores, notiores, & causas complexionis, & propterea necessaria, de toto genere, perpetuas, & sempiternas, per se, & propter se, & quæ ex parte eiusmodi sunt conuenire, affectionemque propriam de suo primo subiecto concludere oportere: quæ si huiusmodi sunt *τετραγωνον οσει*, ut inquit Aristoteles, id est, propria, & accommodata rei de qua agitur erunt, adeo ut in aliud genus transferri non possunt, nec ad aliam rem ostendendam adhiberi. Nam quæ vnius scientie propria sunt principia, nunquam alterius scientiæ principia esse possunt, nisi ea sit scientiarum affinitas, & consociatio, ut vnius subiectum sub alterius subiecto, aut omnino, aut, quadam ex parte contineatur, adeo ut principia vnius scientiæ, alterius scientiæ principia contineant. Si autem hoc modo affectæ sunt scientiæ, & vnius subiectum sub alterius subiecto, ut species sub genere continetur, & genus ad intellectum, species magis ad sensum pertineat, & sensilem aliquam semper habeat adiunctam differentiam, per quam generis amplitudo, & communitas ostendatur, subalterna scientia dicitur illa, quæ est de specie atque adeo subalterna in totum: exempli causa: Arithmetica scientia subiectum est numerus ut latissime patet, omnisque numeros continet, sub quo continetur Musica subiectum, quod est numerus in sonis, qui est veluti species numeri subiecti Arithmetici. Nam musica, non numeri quatenus numerus est affectio tractat, sed quatenus in sonis tantum numerorum proportio & ratio haberetur. Quando igitur duarum scientiarum subiecta ita sunt inter se affecta, tunc inferior scientia superioris scientiæ principijs in demonstrando vitur. Nam illa sunt causæ corum, quæ in inferiori scientia concluduntur. Quando vero omnino totum subiectum vnius scientiæ sub subiecto alterius scientiæ non continetur: sed quædam eius pars aut affectio tantum: tum scientia non dicuntur omnino cognata, & subalterna, sed quædam tantum ex parte subalterna, si cui naturalis scientia, non omnino subiecta est optima scientia, sive Geome-

triz, sed quadam tantum ex parte, ea scilicet, qua Iris quæ pars est quædam subiectu scientiæ, naturalis, lib opticæ scientiæ subiecto contingatur: id eoque optica disciplina demonstrationes quædam naturali scientiæ ministrat, & suppeditat, cum de Iride naturalis Philosophus proprietates demonstrat. In summa, vna scientia alteri subalternata dicitur, quando ex proprijs suis principijs ea ratione, qua res subiecta scientiæ talis est, perfectam proprietatum, & affectionum rei subiectæ efficere scientiam nequit, sed veras causas ex superiori scientia desumit: quemadmodum ex naturali philosophia ars Medica, cum accurate & per causam aliquid demonstrat, principia desumit. Quando vero proprijs principijs rei subiectæ, per se ad causas proprietatum demonstrandas sufficiunt, tum scientia nulla ex parte alteri subiecta dicitur: Etiam si subiectum quodammodo & nomine tenus, sub alterius scientiæ subiecto continetur, vt in naturali, & Mathematica scientiæ, quarum subiectum quodammodo sub primæ Philosophiæ subiecto continetur. Nam & substantia naturalis, & substantia Mathematica dicuntur ens, & tamen ex proprijs principijs & naturali & Mathematica demonstrant. Postremo cum superioris scientiæ principia in inferiori scientia, ad demonstrandum usurpantur, diligenter obseruandum est, vt propria pronuntiata, & principia, quæ cum alia re diuersi generis consentire nequeant, adhibeantur. Nam sunt quædam communia axioma, & theorema, multis scientijs: & illa in demonstratione locum nullum habent, nisi quando cum proprijs coniunguntur, & propriorum coniunctione, ad certum genus coarctantur, & traducuntur: vt si ab æqualibus æqualia demas, quæ restant æqualia erunt, & quæcumque æqualia sunt vni tertio, ea æqualia sunt inter se. Ista Arithmetica, & Geometriae alijisque etiam multis scientijs communia sunt, & copulata, & coniuncta subiecto aliquius affectionis, necessariam confidere possunt complexionem, demonstrationem tamen non confident, nisi quando cum propria rei causa connectentur, quæ causa est cur Brysonis demonstratio vitiola sit de quadratione circuli, quæ ita ex communibus concludit, cuicunque datur maius & minus ei etiam datur æquale, atque datur circulo maius quadratum, & minus quadratum, dabitur igitur circulo æquale quadratum. Restè sane concludit circulo dari posse æquale quadratum: sed quam ob causam aut quo modo, aut qua proportione inter duo quadrata tertium quadratum æquale circulo fiat non docuit: Nec proportionem lineæ curvæ, & lineæ rectæ, ostendit. Ob id non apposite communia cum proprijs coniunxit. Quare in vtraque scientia ne communia proprijs accipiuntur, caendum est, videndumque, vt in inferiori scientia ad demonstrandum aliquid per causam semper superioris scientiæ propria principia sumantur: siveque conficietur demonstratio de parte *si iit.* Nam ex proprijs principijs suis inferior scientia demonstrat tantum *it.*, id est, quod sit. Hoc tandem perspicuum est, quois modo demonstremus, semper propria adhibenda esse principia. Atque haec genus de præceptis, quæ ad perfectam & absolutam demonstrationem, & scientiam ex eo ortam pertinent, breuiter & lucidè quæ necessaria mihi videntur, sunt explicata. Nec mouere, quemquam debet, quod hæc potissimum præcepta pertineant ad demonstrationem affirmantem, neque nos ad negantem aliqua accommodauimus. Primum enim quæ aduersorum eadem est tractandi ratio, & ex affirmatione negatio

negatio facile cognoscitur, deinde, attributum negatum non proprie cognitionem gignit: Nec proprie demonstrari potest tanquam proprietas, cognition enim est entis, & minime nō entis, ob id iuxta commune proloquum non tenemur probare negationem nisi affirmatione prægnancemque etiam causa est cur Aristoteles non multum in hac re laborauerit. Nunc alterum demonstrationis & scientiæ genus exponamus.

De demonstratione quia est.

CAP. VII.

DEMONSTRATIO quia est, quam *ōt̄s* vocat Aristoteles, est quæ nudam & simplicem complexionis veritatem necessariam ostendit. Quod duobus modis fit. Aut enim ratiocinationis argumentum est effectus, maius extreum, causa, aut contra maius extreum est effectus, & medium, est causa, non propria & proxima, sed remota & alijs plerisque affectionibus communis. Prioris generis exemplum est, ad concludendam lunam esse rotundam effectum sumo, & ita concludo: Cuius umbra in rotundam formam accrescit, id rotundum est: lunæ autem umbra eiusmodi est: luna igitur rotunda est: quæ si convertatur, erit demonstratio *si t̄s* & per causam, hoc pacto: Quicquid rotundum est, eius umbra in rotundam formam accrescit, luna autem rotunda est, igitur in rotundam formam eius umbra accrescit. Hæc causam pro medio habet, superior vero effectum. Posterioris generis est: Si quadratur cur plantæ non respirent, & respondeatur, quod animalia non sint, statque ratiocinatio: quicquid respirat animal est, planta non est animal: planta igitur non respirat: causa proxima respirationis, hic pro argumento non est sumpta: Nam animal causa non est respirationis propria, & proxima, sed pulmo, quo multa genera animalium carent. At qui eiusmodi demonstrationes in secunda figura fere concludit (in qua affirmantes non concluduntur) quæ aliquando ratiocinationes Logicæ, & Logicæ demonstrationes ab Aristotele appellantur, ut superius obseruauimus primo capite. Sunt quoque quæ ab eodem Aristotele appellantur *zab̄ v̄sp̄-fōr̄m̄*, quia plerumque infirmæ sunt ratiocinationes, qualis est illa anacharsidi: vbi sunt histriones, ibi sunt vites: in schytia autem non sunt vites: ob id nec histriones. Denique demonstratio omnis tam *si t̄s*, quam *ōt̄s*, quæ cōcludit causam per effectum, aut effectum per causam, in primo modo primæ figuræ constitui debet. Eodem quoque modo Pseudographi, & Paralogismi, qui ex contrariis principijs absolutæ demonstrationis conficiuntur, & ipsis demonstrationibus veris, sicut scientiæ ignorantia, aduersantur, in eodem modo primæ figuræ confici debent. Ignorantiam hoc loco appello, non quæ nuda priuatio est, qualis est puerorum, & imperitorum: sed quæ est quidam habitus, qui ex falsis & male malitioseque intellectus alicuius scientiæ aut artis principijs ortus est, qui vocatur depravatus habitus, aut male affectionis seu dispositionis: cum puerorum ignorantia tantum negationis dicatur. Ut igitur tandem finem faciamus de ignorantia, de principiorum infinitate, de comparatione earum demonstrationum quæ ad incommodum ducunt cum absolutis longa disputatione nec admodum fructuosa prætermissa, de scientiarum subtilitate, præstantia aut dignitate, pauca dicemus.

De scientiarum comparatione.

CAP. VIII.

SCIENTIA aliquando vnius rei subiecte eiusque omnium proprietatum & affectionum, quæ deinceps, & continuata seriatim ita coherent, ut alia ex alia concludatur: sive quando per diuersa media iuxta in re subiecta probentur, cognitio dicitur. Aliquando singulatum concludendum, de demonstrationum cognitionem tantum significat scientia. Vt trouis modis accipiat scientia, vna, certior, & perfectior quam altera tribus modis dici potest. Primo si vna & quod sit: propter quid sit: altera aut quod sit tantum, aut cur sit tantum demonstrat. Nam illa per quam vtrumque intelligimus, præstantior est ea, per quam alterum tantum: vt fieri potest, vt aliquis in superiori scientia, cur sit, sciat, licet in inferiori scientia quod sit ignoratur: hoc est effectus adhæsionem & existentiam, & cause consecutionem actu non intelligat, sed si quis vtrumque nouerit multo melius effectus est: Nam qui rei cognitionem per causam vniuersam, & in effectibus per experientiam confirmatam habet, melius nouit, quam qui cause vniuersalis cognitione tantum sit prædictus, aut sola experientia sine cognitione instructus. Et supra iam diximus præstantiorem esse demonstrationem & scientiam propter quid demonstratione & scientia quia est: Altero modo præstantior est ea quæ est (vt loquitur Aristoteles) *παρατετατη τε καὶ παρατετατη*, id est, quæ non est de subiecto, est præstabilitior ea quæ est de subiecto: hoc est cum vnius scientiæ subiectum a sensibus abductum & abstractum est, neque sensibilem differentiam habet: Alterius autem subiectum cum differentia aliqua sensibili est coniunctum, tum, quæ a sensibus abstractum subiectum habet, præstantior scientia dicitur, quam illa cuius subiectum habet adiunctam aliquam differentiam sensibilem: & hæc comparatio locum habet in scientijs subalternatis, vt in Musica, & Arithmetica accidit. Numerus enim Arithmeticæ subiectum est circos quod versatur, & a sensibus abstractatur: sed Musica subiectum est numerus in sonis, & illud in sonis, sensibilis differentia non conuenit numero quatenus numerus est, sed qua ratione, in numeris & eorum proportione musica versatur. Tertio modo vna, certior & perfectior scientia dicitur altera, quod *εἰ παρατετατη τε καὶ παραποδιστη*, id est, ex paucioribus & per adiunctionem vel additionem, quod idem valet, ac si diceres, cuius principia sunt simpliciora, & cum paucioribus intelliguntur: ea perfectior est, & præstantior scientia. Simplicitas enim ex eo sumenda est, quod cum illa animo concipiuntur, sine materiæ consecutione, aut concretione intelliguntur, vt unitas, puncto simplicior est, quia vt minima quedam forma ab omni materia separata in animo intelligitur: punctum vero cum magnitudine quadam in qua minima illa forma situm habet, percipitur itaque simpliciora vocantur principia, quæ cum separatum ita intelligi possunt, & in alijs rebus ita esse cernuntur, vt res illæ non prius cognoscantur, quam principia illa in ijs esse intelligantur. Hoc autem tertio modo, prima Philosophia, cæteris scientijs omnibus præstantior est, eo quod eius principia omnibus scientijs sint communia, & sine aliis scieniarum principijs percipi possunt. Nam ens & bonum,

bonum, communia sunt omnibus subiectis & principijs, & communem rationem vnam habent a singulis separatam. De medij demonstrationis inventione, de definitionum generibus, de causæ, & effectus cognitione, de definitionis, & principiorum cognitione (in quibus totus liber secundus Aristotelis de demonstratione consumitur) quæ vtilia videbantur satis dixisse mihi video, in definitionibus tamen colligendis duo præcepta duobus definitionum generibus accommodata, superiunt obseruanda. Nam aut res cuius definitio queritur, est vniuersalis, & valde late patens, aut, forma, & certa quædam species. In generibus autem definiendis, ea quæ formis singulis communia sunt, & in quibus omnes formæ conueniunt, sunt accipienda, & inductione ex formarum, aut eorum quæ omnibus sunt communia, enumeratione vnum genus colligendum est, & oratione propria, quæ reciprocet res est describenda. Quæ methodus & ratio synthesis, id est, compositio dicitur. In formis vero definiendis, genus aliquod maxime vniuersale, atque adeo vnum ex decem primis inuestigandum est: Deinde aduersis differentijs diuidendum, atque ita persequendum continuata diuisione, donec reciprocetur cum re, quam definire statuimus, oratio ex genere, & differentijs constituta: & hæc ratio *stapris*, id est, diuisio vocatur. In hac ratione cauendum est, ne in diuindo differentijs aliqua omittatur, aut plures, quam oportet sumantur: aut ne qua interiecta inter genus summum & formam infimam quæ de forma dici possit, negligatur. Si vero genus proximum, aut medium nomen impositum habet, non est opus summum genus in definiendo adhiberi, sed tantum illud proximum, aut medium differentijs proprijs circumscribere, propriamque facere, rei de qua agitur orationem. Ea autem cognitio, quæ hac vtræq; via comparatur *νοῦς* ab Aristotele vocatur, id est principiorū primorum rata, & confirmata cognitione a sensibus primum orta, & inductione collecta & confirmata. His paucis de prima Artis differendi parte, Pro ut nostri instituti breuitas postular, conscriptis, ad alteram partem accedamus.

LIBER QVARTVS

De Dialectica.

CAP. I.

SE QVITVR altera nostri instituti pars, quam Dialecticam vocamus: quæ ab Aristotele primum inuenta octo de locis, & uno de Sophistarum reprehensionibus libris traditur. Et ita statum in primi *τοπικῶν* initio ab eo definitur: via & ratio de quavis proposita quæstione ex probabilibus ratiocinandi, & ad omnem in medium adductam ita respondendi, ut nihil absonum repugnans dicatur.

Solebat enim quæstionem discipuli proponere (vt inquit Laertius) quam in utramque partem tractarent: & eum principem disputationis constitueret, qui ceteros in disputando vinceret, ductosque gloriae, & cupiditatibus vitorum, adolescentes incendere, & libertus disputationibus intercessu cogebat huius autem rei indicium certum est, quod potissimum finem Dialectico propositum vitorum faciat. In eorum igitur gratiam, vt promptè, expeditè, & diligenter quamvis quæstionem tractare possent, disputationi ex tempore præcepta, & methodum conscripsit Aristoteles, discipulisque tradidit, quam Dialecticen vocavit, hoc est, artem disputatricem. Cuius etiam tria commoda enumerat. Primum, vt paratores in exercitationibus, ad quæstionem veniāt: Alterum, vt in omni conuentu hominum, & cœtu de quacunque re sermo suscipiat, hac arte instruti, eiusque præceptis exercitati, suam sententiam rei proposita accommodatam probabiliter ferre possint. Et ideo mihi certe ad Socraticas disputationes, & dialogos Platonis intelligendos hos Aristoteles libros conscripsisse ex composito videtur, vt facile is perspiciat qui Aristotelis methodum & mentem cum Platonis disputandi ratione contulerit. Tertium est, vt si quando alicuius scientiæ, aut artis principia propria in dubium reuocentur (quia nullus artifex sua probat principia) Dialecticæ artis peritus communibus, & probabilibus rationibus facili principia in dubium reuocata confirmabit. Et quanquam non semper suo fine potiatur, tamen si quæcunq; artis sunt præstiterit, officium fecisse dicitur. Et ideo perfectè hanc artem tenere is dicitur, qui apposite, & accommodatè, ea quæ valent ad quæstionem infirmandam & euertendam, vel ad confirmandam, & stabiendam probabiliter interrogando & respondendo adducere potest. Huic igitur non secus atque ferrum fabio ferrario, quæstio pro materia subiicitur: quæ interrogatione & responsione à Dialectico non ampla, facunda, fulsaque & cōtinua oratione, schematisbus, & Tropis verborum, sententiarumque varietate, ornata, & ad mouendum vel delectandum more Rhetorum comparata: sed angusta & populari, acuta, & subtili, sumptionibus distinctis, ab eo cum quo agitur, acceptis & concessis, simplicib[us]que ad fidem solum faciendam accommodatis tractatur.

De quæstione Dialectica.

CAP. II.

SE D CUM VARIA SINT QUÆSTIONUM GENERA, PRIMUM QUÆNAM Dialecticæ disputationi subiecta sit, videndum est. Nam quæstiones quidem, quæ de re quoque oriuntur, his quatuor modis fieri solent: An sit, quid sit, quale sit, & cur tale sit: quarum duæ primæ simplices vocantur: posteriores vero duæ coniunctæ. Hæ autem quæstiones, cum de vna & eadem re agitur, ita se respiciunt, vt vna semper ex altera absoluatur, & expedita absoluâque ultima priores tres absoluantur, quemadmodum supra ostendimus cum de medio demonstrationis egimus. Et quanquam hæ omnes quatuor sub dialecticam disputationem cadere possint: non tamen ea forma, qua eas nunc proposuimus, ad dialecticam disputationem referuntur: sed pari forma sunt

sunt a Dialectico proponendz, qua liberum sit vel affirmando vel negando respondere: Et propterea, quæstionem quid est Dialecticam esse negat Aristoteles. Sed ne omnes quidem quæstiones, quibus, aut negando aut affirmando responderi potest, ad Dialecticum pertinent. Nam quæsti potest quod omnibus plane est notum: & quod omnibus plane est ignotum, nec probabile ullum argumentum adduci potest in vtramvis partem: vt an capillorum numerus, aut stellarum sit par, vel impar, quæ sunt ridiculæ quæstiones: quæsti etiam potest, quod vel sensui, vel religione repugnet. De quibus ita staruit Aristoteles, vt qui impias quæstiones proponant, supplicio afficiantur: & contra eos nemo disputet: qui sensibus plane diffidunt. Itaque propria Dialecticæ disputationis quæstio erit, quæ aliquid probabilitatis in vtramque partem habet. Et propositio quoque Dialectica (nam differunt tantum nota interrogandi quæstio & propositio) sumptio erit, omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, vel omnibus, vel maiori parti, aut alicui magnæ authoritatis, & nominis Philosopho, insigniis scriptori probabilis. Nam facile admittuntur insignis alicuius Philosopphi aut artificis placita: vt Aristotelis, Platonis, Hippocratis, Galeni & similium. Dixi autem quæstionem & propositiōnem Dialecticam differre tantum nota interrogandi, quia omnis sumptio Dialecticæ ratiocinationi insita, prius interrogatur, & ab eo cum quo agitur, admittitur, & conceditur, quam in ratiocinatione collocatur. Sed vt & expedition & certior disputandi methodus reddatur: & eam obseruantes facilius efficiant quod volunt, sive cum doctis sive cum rudibus disputatione suscipiantur: quam paucissima sumptionum, & quæstionum genera statuamus. Et ea omnia, quæ eadem via & ratione confirmari, aut refutari possunt, eandemque attributi, & subiecti conspirationem & consensum habent ad unum genus quæstionis reuocabimus. Et si hac methodo nobiscum agere velit aduersarius, ambages, & confusæ digressiones, & perturbatae disputationes evitabuntur, id quod potissimum Aristoteles libris Topicorum, & Elenchorum fieri voluit.

*De numero questionum, & attributorum, &
quæstione accidentis.*

C A P. III.

OMN E igitur quæstionis aut enuntiationis attributum subiecto ita accommodatur, vt aut eius solius sit proprium, & cum eo retrocomet: aut alijs commune, & subiecto-impar. Si commune attributum, tum vel vniuersale enuntiari potest vel in parte tantum. Si vniuersale generale attributum, & communis nomine genus dicitur: si in parte tantum, accidens vocatur. At si proprium sit attributum, tum vel oratio quædam est, aut vocabulum vniuersale subiecti vim & naturam continens, & definitio, & propriè idem appellatur: vel certam subiectæ rei qualitatem, propriamque affectionem, aut circumscriptionem, qua res a cæteris distinguitur, & communis nomine proprium, vocatur. Nec inter est sine oratio, aut simplex vocabulum: quanquam quæ quinto Topicorum ab Aristotele traditur ea potissimum ad propria, quæ descriptio vocantur, & definitionum formam

habent, magna ex parte pertinent. Ex quibus tantum quatuor attributorum, & totidem questionum, ab ipsis attributis nomina trahentum genera efficiuntur, quæ quidem sicuti & attributorum natura, & questionis formula differunt. Ac ista quidem primum questionis accidentis formula est, ut queratur an aliquid alteri conueniat absolute, nulla adiecta significatione, quomodo alterum alteri inhereat, siue ipsum attributum accidens sit, siue non sit: ut si queratur, suntne municipes ciues an non? & siue homo animal ad societatem natum? aut rationis participes an non? Neque hic queritur, siue attributum subiecti genus, aut proprium, aut definitio, sed nuda adhæsio, & consensus subiecti & attributi tantum postulatur. Propterea ad questionem accidentis refutandam, negantemque partem afferendam, satis est ostendere attributum subiectio non posse conuenire, aut eo tempore, aut ea in parte, aut eo modo, quo aut debet, aut afferatur inesse. Ad questionem accidentis confirmandam, afferandamque partem affirmantem, non est satis attributum subiecto conuenire posse docere, sed ita conuenire ostendendum est, ut subiecto in parte tantum attributatur: & cum vere enuntietur de subiecto: nec tamen subiecti genus, proprium, aut definitionem esse. Ad affirmandum certissima est regula si intendi vel remitti possit, sine subiecti intentione vel remissione attributum esse subiecti accidens, ut cum dicimus hominem doctum quia doctorem & doctissimum etiam dicimus, doctum esse eius accidens certum est, quia homo non intendit nec remittit. Verum si ita pronuntiemus: si candor est color, & candidum est coloratum, & candidus est coloratus: hic enim attributa sunt genera, etiam si comparentur, & intendantur, quia subiecta eodem modo intenduntur, & remittuntur. Sed obseruandum est remissionem, & intentionem tantum paronymis contingere: Nam prima nomina, primis subiecta & attributa nunquam possunt intendi vel remitti, ut candor non est magis color, quam atror, nec atror, quam candor. Ob id propria accidentium attributio est per cognominata & paronyma, aut in obliquo casu, accidentia ab Aristotele proprie vocantur, quæ eidem rei, actu, adesse, & abesse possunt, qualia sunt fortuita, & quæ ab incerta & indefinita causa orta sunt. Nam illa quæ inseparabilia vocantur, si ad primum subiectum referantur, in quo causa communis primum cernitur, & ex qua natura procreantur, propria sunt. Sed quoniam sepe ad id huiusmodi referri non possunt, quia primum illud subiectum nomine caret, ut superiori lib. diximus: ob id quandocunque propria affectio innominata subiectu aliqui tantum species vel parti subiecti attributur: ut quoniam attributum vniuersitate enuntiatur, latiusque patet, si pro argumento sumatur genus dicitur, & argumentum du-
ctum a genere: ut si questione an in genere conueniat fraxinus, caduca cito habere folia? & pro argumento, latefolium sumatur, hoc modo: Omnis arbor latefolia, folia cito caduca habet: Atque fraxini sunt eiulmodi: habent igitur fraxini folia cito caduca: Argumentum est, latefolium, quod est proprium innominatae speciei arboris, sub qua fraxinus continetur. Item omnis prudens est fui fati author: Socrates prudens erat, Socrates igitur erat fui fati author: medium est prudens, quod proprium est hominis non Socratis. Quod igitur actinet ad argumenti invenzionem, & questionis confirmationem aut refutationem talia sunt appellanda genera. Nec obstat, quod Alciæader existi-

existimet definitionem accidētis, quam per negationē tradit hoc modo, accidētis est quod nec genus, nec proprium nec definitio est, inseparabilia accidētia comprehendet. Nam inseparabilia non sunt nisi respectu causæ & primi subiecti non nominati, quomodo propria sunt, ut supra diximus.

De questione generis.

CAP. IIII.

QUÆSTIO generis est, qua queritur siue hoc attributum huius subiecti genus, aut siue in hoc genere subiectum: ut estne ex genere virtutis verecundia. Neq; necesse est, ut quæstio generis dicatur: quæstionis attributum esse genus: sed satis est, quæstionis generis formam habere, ut estne genus, in genere, ex genere, & eiusmodi: Ad quæstionem hanc refutandam, argumenta sumentur ex his locis. Si attributum non latius pateat re subiecta, si rei subiectæ definitione non continetur, si vniuersitate non dicatur, si quæstioni quid sit non satisfaciat: aut si aliquis horum locorum non quadrabit attributo, genus non erit attributum. Si uero haec attributo omnia conueniant, genus rectè appellabitur. Formæ autem cum singulis individuis attribuuntur, aut formis differentiæ quæ ipsis latius patent, (quæ sunt fere omnes differentiæ, quibus in definiendo utimur,) genera appellantur. Dixi quibus in definiendo utimur, propterea quod primæ rerum differentiæ, & propriæ, sicut & propriæ formæ, quibus ipsæ differentiæ respondent, nomina propria imposita non habent. Et propterea differentiæ, quæ latius patent, & vniuersitate affirmari possunt de subiecto, & si genera non sunt re vera, pro generibus tamen sunt habenda, & iisdem locis confirmari ac refutari debent. Differentiæ autem quæ reciprocantur (si quæ sunt) idem valent atque ipsæ totæ definitiones: ut sit hominis differentia rationis particeps, quæ qualitas nata est, ex hominis animo, qui hominis est forma nomine vacans, & ob id idem valer quod homo. Nam rationis particeps semper adsignificat animal: animal autem rationis particeps, est definitio hominis: Propterea tales differentiæ referuntur ad definitionem, & non ad genus: quemadmodum omnes differentiæ, quæ latius patent specie ad genus, & non ad definitionem referri debet: Proprie tamen solum genus dicitur, quod multis specie differentibus attribuitur, & satisfacit quæstioni quid est.

De questione proprij.

CAP. V.

QUÆSTIO proprij est, cum, an hoc huius proprium sit, aut huic soli ac semper conueniat, queritur. Quæstio hæc refutatur, si alteri, quam rei subiecta & quæ ea continentur, attributum conueniat: si non semper aut facultate, aut actu in re cernatur, & de re vniuersitate non enuntietur: si accidentis aut generis ratio ei congruat: si totam rei naturam explicet, non est proprium, quod proprium esse assertur. Si

omni soli & semper rei subiecta conueniat attributum, cum integrum rei naturam non explicet, confirmabitur proprium esse, quod in questione est.

De questione definitionis.

C A P. VI.

QUAE S T I O definitionis est, siue hæc huius definitio an non suntne eadem inter se res an non? Nec interest, dum ita queritur, si sunt eadem numero, (vt sunt singula cum proprijs suis accidentibus, & definitiones cum suis definitis.) An eadem specie: (vt sunt singula individua sub eadem forma comprehensa) an eadem genere (vt sunt omnes formæ alicui generi subiectæ) Nam eadem an diuersa sint inter se ex definitione subiecta aut attributi sumpto argumento probantur. Hæc quæstio his locis refutatur, si non verè, & vniuersæ ac semper de re subiecta enuntiari possit: si latius pateat aut minus late, si proprio genere, propriaque differentia non constet: si quid abundet, aut desideretur: si ex verbis obscuris, ambiguis, inusitatibus, longè translatis, & a communī loquendi vsu multum abhorrentibus componatur oratio: si vniuersam rei naturam non explicet: & si contrarium habet, contrarium non illustret: & si qua potest dari melior. Si autem nihil horum in ea oratione competiatur, perfecta, & absolute erit definitio, & ita confirmabitur. Nam si propria rei sit, proprio genere propriaque differentia constituta, ita vt nihil redundet, nec desideretur, perspicue vniuersam rei naturam explicabit, & erit accommodata definitio.

De locis q. questionum communibus.

C A P. VII.

QUAE D A M sunt etiam communia capita ad refutandas, & confirmandas quatuor quæstiones accommodata, quæ a maiore, minore, similitudine, patibus, contrarijs, causis, & effectis sumuntur: quæ ab Aristotele singulatim secundum singulas quæstiones tractantur: nos vero breuitatis causa in vnum coaceruabimus: verbi causa, si maior sit ratio, cur vnum sit alterius accidentis, genus proprium, aut definitio, quam alterum: non tamen si, nec alterum erit. Ex aduerso in affirmando: si minor ratio sit, cur vnum alterius accidentis sit, genus, proprium, aut definitio, quam alterum, sit tamen, & alterum erit. In vitramque partem, si par sit ratio, cur vnum alterius accidentis sit, aut genus atque alterum, & vnum sit, & alterū erit, & si vnum non sit, alterum non erit. Eadem est ratio in similibus. Sed in proprio & definitione hic locus vim non habet in affirmando: quia diuersorum subiectorum idem proprium esse non potest, nec definitio. A contrarijs: si accidentis accidenti, aut genus generi, aut proprium proprio, aut definitio definitioni aduersatur, aduersabuntur eodem modo & subiecta, & si attributa conuenire non possunt, nec subiecta conuenient. Item si aliquod horum sit causa ortus boni: id ipsum & causa interitus malerit: & si malum interimat,

pro-

procreabit bonum. Atque haec sunt ex quibus questionum & sumptionum natura, quot, quæ, & quo modo, quibususc argumentis confirmari, & refutari possit perspicci licet: quæ ab Aristotele 7.lib.de locis, varie & copiose, crebraq; corundem repetitione ut præcepta in auditorum animis saepius inculcata firmius hererent, & varietate ac copia argumentorum abundant, tractantur. Sed quoniam non solum quatuor questionum, & attributorum rationem habent: nec Aristotelico ordine, & methodo artem disputandi, qui hac ætate eam in scholis possident, tradunt: verum ad multitudinem & varietatem argumentorum & diuersum tractandi genus, partim Rhetores, partim Stoicos imitantes præcepta accommodant: & potius Ciceronem quam Aristotelem sequuntur in suis Topicis, nos quidem eodem modo breuiter locos & argumenta temporis subseruientes dividendo, & tractando persequemur.

De argumentorum & locorum distinctione, eorumque tractatione.

CAP. VIII.

INTER locum, & argumentum hoc interest, quod locus sit sedes ex qua argumentum eritur, qua nihil aliud est quam commune pronuntiatum ex vniuerso genere sumptum: cuiusque attributi & subiectu naturæ eiusdem generis accommodatum: ut loci accidentis ex natura accidentis, in vniuersum: accidentibus singulis pronuntiata accommodata dicuntur. Eodem modo loci a genere, proprio, aut definitione, ex vniuersa eorum natura ducta, principia, appellantur. Sunt igitur loci, leges vniuersales, & præcepta, placitaque nuncquam fallacia. Argumentum vero est, priuatae alicui rei & in specie, illius vniuersa legis accommodatio: ut argumentum a genere est, cum ipsum genus pro medio sub vniuersa lege acceptum eiusque forma circumscripsum sumitur. Item argumentum a definitione aut a forma, & ceteris huiusmodi: cum illa certa lege circumscripita accipiuntur: nec alia est loci & argumenti distinctio. Locorum autem inter se prima distinctio est, ut alij insiti alij assumpti dicantur. Assumpti enim sunt, qui artis & ingenij parum habent, nec in subiecto, aut attributo questionis herent: Aut ea necessario consequuntur, antecedunt, aut eis repugnant. Huiusmodi quidem sunt, qui a testimonijs, a consuetudine, ab autoritate ducuntur: qualia pleraque sunt Iurisprudentia, Theologia, & Medicina argumenta: cum Iurisconsultos, Theologos aut medicos solummodo ad probationes citant. Philosophica etiam sunt, cum Aristotelem, Platonem, Permenidem, aliunque eius classis Philosophum pro teste adferunt: quod genus argumentorum singulis artium professoribus firmum esse solet in sua secta: cuique enim artifici credendum est in sua arte. Insiti sunt loci, qui ex subiecto & attributo questionis, & non extra eius extrema ducuntur, sed in ipsis extremis latent: quorum rursus alij ex toto, alij quodammodo effecti dicuntur. Ex toto loci sunt, qui totam rem ipsam continent sive subiectum sive attributum. Cuiusmodi sunt definitio, partium enumeratio, & verbi notatio, a definitione argumentum sumi dicitur, quando ipsa subiecti, aut attributi definitio medium est:

vt, si quæstio sit an municipes sint ciues? nécne: sumpta attributi definitione partem negantem hoc modo efficies: nullus qui est magistratus & suffragij particeps, est municeps: Omnis autem ciuis est magistratus, & suffragij particeps: Nullus igitur ciuis est municeps. Item a subiecti definitione probatur: municeps est, qui cetera in ciuitate munera gerere potest, præter magistratus & suffragia: at ciuis non est eiusmodi: municeps igitur non est ciuis. In affirmando si eosdem ciues & municeps Romanos concludere velis, ex utriusque definitione id efficies. Nam ciuis Romanus est, qui Romæ magistratus & suffragij particeps est: Ac municipes Romani eiusmodi sunt: igitur ciues sunt. Contra: Romani municipes in vrbe magistratus & suffragij particeps sunt, & reliqua munera gerere possunt: sunt igitur ciues. Quod si attributum, aut subiectum compositum sit ex multis verbis, tum illorum multorum definitiones copulandæ sunt, vt una fiat definitio. Capita ad confirmationem & refutationem huius loci accommodata supra sunt expressa, quæ ad duo summa referri possunt. Cuicunque conuenit definitio & definitum: & a quo dissentit definitio, aut eius aliqua pars, & ipsum definitum dissentiet. Satis est enim ad quæstionem euerterendam vel aliquam partem definitionis subiecto non conuenire. Ab enumeratione partium ducitur argumentum: cum omnes subiecti aut attributi partes, quæ idem sunt, atque totum, pro medio accipiuntur: vt, sic in quæstione an omne animal sentiat, omnes animalium formæ sunt enumerandæ, & pro medio accipienda hoc modo: Omne aquatile, aereum, & terrestre sentit: Omne igitur animal sentit. Ab attributi partibus: quicquid aut tactus, aut gustatus, visus, olfactus vel auditus est particeps, id sentit: Omne autem animal est huiusmodi: omne igitur animal sentit. Ad refutandum, vt si queratur an recundia sit virtus: virtutis partes pro medio accipientur, non est Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia: non est igitur virtus. Nomine autem partium hoc loco intelliguntur tam formæ, vt in his exemplis, quam partes integræ, vt pes, caput, oculus, caro, os, fagus: aut accidentia vi album, nigrum, & medij colores. Capita huius loci sunt: cuicunque omnes partes conuenient, ei totum necessario conuenient: & cui nulla pars conuenient, nec totum conuenient. Si quando relictus ceteris, proprieata quod illa reiciuntur, vna necessario concluditur: argumentum a repugnantibus potius, aut contrarijs, quam ab enumeratione, & vi partium ductum existimo. Nam nulla alia ratione id efficitur, quam quod natura aliqua pars conuenire debet, nec omnes aut multæ simul possunt. Itaque cum ceteræ dissentiant, vnam consentire necesse est, quale est illud Ciceronis pro Rabirio. Atque videmus hæc in rerum natura fuisse, vt aut cum saturnino fuisset, aut cum bonis, aut lateret: latere turpe, cum saturnino scelestum, honestas igitur, & virtus cum consulibus esse cogebat. Item ciuis est: non igitur ciuitate donatus: non municeps, libero igitur parente natus est. In omni partium enumeratione caendum est, ne qua prætermittatur, aut inter partes enumeretur, quæ pars non sit. Omnis enim distributio vitirosa est, in qua aliquid defideratur, aut abundat.

A nominis notatione.

CAP. IX.

A Notatione nominis argumentum ducitur, cum ipsa subiecti aut attributi interpretatio pro medio sumitur: ut in quæstione an tyrannus sit rex, a notatione attributi quæstio refutatur: Rex dicitur, qui reipub. commodo regit: Tyrannus non reipub. commodo regit: non est igitur rex. A subiecti, *tyrannus*, id est, proprijs inseruire commodis, & eorum gratia dominium appetere: Rex autem id non facit, non est igitur tyrannus. Hoc genuis argumentoū plerunque infirmum est: valet tamen cum ex composite nomen est institutum ad certum munus significandum, definitamque qualitatem, aut affectionem, quam verbi notatio explicat: ut consul est, qui reipub. consulit: At si id non faciat, consul non est. Item qui verbo Christi fidelis, & placita eius sequitur, Christianus est: si minus, non erit. Itaque in huiusmodi semper interpretatio sequitur nomen: aut nomen tantum per abusionem accommodatur. In his igitur latent argumenta ex toto, quæ idem valent, atque totum subiectum vel attributum quæstionis confirmandæ, vel refutandæ.

De locis quodammodo affectis.

CAP. X.

L OCI qui quodammodo affecti sunt, totam subiecti aut attributi naturam non continent, sed vel partem aliquam, vel certam cognationem indicant: inter quos primus est a coniugatis. Coniugata autem appellantur, quæ ab eadem origine orta varie commutantur, & inflectuntur. Exempli gratia rex, regnum, regium, regere, fortis, fortitudo, fortiter, tyrannus, & tyrannus: loci capita sunt: Si vnum coniugatorum alteri conueniat, & reliqua reliquis: & si vnum ab altero dissentiat, & reliqua inter se pugnabunt: vi, si rex tyrannus est, & tyrannus regnum erit, & *tyrannus* regere, regiusque animus tyrannicus erit. At si tyrannicus animus non sit regius, nec tyrannus rex erit, aut *tyrannus* regere. In huius loci vsu diligerent cauendum est, ne, quæ comparantur, nomine tantum coniugata sint, & *aparatus*, ut sunt Sophia, & Sophista.

A genere.

CAP. XI.

A LTER locus est a genere, quando non solum genus, ut libro primo definitum est, pro medio sumitur, sed aliquid quod maiori extremo latius patet, de eo vniuersit affiratur: ut in quæstione sic an Norbilij vxor serua sit: vxor pro genere sumitur, atque ita concluditur: nulla vxor serua est, ergo nec Norbilij. Item, ut probem omnem ciuitatem aliquam

commodi causa esse institutam, pro medio sumo societatem aut communio-
nem, & ita concludam. Omnis societas aut communio alicuius commodi
causa instituitur: Omnis ciuitas societas quedam est: Omnis igitur ciuitas
alicuius commodi causa instituta est. Item a genere: nulla planta sentit: omne
animal sentit: nullum igitur animal est planta. Summa loci est, quicquid de
genere dicitur, qua ex parte genus est, id de forma quoque dicitur: & quic-
quid de genere vniuersitatis negatur, de omnibus eius formis negabitur: & quod
de nulla generis forma dici potest, nec de ipso quoque genere dicitur.

A forma.

CAP. XII.

A Forma ad genus in affirmando semper sequitur consequitio, id est,
maius vniuersum semper sequitur minus vniuersum: vt virtus est
ergo habitus: non tamen contra, ex negatione formae aut minus vni-
uersi, sequitur negatio generis, aut magis vniuersi: vt si non sit virtus
non sequitur habitum non esse. Ad probandum aliquid generi conuenire,
quod non nisi per vnam illius formam conuenire potest, ea sola sumpta pro
medio recte efficiens: vt, animus genus quoddam est, cui recte conuenire
immortalitatem ostendemus per vnam illius formam, qui est animus huma-
nus, hoc modo: Omnis animus humanus immortalis est: omnis animus hu-
manus est animus, igitur animus immortalis est. Item contra si animus hu-
manus non est immortalis, nec vllus animus erit immortalis. Immortalitas
enim nisi per hanc speciem animo conuenire nullo modo potest: idem fit in
Ciceronis exemplo: Et si Fabia non est in eo genere vxorum, quod in viri ma-
num conuenit, nihil Fabiz vxori legatum est. Ratiocinationes in tertia con-
cludendi forma, ex forma & specie fere argumenta ducta habent. Regula
igitur est, vt semper argumentum ductum dicatur a genere cum latius pateat
medium minori extremo, & de eo vniuersitatem affirmatur: a forma autem cum
medium non latius pateat minori extremo, vt in priori exemplo animus hu-
manus minus late patet, quam animus.

A similibus.

CAP. XIII.

TERTIVS locus est a similibus, quando medium adhibetur, quod, aut
eandem, aut parem affectionem continet: vt, si probandum sit animi
ducem esse mentem, ita efficietur: Quod est oculus in capite, id est
mens in animo: oculus autem in capite est corporis gubernator, &
dux: Ergo mens in animo erit eius gubernatrix & dux. Item quod est ars
in urbe, id est caput in corpore: haec eandem affectionem habent a simili: Et
quemadmodum tyrannus subiectis opprimit, & cuerit, ita immoderata li-
bido, sed que voluptas rationem honestaque actiones conculcat, & ex-
tinguit.

A paribus.

C A P. X I I I I .

A Paribus: si poetae sunt ex urbe eiiciendi, pari ratione & pictores: nam iij oculos, illi vero aures tantum pascunt. Hæc tria re ipsa differrunt, ratione tamen eadem tractantur, in quibus semper obseruantur: ut eadem proportio, similitudo, ac paritas seruetur, alioquin infirma erunt argumenta.

A differentibus, dissimilibus, & contrarijs,
ac imparibus.

C A P. X V .

Q VARTVS erit a differentibus, dissimilibus, imparibus, & contrarijs, quæ omnia eadem via tractantur. Nam dissimilibus, differentibus, disparibus, & contrarijs, differentia, dissimilia, disparia, & contraria conueniant ex ea parte, qua eiustmodi sunt necesse est: Et si vnum vni, & alterum alteri, & nunquam simul vni eadem ratione accommodari possunt: vt, si Philosopher temperans est, & modestus, Sophista est superbus, & insolens: & si hic verecundus est, & reipublica commodus, ille impudens & pernitosus: & qua ratione hic admittendus, eadem ratione & ille eiiciendus. Dixi quatenus eiustmodi sunt: quia si aliter accipientur, fallacem efficiunt ratiocinationem: vt, sic non recte efficitur. Philosopher mortalis est, ergo Sophista immortalis: virtus est habitus, ergo vitium non erit habitus. Itaque semper habenda ratio est dissimilitudinis, & discrepantie. Par ratio est in quatuor contrariorum generibus, quæ libro primo sunt explicata.

Ab adiunctis.

C A P. X VI .

Q VINTVS locus est ab adiunctis, quæ rem aut antecedunt, aut consequuntur, aut cum ea sunt coniuncta, quæ Græci *encausa*, id est, signa vocant, quorum tria sunt genera. Si enim id quod pro argumento adseritur, sit tatum probabile *encausa* appellari solet: vt, paller, ergo conscientis est criminis. Si vero rei futuræ certum sit documentum *encausa* vocatur: si autem præterit argumentum *encausa*. Hæc argumentorum genera ad oratores propriæ pertinent, & in conjectura versantur: magisque ad suspicionem augendam, quam ad fidem faciendam valent: & interdum ex persona, interdum ex re ducuntur. Ex persona autem, cum ex hominis educatione, genere, patria, naturali propensione, forma corporis, & similibus. Ex re, quæ ex circumstantia temporis, aut loci opportunitate, quæ rem antecedunt, consequuntur, vel in ipsa sunt, argumenta ducuntur.

Ab antecedentibus, consequentibus, & repugnantibus.

C A P. XVII.

Sextus locus est ab antecedentibus, consequentibus & repugnantibus, qui non tam ad probandum suppeditat argumentum, quam variam eiusdem argumenti tractationem monstrat. Ex conditione enim hoc modo tractari solet: Si Philosophus temperans est & modestus, & Sophista superbus & insolens: est autem modestus & temperans Philosophus: superbis igitur, & insolens Sophista. Quod prima connexionis pars pro medio sumitur ab antecedentibus appellatur. Altero modo sumpta posteriori parte: vt, si Philosophus modestus est, & temperans, Sophista superbis est, & insolens. Est autem Sophista superbis & insolens: Philosophus igitur modestus & temperans: & a consequentibus appellatur. A repugnantibus vero est, quando coniunctio ex repugnantibus constat, & repugnantium unum pro medio adhibetur: vt, & non philosophus modestus est, & temperans, & Sophista non superbis & insolens: est autem modestus & temperans Philosophus: insolens igitur & superbis Sophista. Huiusmodi concludendi formae ex Stoicorum schola manarunt, quæ potius ad medijs collocationem, quam intentionem pertinent. Nam quæ ab Aristotele antecedentia, consequentia, & repugnantia appellantur, supra cum de communi medijs intentione ageremus, diximus, antecedens id esse, quod verè alteri subiici: consequens, quod attribui, & affirmari possit: repugnans, quod quis modo distinctum, & dissociatum est ab altero, vt nunquam subiici vel attribui possit. Proprietatem antecedentia sunt, quæ natura, & tempore antecedunt: vt, visus cæcitatem, potentia actu. Consequentia sunt, quæ rei naturam consequuntur, vt accidentia substantiam. Repugnantia, quæ in nullo contrariorum generi sunt, distincta tamen planè sunt, ac diteria, vt quantitas, & qualitas. Ad antecedentia & consequentia referri debent argumenta a causis, & effectis. Semper enim natura, ex effectu causa sequitur: vt si statua sit, & statu[m] materia, & statuarius fuerint. Si domus sit, antecedens & edificator, fuerunt lapides, ligna, cements, & cætera. Non tamen contra ex causis sequitur effectus ita: vt, si statuarius sit, non statim sequitur statuam esse, nec sequitur si materia sit, mox domum esse. Itaque in argumentis a causis & effectis diligenter obseruandum est, vt recte inter se comparentur, & causa actu, cum effectu actu: potentia & facultate causa, cum effectu potentia & facultate comparetur, & ita nunquam fallax erit argumentum, semper enim effectus & causa ita comparata reciprocantur.

A maiori, minori, & pari argumentum.

C A P. XVIII.

Sextim est locus ex maioru[m], minoru[m], & parium comparatione, qui in initio huius libri explicatus est. A maiore ductum argumentum, in negando vim tantum habet: a minore, in affirmando. Maius hic appellatur,

latur, quod probabilius & verisimilius est: minus vero quod minus probabile, minusque verisimile est. Licet gravior, magisque admirabilis res sit: ut, maior est res, occidere, quam cedere, sed minus probabile est. Itaque argumentum a minore erit, cum ita concluditur: si adulterum occidere licet, ergo & loris cedere: Si principes reipublicæ, concessionarii reprehēdere licet, ergo & priuatos homines. Si, qui adulterinam pecuniam pro vera excludunt, morte multantur, quo supplicio afficiendi sunt, qui falsa, & adulterina dogmata pro veris supponunt? A maiore erunt: si qui rempublicam euertunt, supplicij immunes sunt, cur qui priuati hominis foræ effregerit punietur? Item, si in principiis, reipublicæ, ignorantia non accusatur, cur in priuato homine? Ex his locis, tam Rhetorum, quam Dialecticorum argumenta eruuntur: quæ & Dialectico & demonstratori communia sunt, sed collocatione & dispositione præcipue inter se differunt Dialecticus & demonstrator? Nam Dialecticus totus ex altero pendet cum quo disputat: & ex eius concessione sumptiones suas ad probandum accommodatas accipit. Demonstrator autem alterius responsionem non moratur, sed ex suis principijs perspicue docet: Propterea Dialecticum antequam cum altero agat, eumque interrogare incipiat argumenta excoquita, & premeditata habere oportet, & ijsdem, quicquid alter responderit, probabiliter oppugnabit, ac refutabit. Et ideo non minus quam oratoribus necessaria est apta argumentorum dispositio, & verborum collocatio ipsi Dialectico, priusquam ad agendum procedat. Nam sumptionum ordo habendus est, & solertia, ac prudentia quædam in interrogando, ne temere aut confuse sumptiones accipiatur ex respondentis confessione aut eodem semper modo sunt in syllogismis constituenda. Varierat autem & ordo sumptionum tum accipiendarum, tum collocandarum ex instituto & fine proposito pendet. Nam aliquando nudæ veritatis & cognitionis gratia, cum viris bonis suscipitur disputatio non contentiofa: & tum claris & perspicuis ijsque paucissimis sumptionibus & argumentis Dialecticus vitetur: nec suam celat conclusionem. Aliquando vero vincendi studio, aut exercitationis gratia disputatur, aut cum ijs qui falsam sibi rerum multarum & magnarum cognitionem arrogant: ut imperiti & vani huiusmodi ostendantur. Et tum quoniā hoc hominum genus in respondendo contumax, & proteruum esse solet, semper celanda est conclusio, quo ad fieri poterit. Neq; enim statim ~~reprobatur~~ siue tentator Dialecticus disputationem orditur, ab illis quæ ad rem perspicue efficiendam maxime valent: Sed sèpè non necessaria multa prius proponit: vocat autem Aristoteles non necessaria, illa omnia, quæ præter duas sumptiones ex quibus necessaria efficitur conclusio ad institutum accommodata, proponuntur. Et tamen vel ad disputationem producendam vel illustrandam vel complexionem celandam respondentemque incautum capiendum vim habent. Quando autem veritatis & cognitionis inuestigande causa suscipitur disputatio, tum vel cum rudibus, vel cum peritis agitur: Si cum rudibus inductione potissimum vtendum est: si cum peritis ratiocinatione: siquidem rudes vim ratiocinationis ignorant, & virginem breuitatem habent suspectam: & periti non facile persuadentur inductione nisi valde perspicua sit & necessaria. At si victoræ gratia, aut ut de alterius eruditio

periculum facias, aut, vt capiantur Sophistæ contendatur: tum callida necessariarum sumptionum confirmatione opus est astutæque & diligenter celanda est conclusio. Nam quicquid eos vrgere posse videtur, uitare summa ope conabuntur, difficulteque in respondendo se præbebunt. Ad quæ præstanta in utramque partem permulta ab Aristotele octauo ~~tempore~~ tradita sunt, in quibus omnis interrogandi & respondendi vis appetit, quæ ad duo capitula reuocari possunt: vt, qui rogat omni conatu celere conclusionem, & quæ seuncta & separata concessa erant, ad extreum diligenter connectat, & ex concessis id, quod statuerat, efficiat: Et, qui responderet, diligenter animaduertat, ne quid concedat, quod suæ sententiaz repugnet, nec finat eum cum quo agit, a disputatione suscepit digredi, aliud efficeret, quam quod est in quæstione, Ijs recte obseruatis vniuersum Dialetticæ munus facile quis præstabit.

De Sophistarum captionibus.

CAP. XIX.

CVM vis tota Dialetticæ artis posita sit in ratione recte interrogandi & respondendi: Ex arte autem nemo interrogare recte, aut respondere possit, nisi vitoise utrumque facere nouerit: necesse est, vt vitiostam interrogandi & respondendi rationem nouerit. Non enim Dialetticus ex complicito fallit, sed ne fallatur cauet. At Sophista cum vitiis sit Dialetticus, magis vt fallat, quam vt ne fallatur, disputat. Eadem igitur via & ratione, dispari tamen materia & fine agunt Sophista & Dialetticus. Nam Dialetticus ex sumptionibus vere probabilibus concludendo veritatem legitime, victoriæ & gloriam inquirit: Sophista autem ex captiosis, & quæ probabilitatis tantum speciem habent, cum probabiles re vera non sint, aurem popularem, falsamque & inanem gloriam auecupat. Summa enim ope nititur Sophista, vt eruditus, & in disputationibus superior videatur, maioremque curam, vt habeatur, quam vt reuera doctus sit adhibet: & ex fallaci & vulgari doctrinæ opinione quæstum facit maximum, celerimeq; opes accumulat, & honores comparat: cuius generis non pauci hac nostra ætate comperiuntur homines, qui Pythagoricum illud ^{aut} ~~aut~~ suo quasi iure cuni de re quauis disceptatur, sibi impudenter arrogant: & cum iuuentuti instituendæ præficiuntur, magnarum rerum cognitionem præ se ferunt & pollicentur, cum tamen inutili & perniciofa loquacitate tantum præfert, iuuentutisque miseris aures inani verborum fluxu pascant, nulla liberali & ingenua cognitione, nulla virtutis aut morum probitate imbuunt, aut honesto suæ vitæ exemplo ad honestatem aliciunt, quos maiores nostri, tanquam teterissimam reipub. pestem euirando censuerunt, ex vrbibusque, prouincijs, & regionibus eicerunt, & profligaron: quorum vestigia bene constitutæ & administratæ ciuitates cuiusque regionis aut prouincie rectores sagacissimi sequi debent, cum multo grauiora reipub. incommoda, quam superioris seculi Sophistæ nostri apportent, qui non Piscorum Sophistarum argutis captiunculis, sed summa impudencia falsis in optimum quenque authorem repre-

prehensionibus, & calumnijs sibi nomen, opes, & procerum familiaritatem
 comparant: vulgo imponunt: iuuentum corruptunt: probos & doctos
 contemnunt, ac detestantur, seque solos sapere venditant. Quod genus So-
 phistarum acerbissimum acerbissimo supplicio coerceti debet: Nam alia via
 eorum fallacia expediti non potest. Ob idque hoc genus Sophistarum tan-
 quam ad nostrum iustitium non pertinens suis castigatoribus relinquimus:
 Veteres autem Sophistæ, ut in disputationibus superiores euaderent, quinque
 habebant proposita incommoda, in quæ tanquam in scopulos syrenos illos
 eum quibus disputabant, adigere conabantur: in quæ cum incidissent, repre-
 hensione satis dignos aduersarios reddidisse se putabant. Ac primum incom-
 modum est, ut duo disparata simul vera esse ex eius concessione, cum quo di-
 sputat, persuadeat Sophista. Alterum ut falsum aliquid afferat. Tertium, ut
 abhorrens, nouum, & inauditum dicat. Quartum, ut peccet in communi
 loquendi visu, & præceptis, solecismumque admittat. Quintum, ut videatur
 tantum nugari, hoc est idem sèpè repeteret, quod ~~adversarii~~ Græcè dicitur.
 Ut autem ad hos scopulos eos, cum quibus agit, compellat Sophista, duo vi-
 tia semper insequuntur: quorum alterum ex verbis, quibus in disputando vti-
 mur: alterum ex rebus verbis ipsis subiectis oritur: priusque ex dictione, po-
 sterius vero citra dictiōem captio dicitur: Captionis ex dictione sex formæ
 sunt, alia enim ab homonymia, aut multiplicitate dictiōis, alia ab ambi-
 guitate sermonis, quæ amphibologia vocatur, alia ex coniunctiōne verbo-
 rum, alia ex diuisiōne, alia ex figura dictiōis & forma significandi, alia ab ac-
 cenu captio est: ab homonymia sive multiplicitate captio est, cum vnum
 & idem verbum in diuersis significatis accipitur: ut quicquid pedes habet,
 incedere potest: scabellum pedes habet: ergo incedere potest. Item lanige-
 rum animal aries est, ariete quatuntur muri: lanigero igitur animante qua-
 tiuntur muri. Item homo ingreditur suis pedibus ergo quatuor. Hoc genus
 captionum soluitur vocis disiunctione. Ab amphibologia, ut sèpè videmus
 hostes, hospites tollere, & filios patres, & religiosos religionem: in ijs incer-
 tum est uter accusandi casus infiniti modi verbum præcedat, aut sequatur. Ob
 id eius explicatione soluitur hoc captionis genus. A vocum coniunctiōne,
 quando quæ disiungi debent, connectuntur, ut duo & tria sunt paria & im-
 paria. Numerus quinarius est duo & tria, ergo numerus quinarius est par &
 impar. Captio est, quod assiumpcio medium coniunctum habet, quod in pro-
 positione disiunctum erat. Item grammaticus, qui scit literas nunc didicisti
 eas, atqui tu es grammaticus, ergo quas scis literas nunc didicisti, quare ante
 ignorabas eas. Verbum (nunc) diuīsum a subiecto captionem efficit. Item,
 fieri potest, ut sedens stet, tu es sedens, ergo tu es. In sensu coniuncto plane
 falsum est, in diuiso verum esse potest. A disiunctione, cum quæ coniungi de-
 bent, disiunguntur: ut, quodcunque vidisti, tu id vidisti: lapidem vidisti: tu
 igitur lapis vidisti. Captio est, quod, tu, &, id, coniunctum accipiuntur, cum
 diuisa esse debant, &, id, a verbo disiungitur, cui adheret. Item, quo vidisti
 gestum esse bellum eo gestum est: oculis autem vidisti: ergo oculis gestum
 est bellum. Captio est, quod a verbo, gestum est, quo, separatur, verboque,
 vidisti, addatur. Ab accentu, quando dictio diuersos habens accentus, & di-

uersa significata, ac si eundem semper haberet accentum sumitur, quæ Græcis familiarior est quam latinis, sed quantitas syllabarum apud latinos pro accentu accipi potest: vt bolum dare nequit, qui retibus caret: tu alteri bolum dare potes: tu igitur rectia habes: quando penultima longa est alicuius rei frustum, quando vero breuis est iactum retis bolum significat. Item qui haræ inseruit, non aræ inseruit. Hic aspiratio accentus quidam est. A forma dictionis est, quando falsa verbi specie, & dictionis forma decepti, quod in una significatione accipi debet, ad aliam traducimus, & vnius categoriæ rem pro alterius sumimus, quicquid emisti commedisti, pices autem crudos emisti, commedisti igitur crudos. Captio est, quod hoc verbum, quicquid, quod substantiam significat, ad qualitatem transfert. Item, quod exhaustus, liquor erat: exhaustus autem pateram, ergo patera liquor erat: quod, in propositione ac si substantiam significaret, sumebatur. In complexione tamen transfertur ad vbi. Significat enim idem, quod ex quo. Item, quod ego sum: Tu non es, ego autem homo sum, ergo tu non es homo. Hic, quod, pro qualis- cunque accipitur, nec est incommodum huiusmodi captiones multis modis captiosas esse diuersa tamen ratione.

De captionibus extra dictionem.

CAP. XX.

CAPTIONES quæ non ex verbo, sed ex re, oratione male exposita oriuntur: in septem genera diuiduntur. Et horum quidem primum genus est, quod ab accidente ducitur. Hoc autem captionis genus fit, quando quod vni accidit alteri quoque accidere putamus, quia duo subiecta inter se consentiunt, aut duo accidentia inter se eadem sint, quia in tertio subiecto cernantur existimemus. Exempli causa, corpus est genus, Plato est corpus: Plato igitur est genus. Quia enim accidit corpori genus appellari, putamus quoque id accidere Platoni de quo corpus dicitur. Item vir bonus erat epicurus: idem & Philosophus, erat igitur bonus Philosophus. Bonum & Philosophum inter se conuenire, idemque esse, propterea quod ambo in epicuro cernantur, & disiunctim vere de eo dicantur, putamus, quod quidem genus argumentationis semper est captiosum, nisi vnum alterius sit determinatio, & veluti differentia. Nam cum dicimus Hypocratem esse bonum medicum, aut Platonem esse bonum Philosophum, in his, bonum Medicus & Philosophus est quasi differentia, nam alij boni, alij mali sunt. Secundum genus captionum est extra dictionem a secundum quid ad simpliciter, vt tum fit quando ex parte totum efficitur: idque fit duobus modis. Aut quando attributum subiecto, repugnat, aut tantum parti & per accidentem attribuitur. Primi generis exemplum est. Est homo mortuus, ergo homo est: quia mortuus, quod est attributum, homini, quod est subiectum repugnat. Nam in definitione hominis viuens continetur, quod mortuo est contrarium & repugnans. Alterius generis est. Homerus est poeta; ergo Homerus est. In hoc non sequitur, quia illud verbum, est, non nisi ratione poeta quæ qui- dem

dem remanet sublato Homero, etiam si de Homero vere enuntiabatur, attributum fuit. Item, iustus latro, ergo iustus, albus dentibus, ergo albus, iustior phalaride, ergo iustus. In his nihil recte sequitur, quod attributum non simpliciter dicatur, & absolutè, sed quodam respectu & per comparationem. Tertium captionis genus est, a consequentibus, quod est veluti pars captionis ab accidente: Nam cum unum subiectum alterum esse, quia ambobus unum accidens, aut aliquid commune conueniat concludimus, dicitur a consequentibus captio. At vero cum duo accidentia eadem esse inter se ratione subiecti concludimus, ab accidente appellatur. A consequentibus igitur exemplum est, fel est flauum, item mel est flauum, fel igitur mel est: item equus est animal, homo est animal, homo igitur equus est. Et cætera similia, quæ ex affirmantibus in secunda figura sunt, nihil necessario concluduntur. Quartum, a petitione principij. Petitur autem principium, quando aut minus notum, aut æque notum ad probandum aliquid pro argumento sumitur. Debet enim omnis probatio per clariora fieri, & si non satis sit in demonstrando quo modo notius esse argumentum, in disputando tamen satis est, si argumentum quoque modo notius sit eo quod est probandum, ne incidamus in hanc captionem. Quintum, a non causa pro causa, & hoc genus captionis est, cum aliud, quam quod in quæstione est, concludimus: & propterea id, quod in quæstione est, confessum esse volumus: vt, si probandum sit, animal & vitam non esse eadem, & ita progediatur. Si ortus aduersatur interiui, & aliquis ortus aliqui interiuit aduersabitur: Mors autem interitus quidam est, & est vita contraria, quare ortus erit vita, & oriri, vivere, quod fieri non potest: Ergo animus, & vita non sunt eadem. Etiam si hæc tota oratio concludat, & vera sit, non tamen efficit quod in quæstione est. In hoc etiam genera sunt eiusmodi. Ex quo Græcæ literæ floruerunt, bella, seditiones, anonz caritas & cætera mala viguerunt. Item Sophista est, igitur non hæreticus: insignis Philosophus, ergo pius. Concluditur enim in his ac si Græcæ literæ seditionis, bellorum, & caritatis anonz, & Sophista non hæreticos, & Philosophus pietatis causa essent. Sextum, a pluribus interrogacionibus, cum multa simul proponimus aduersus eius sententiam, qui unam omnibus responsonem subiicit: vt estne Plato Philosophus & Sophista? si, non, aut ita, responderit, utrumque de Platone concluditur, aut affirmando, aut negando. Septimum, contra definitionem reprehensionis. Reprehensionis autem definitio est, contradic̄tio eiusdem de eodem non nominis, sed rei, & non synonimi, sed eiusdem nominis, sine petitione principij, ad idem, secundum idem, similiter, & eodem tempore: vt autem suo fine frustretur Sophista, cum reprehendere conatur, omnes huius definitionis partes examinandas sunt, & illius orationi accommodandas. Nam nulla est captio, quæ non in aliquam huius definitionis partem peccet. Sed tamen cum pro uno vitio & captione accipitur, a ceteris captionibus diuersa est, potissimumque tum ad postremas partes pertinet, ad idem, secundum idem, eodem modo, simul & eodem tempore. In his enim maxime latet contradictionis vis: vt, si iustus, sit seruus, & non iustus vicinus, iustus, & non iustus est, sed non ad idem. Peritus est artifex, non peritus autem ioris, igitur peritus & non pe-

ritus est, sed non secundum idem. Item, qui facit, quod facturum se iuravit, bene facit, qui autem se peieratum iuravit, & peierat, id facit, qui igitur peierat, recte facit. Item, qui mentiturum se dixit, & mentitur, verum dixit: mentitur autem, ergo verum dicit: quadam ex parte in ijs vera est conclusio, quādā ex parte falsa. In his omnibus captionibus soluendis vna

ratio est, ut reuocentur ad hanc definitionem: & si formam

ratiocinationis habent, hac definitione probentur:

Si minus sint ratiocinationes, & in forma pec-
cent, semper negari potest complexio. Hæc
sunt, quæ mihi vīa sunt de differendi

Arte, eiusque formis, & præce-
ptis ne in ea ediscenda, qui
ad altiora aspirant, for-
descant, breuiter
dicenda.

**

F I N I S.

